

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

calvin s. hall
vernon j. nordby

Türkçesi: Ender Gürol

JUNG PSİKOLOJİSİNİN
ANA ÇİZGİLERİ

cem
psikoloji

JUNG PSİKOLOJİSİNİN ANA ÇİZGİLERİ

PSİKOLOJİ DİZİSİ

JUNG PSİKOLOJİSİNİN ANA ÇİZGİLERİ

A Primer of Jungian Psychology

Calvin S. HALL / Vernon J. NORDBY

Türkçesi: Ender GÜROL

2. Basım: Ağustos, 2016 / © Cem Yayınevi

ISBN 13: 978-975-406-817-7

Sayfa Düzeni: Bülent Eryılmaz

Baskı: Umut Matbaası

Fatih Caddesi Yüksek Sokak 11/1

Merter – İstanbul

Tel: (212) 637 09 34

Matbaa Sertifika No: 22826

CEM YAYINEVİ

Alemdar Mahallesi

Alayköşkü Caddesi Küçük Sokak 4/2

Fatih – İstanbul

Tel: (212) 293 41 70 Faks: 244 15 33

www.cemyayinevi.com

info@cemyayinevi.com

Yayıncı Sertifika No: 10823

**Bu kitabın Türkçe yayın hakları Cem Yayınevi'ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmadan kullanılamaz, çoğaltılamaz.**

**CALVIN S. HALL
VERNON J. NORDBY**

Jung Psikolojisinin Ana Çizgileri

**Türkçesi:
Ender GÜROL**

***Bu kitap bilge ve iyi yürekli Jungcu dostlarımız
Zurichli C. A. Meier, San Franciscolu Jo Wheelwright
ve C. G. Jung'un anısına ithaf edilmiştir.***

İÇİNDEKİLER

Önsöz	9
1. BÖLÜM: CARL GUSTAV JUNG (1875–1961)	11
I. Çocukluğu ve Gençliği	12
II. Meslek Etkinlikleri	17
III. Neydi Jung?	26
2. BÖLÜM: KİŞİLİĞİN YAPISI	29
I. Psişe	30
II. Bilinç	31
A. Ego	33
III. Kişisel Bilinçdışı	34
A. Kompleksler (Karmaşalar)	35
IV. Ortak Bilinçdışı	37
A. Arketipler	40
V. Kişiliğin Yapıları Arasındaki Etkileşimler	54
VI. Özet	56
3. BÖLÜM: KİŞİLİĞİN DİNAMİĞİ	57
I. Psişe: Oldukça Kapalı Bir Sistem	57
II. Psişik Enerji	59
III. Psişik Değerler	61
A. Dolaysız Gözlem ve Çıkarsama	63
B. Kompleks Göstergeleri	64
C. Coşkular Tepkiler	65
D. Sezgi	65
IV. Eşdeğerlik İlkesi	66
V. Entropi İlkesi	70
VI. İleri ve Geri Hareket	75
VII. Enerjinin Mecraya Sokulması	78
VIII. Özet	82

4. BÖLÜM: KİŞİLİĞİN GELİŞMESİ	85
I. Individuation (Bireyleşme)	85
II. Aşkınlık ve Bütünleşme	88
A. Ana Babanın Rolü	90
B. Eğitimin Etkisi	91
C. Başka Etkiler	92
III. Regresyon (Geri Hareket)	94
IV. Yaşamın Aşamaları	95
A. Çocukluk	95
B. Gençlik ve Genç Erişkenlik	96
C. Orta Yaş	98
D. Yaşlılık	100
V. Özet	100
5. BÖLÜM: PSİKOLOJİK TİPLER	103
I. Davranışlar	104
II. İşlevler	106
III. Davranış ve İşlevlerin Birlikteliği	107
IV. Birey Tipleri	109
A. Dışadönük Düşünen Tip	109
B. İçedönük Düşünen Tip	109
C. Dışadönük Duygu Tipi	110
D. İçedönük Duygusal Tip	110
E. Dışadönük Duyumsal Tip	111
F. İçedönük Duyumsal Tip	111
G. Dışadönük Sezgisel Tip	112
H. İçedönük Sezgisel Tip	112
V. Pratik Düşünceler	114
VI. Özet	118
6. BÖLÜM: SİMGELER VE DÜŞLER	119
I. Amplifikasyon (Genişletme)	120
II. Simgeler	124
III. Düşler	127
A. Düş Dizeleri	129
7. BÖLÜM: JUNG'UN PSİKOLOJİDEKİ YERİ	135

ÖNSÖZ

A Primer of Freudian Psychology 1954'te yayımlanmıştı. Öğrencilerin ve halkın insanın *normal* kişiliğinin yapısı, dinamikleri ve gelişimi konusunda bir fikir sahibi olmasını amaçlıyordu. Amacına da erişti denebilir. Yayımlandığı tarihten bu yana büyük bir okuyucu kitlesi tarafından okundu.

Yıllardır bir benzerini C. G. Jung'un psikoloji görüşlerini yansıtmak için yazmayı düşünüyorduk. Ne var ki o kitap kadar okuyucu bulamayabileceğinden korkuyorduk. Kendisini ABD'ye davet ettiren (1909) sözcük-çağrışım deneyleri ile Jung'un içedönük-dışadönük kişilik üzerindeki deneylerine gösterilen ilgi dışında, 1961'de ölen İsviçreli psikolog-psikiyatra gösterilen ilgi sınırlı kalmıştır. Fikirlerini merak edip inceleyenler de, çoğu zaman sonunda onları reddetmişlerdir. Nedeni onu doğru anlamadıklarındandı.

Suç bir bakıma Jung'un kendindeydi. Düşüncelerini izlemek her zaman kolay değildi. Öte yandan birçok kimsenin aşına olmadığı konulara el atmıştı.

Son birkaç yıl içinde Jung psikolojisine olan ilgi arttı, özellikle de genç psikoloji öğrencileri ve genel okurlar merak etmeye başladı. İnsan davranışı hakkında söyleyecek sözü olduğuna inanmışlardı. Biz de aynı kanıdayız. Jung çağdaş

düşüncenin oluşmasında rol oynayan kişilerden biridir; onu görmezlikten gelme, şu karmaşa içindeki çağ ile ilgili birçok fikirden yoksun kalma demektir. Bu kitabı onun için yazdık. Freud hakkındaki kitabımız kadar yararlı olacak diye yazdık. Okuyucuya *normal* bir kişinin yapısı, dinamikleri ve gelişimi konusundaki görüşlerini yansıtmak istedik. Öteki gibi bu kitap da sadece açıklayıcı niteliktedir. Jung'un kavramlarını, kuramlarını açıkça, basitçe ve doğru bir biçimde sunmayı amaçlıyor. Fikirlerini değerlendirmeye ve eleştirmeye çalışmadığımız gibi, onları başka psikologlar ve psikiyatrların fikirleriyle karşılaştırmadık. Jung'un anormal davranışlar (nevrozlar ve psikozlar) üzerindeki görüşlerini incelemedik. Analitik Psikolojiye katkıda bulunan başka psikolog ve psikiyatrların yapıtlarına da değinmedik.

Bu kitapta yazarın yayımlanmış kitaplarından yararlandık.

Calvin S. Hall
Vernon J. Nordby

Santa Cruz, California Temmuz, 1972

Birinci Bölüm

CARL GUSTAV JUNG (1875–1961)

*“Yaşamım bilinçdışının kendini
bilmesinin öyküsüdür.”*

1957’de, Carl Gustav Jung, seksen iki yaşındayken, özel sekreteri Aniela Jaffé’nin yardımıyla yaşamöyküsünü yazmaya başladı. Jung’un ölüm yılı 1961’de, *Memories, Dreams, Reflections** adı altında yayımlanan bu ortak çabanın ürünü, Jung’un zihin gelişimini biçimlendiren güçlerin ve etkilerin açık yüreklilik ile yapılmış bir değerlendirilmesidir. Jung, yaşamının nesnel bir anlatımına girişeceğine, öznel yaşamını, düşler, vizyonlar ve ruhsal yaşantılardan oluşan iç yaşamını analiz etmeyi, anlatmayı yeğlemiştir.

Jung’un bu kısa yaşamöyküsünü kaleme alırken söz konusu eşsiz kaynaktan yararlandık. Karakterini, davranışlarını ve ilgi alanlarını oluşturmada büyük önemi olduğuna inandığı çocukluk yaşantıları üzerinde özellikle durduk. Ancak, okuyucunun Jung’un kim olduğunu, ne yaptığını bilmek isteyeceğini düşündüğümüzden yaşadığı olayları da anlattık.

---

* *Anılar, Düşler ve Düşünceler*, türkçesi: İris Kandemir, Can Yayınları. (Ç.N.)

I. Çocukluğu ve Gençliği

Adını ünlü bir doktor olan, Basel Üniversitesi tıp profesörü dedesinden alan Carl Gustav Jung, 26 Temmuz 1875'te, İsviçre'nin kuzeydoğusunda, Konstanz Gölü üzerinde, küçük bir köyde, Kesswil'de dünyaya geldi. Reformist İsviçre Kilisesi rahibinin en büyük ve hayatta kalan tek çocuğu idi. Jung doğmadan, iki erkek kardeşi bebekken ölmüştü.

Jung altı aylıkken, babası Ren Nehri üzerindeki küçük Laufen Köyü rahipliğini üstlendi. Geçimsizlik nedeniyle olmalı, Jung'un annesinin burada sinir krizi geçirdiğini öğreniyoruz. Bu kriz kadının aylarca hastahanede yatmasını gerektirmiştir. Jung bu sırada yaşlı bir teyzeyle aile evlatlığının bakımına terk edilmiştir.

İnsanda huşu uyandıran o Alp Dağlarını, ilk kez burada, teyzesi sayesinde görmüştü. Alp Dağları allak bullak etmişti Jung'u, içinde dağlara tırmanmak arzusu uyanmıştı birden; ne var ki, teyze bu yolculuğu sonralara erteleyecekti. Dağlar, göller ve ırmaklar, tüm İsviçreli çocukların yaşadığı doğal yuvadır. "İnsan susuz nasıl yaşar," derdi Jung ikide bir. Alabildiğine zengin zihin hayatına karşın, Jung doğaya yakın kalmıştır hep.

Ölüm de yabancı değildi ona. O yöredeki korkunç çağlayanda sık sık can veren balıkçılar vardı; cenaze törenleri Jung'un belleğinde canlı kalmıştı: Derin bir çukur yanında koca bir kara sandık; kara cüppeler giymiş, karanlık, asık suratlı, kara silindir şapkalı papazların yönettiği ayinler zihnindeydi hep. Babasından başka amcalarının sekizi de rahipti. Böylece, Jung'un çocukluğu siyah giysili, asık suratlı bu adamların arasında geçti. Bunların çocuk üzerinde bıraktığı korku yıllar boyu sürmüştür.

Jung ailesinin bundan sonraki durağı, Basel'e beş kilometredeki Wiese Irmağı üzerinde bir köy, Klein-Hüningen olmuş-

tur. Bir keresinde baraj taşmış, sel on dört kişinin canını almıştı. Sular çekilince, macera heveslisi Jung, neler olup bittiğini görmek için dışarıya koşmuş, yarı beline kadar kuma gömülü bir adamın cesediyle karşılaşmıştı. Yine bir gün, bir domuzun kasap tarafından parçalanışını seyretmişti. Jung için bunlar son derece ilginçti, ancak annesi oğlunun bu hiç de iç açıcı olmayan olaylara ilgi duymasını pek sağlıklı bulmuyordu.

Jung'un kendi de küçük bir çocukken ölümün kıl payı yaklaştığını duymuştu. Bir keresinde kafasını yarmış, kilise basamaklarını kanı ile sulamıştı. Yine başka bir gün, son dakika evlatlıkları yetişmeseymiş, Ren Şelaleleri üzerindeki köprüden neredeyse tepe üstü yuvarlanacakmış.

Jung'un oyun arkadaşı yoktu. Kendi başına oynardı. Kız kardeşi dünyaya geldiğinde o dokuz yaşındaydı. Zamanını, oyunlar icat etmekle, bir süre oynadıktan sonra, yenilerini, daha karmaşıklarını denemekle geçirirdi. Eleştiriye açık değildi, seyredilsin istemezdi, kimseyi de oyununa karıştırmazdı. Yeni doğmuş kız kardeşi onu ilgilendirmiyordu pek; o kendi kendine oyun oynamasına devam ediyordu. Jung'un bu içedönüklüğü ömür boyu sürecekti.

Annesiyle babası arasındaki geçimsizlik Jung'un belleğinde anılarının ilk günlerine kadar uzanıyordu; yatak odalarını çoktan ayırmışlardı. Jung babasının odasında yatıyordu. Geceleri annesinin odasından gelen garip, esrarlı gürültüleri hiç unutmamıştır. Bu sesler onu tedirgin ediyor, dehşet dolu düşler görmesine neden oluyordu. Bir keresinde düşünde, annesinin odasından gelen bir hayalet görmüştü. Kafası gövdesinden ayrılmış, havada yüzmeye başlayan bir hayalet. Derken yeni bir kafa belirmiş, o da gövdeden ayrılıp, yüzerek uzaklaşmıştı.

Jung'un babası ters, aksi bir adamdı; geçinmesi güç biriydi. Annesi sinirliydi, sıkıntı içindeydi, ruh çöküntüleri duyardı sık sık. Dayanamaz hale gelince, Jung kendini tavan

arasına atıyordu. Orada onu bekleyen, avutup yatıştıran bir arkadaş vardı, odundan oyduğu bir bebekti bu. Onunla saatler geçirir, uzun uzun törenler, ritüeller düzenlerdi; tavan arasına gizlediği bu bebeğin yanına gizli birtakım antlaşmalar, minyatür rulolar saklamıştı. Jung bebeği ile uzun uzun konuşur, kimseye açmadığı sırlarını ona anlatırdı.

Jung on bir yaşına geldiğinde, köy okulundan çıkıp Basel'de bir okula yazıldı. Burada çok zengin kimselerin çocuklarıyla tanıştı. Bu gibi kimselerin var olabileceğini hiç düşünmemişti. Baselli beyler büyük köşklere oturuyor, okumuşların konuştukları Almancayı, Fransızcağı konuşuyor, görkemli atların çektiği arabalara biniyorlardı. Jung'un yeni sınıf arkadaşları görgülü, son moda giyimli, cebi para dolu çocuklardı. Hali vakti yerinde olan bu çocuklar Alplerden, Zürih Gölü'nden, Jung'un görmeye can attığı başka yerlerden söz ediyorlardı. Yağmurdan ıslanmış çoraplarıyla, tabanı patlamış pabuçlarıyla sınıfa gelen rahibin oğlu Jung, sınıf arkadaşlarını kıskanıyordu. Anası babası hakkındaki düşünceleri değişmişti, hatta babasının haline acımaya bile başlamıştı; babasının bu denli yoksul olduğunun yeni farkına varıyordu.

Okul sıkıcı olmaya başlamıştı, dersler gereksiz yere çok vaktini alıyordu. Jung kendisini ilgilendiren şeyleri okumak istiyordu. Hele din dersleri iç karartıcıydı, matematiğe gelince adını bile duymak istemiyordu. Jimnastikten nefret ediyordu. Sonradan birtakım bayılma âdetleri çıkardığından, bu dersten muaf tutulacaktı. Sinir krizleri yavaş yavaş artmıştı. Altı aydan uzun bir süre okuldan geri kaldı. Okula gitmediği bu süre içinde kendini her şeyden çok sevdiği şeylere verdi. Dilediğini okumak ve doğayı incelemek istiyordu. Ağaçların, taşların, hayvanların ve bataklıkların gizemli dünyasına dalmıştı, aynı zamanda babasının kitaplığına.

Jung'un ana babasının gitmediği hekim kalmamıştı, oğullarının bayılma âdeti endişelendiriyordu onları. Tanı konama-

mıştı. Hekimin biri saradan söz ettiyse de verdiği ilaçlar işe yaramadı. Jung'un keyfi yerindeydi, durumuna aldırımıyordu. Derken, bir gün, babasıyla bir arkadaşı arasında geçen bir konuşmaya tanık oldu; arkadaşı babasına Jung'un sağlığını soruyordu. "Hekimler bir türlü anlayamadılar. Tedavisi yoksa, yandık. Elimde avucumda ne varsa harcadım, çocuk hayatını kazanamazsa mahvolduk demektir." Jung, yıldırım çarpmışa dönmüştü: Somut gerçek, tokat gibi inmişti yüzüne. O andan sonra bu illet terk etti onu. Doğru babasının kitaplığına koşup Latince çalışmaya başladı. Okula yeniden gidiyordu, ondan beklenmeyecek bir şekilde kendini derslerine verdi. Jung başından geçen bu olayın kendisine nevroz hakkında çok şey öğrettiğini söylemiştir.

Ta küçüklükten beri, Jung'un kimselere açmaya cesaret edemediği düşleri, yaşantıları ve duyguları olmuştu. Evde, din hakkında soru sormak yasaktı. "Kişi inanacak ve iman edecekti," o kadar; Jung din konusunda ne zaman soru sormaya kalksa, bu oluyordu aldığı yanıt. Jung'un zihnini karıştıran tek şey din değildi, babası ile arasındaki iletişim bozukluğu idi. Jung, çocukluğunu, dayanılması güç bir yalnızlık içinde geçirdiğini söyler: "Dünya ile olan ilişkimin türü önceden tasarlanmıştı, bugün de, eskisi gibi yalnız biriyim." (Bundan böyle MDR kısaltması ile anılacak olan *Memories, Dreams, Reflections* adlı yapıt, s. 41.)

Dinsel çatışmaları ergenlik çağı boyunca sürecekti. Kafasını kurcalayan sorunlarına yanıt bulmak için başvurmadığı kitap kalmamıştı. Bu uğraş onu yorduğunda, şiir, oyun ve tarih okuyordu. Babası ile girdiği tartışmalar her defasında çıkmaza giriyor, birbirlerinin kalplerini kırmaktan başka işe yaramıyordu. Bu kalp kırıcı tartışmalar rahibi üzüyor, sinirlendiriyordu; işin acı yanı, son yıllarında kendi içindeki dinsel çatışmalara oğlundan daha çok yer vermesi olmuştur.

Teolojik kaygıları yanında, Jung, derslerine de zaman ayıracabiliyordu, nitekim on altı yaşından sonra girdiği din çıkmazı, yerini yavaş yavaş başka ilgi alanlarına, özellikle de felsefeye bıraktı. Yunan filozoflarının düşünceleri ilginç idiyse de, acı, kargaşa, tutku ve kötülük üzerinde düşünen Schopenhauer daha çekici geliyordu ona. Jung evrenin temel öğelerinin baştan başa iyi olmadığını açıkça söyleyebilmek yürekliliğini gösteren bir filozof bulmuştu: Schopenhauer olduğu gibi çiziyordu hayatı; insanlığın iyi görünmeyen yanlarını örtbas etmeye çalışmıyordu. Bu felsefe mesajı Jung'a hayat hakkında yepyeni bir görüş açısı vermişti.

Jung içe kapanık, çekingen biriyken, yavaş yavaş daha saldırgan, başkalarıyla kolayca iletişim kurabilen bir adam olmuştu. Kendine güveni artmış, arkadaşlar edinmiş, düşünce ve kanılarını yeni dostlarına anlatmaya başlamıştı. Fikirleri alay ve düşmanlıkla karşılanıyordu. Jung sonunda sınıf arkadaşlarının kendisine karşı olumsuz davranışlarının nedenini anlamıştı. Derste okutulmayan konular üzerinde okuyor, öteki çocukların bilmediği şeyler öğreniyordu. Okuduğu konuları anlattığında hiçbir şey anlamayan sınıf arkadaşları onu düzenbazlıkla suçluyor, onları kendisinin uydurduğu birtakım kurgular ve fikirler gibi görüyorlardı. Jung yine yalnızlığına dönmüş, kendi kabuğuna çekilmişti.

Gençken çizdiği kendi portresine göre, Jung, kafasını din ve felsefe ile yoran yalnız bir kişiydi. Sıradan bir çocuk olmadığı kesindi, ilerde de sıradan biri olmayacaktı. Doğal olarak bu yaradılıştaki bir kimse ille de olağanüstü bir kimse olmaya bilirdi. Bu tipler, genelde, olgunlaşmayan, sinirli yaşamlarını birtakım eksantrik işlerle uğraşarak geçiren kimseler olup çıkarlar.

II. Meslek Etkinlikleri

Liseyi bitirmek üzereyken, ana babası, Jung'a ne olmak istediğini sormuştu. Bilmiyordu. Birtakım şeylere merakı vardı, ancak biri üzerinde karar kılmaya hazır değildi henüz. Bilimin somut gerçekleri ona çekici geliyordu ya, öte yandan, karşılaş-tırmalı din ve felsefe de ilginçti. Amaçlarından biri teoloji oku-maktı, ama Jung'un babası onu bundan vazgeçirdi.

Jung'un üniversiteye yazılma vakti gelmişti ya hâlâ mes-leğini seçmiş değildi. Dört şey vardı onu ilgilendiren: Pozitif bilimler, tarih, felsefe ve arkeoloji. Basel Üniversitesi'nde kür-süsü olmadığından arkeolojiyi en baştan aklından çıkardı. Başka üniversiteye gidip okuyabilmek için gerekli parayı sağ-layabilecek durumda değildi. Sonunda pozitif bilimleri seçti. Fen derslerine çalışmaya başladıktan hemen sonra da tıp oku-mak geldi aklına. Nasıl olmuştu da düşünmemişti bunca zaman; adını aldığı büyük babası, yazıldığı üniversiteden mezun bir tıp doktoru idi. İlkın Jung büyükbabasının mesleğini seçmek istememişti; kimseyi taklit etmek istemiyordu. So-nunda Jung'un babası kayıt parasının bir bölümünü sağladı, kalanı da üniversite tarafından ödemeli burs olarak verildi.

Üniversiteye yazıldığı yılın ertesi babası ölünce, Jung'un para durumu daha da sarsıldı. Annesi ile kız kardeşi onun eline bakıyordu. Akrabalarından bazıları, okumayı bırakıp iş ara-ması için üsteliyorlardı. Amcalarından biri aileyi geçindirecek parayı sağlarken, kimi akrabası da Jung'a üniversiteye devam edebilmesi için kredi verdi.

Anatomi sınavını veren Jung, asistan oldu; onu izleyen sö-mestre de histoloji dersi vermeye başladı. Bu arada felsefe okumak için zaman da buluyordu. Üçüncü yıl Jung'un karar vermesi gerekiyordu: Ya cerrah olacaktı ya da iç hastalıkları uzmanı. Derken uzmanlaşma düşüncesini bırakmak zorunda

kaldı; çünkü önünde daha okuması gerekecek uzun yıllar vardı, oysa kendini finanse edecek durumda değildi.

Ertesi yıl, yaz tatilinde, Jung'un mesleğini seçmesine neden olacak acayip olaylar oldu. Özellikle önemli kararlar vermesi gerektiğinde, Jung'un yaşamında, düşlerin, düşlemlerin ve parapsikolojik olguların büyük rolü olacaktı. Daha çocukken özellikle düşlerde kendini gösteren bilinçdışı zihninin belirtilerini ciddi ciddi incelemeye başlamıştı.

İlk esrarlı olay, Jung odasında oturmuş çalışırken oldu. Durup dururken silah sesi gibi bir ses işitmişti içerden. Yan odadan geliyordu ses, koştu. Ortadaki koca masanın yaklaşık bir metre ötesinde annesi oturuyordu. Masa herhangi bir ek veya eklem yerinden değil, kenarından, ortaya doğru yarılmıştı. Eski bir ceviz masaydı. Çatlamasına neden olabilecek bir ısı veya rutubet farkı söz konusu değildi. Jung afallamıştı.

İkinci olay bir akşamüstü yer aldı. Bu kez durup dururken ekmek sepetindeki koca bir ekmek bıçağı dört parçaya ayrılmıştı. Jung bu parçaları toplayıp bıçakçıya götürdüğünde, adam hayretinden donakalmıştı: "Bu bıçak sağlam, çeliğinde hiçbir kusur yok. Biri bunu kasten parçalamış olmalı," olmuştu yanıtı. Yıllar sonra, Jung'un karısı ölüm döşeğindeyken, Jung bu parçaları kasadan çıkarıp onartmış, yeniden bir bütün haline getirmişti.

Bu olaydan az sonra Jung, cumartesi akşamları akrabalarının evinde yer alan ispiritizma seanslarına katılmaya başladı. Gizli bilimlere olan ilgisi ömrünün sonuna kadar sürecekti; doktora tezinde, ispiritizma seanslarına katılan on beş yaşındaki bir medyum kızın davranışlarını inceleyecekti.

Bu esrarlı olaylar, Jung'un ilgisini psikolojiye ve psikopatolojiye çekti. O sonbahar üniversiteye döndüğünde, bitirme sınavlarına hazırlık olarak Krafft-Ebing'in *Psikiyatri* adlı kitabını okudu. İlk bölümü onda yıldırım etkisi uyandırmıştı; o an

anlamıştı, psikiyatri dalında uzmanlaşacaktı. 24 yaşında, Jung, bulmuştu kendi alanını; düşüncelerini ve tutkularını bu alana toplayacaktı. Her şeyi yerli yerine oturmıştu artık.

Hocaları onun bu kararına bozulmuşlardı. Psikiyatri gibi saçma bir alan için, büyük şeyler vaat eden tıp mesleğini feda etmesine şaşırılmışlardı. Tıp dünyası psikiyatriye genelde kötü gözle bakıyordu: Bol saçmalıktan başka bir şey olmadığını düşünüyorlardı, psikiyatrin kendi de tedavi ettiği hastalar kadar hastaydı. Jung, seçiminde kendine özgü davranışıyla ayak diredi.

10 Aralık 1900'de Jung, Zürich'teki Burgh lzli Akıl Hastahanesi'nde asistan oldu. Burgh lzli Avrupa'nın en ünlü akıl hastahanelerinden biriydi. Başhekim, psikozların tedavisinde ve şizofreni kavramını geliştirmede dünyaca  nl  Eugen Bleuler idi. Jung,  nl  bir kimseyle birlikte çalışma firsatını bulmanın kendisi için büyük bir şans olduğunun farkındaydı.

O ana kadar yaşadığı ve artık boğucu bulduğu Basel'den sonra, Zürich hoşuna gitmişti. Çocukken düşlediği, Alp Dağları'yla çevrili, güzel g l kıyısındaki o güzel kent idi bu. Artık  m r boyu buradan ayrılmayacaktı. Zürich'in sayfiyesi Kusnacht'daki evi g l kenarındaydı. Daha sonraları g l n öteki ucunda, uzaklarda bir yere çekilecekti.

Seçmiş olduğu uzmanlık dalına kendini daha yakından verebilmek için altı ay kadar hastahaneye kapandı, hastaları gözlemledi ve psikiyatri üzerine ne varsa okumaya başladı. "İlgime ve araştırmalarıma egemen olan soru 'akıl hastasının zihninde neler olup bittiği' idi" (MDR, s. 114). Bleuler'den öğrendiği şeylerle yetinmedi. 1902'de Paris'e gidip  nl  Fransız psikiyatri Pierre Janet ile çalıştı.

Ancak Jung'un düşüncesi üzerinde en büyük etkiyi Sigmund Freud yapacaktı. 1890'larda yayımlanmış olan Freud'un ve Breuer'in "Histeri  zerine çalışmalar" adlı yapıtını oku-

muştı. 1900’de de, yayımlanır yayımlanmaz, Freud’un “Düş Yorumu” adlı kitabını okudu. Bu kitabın genç psikiyatrlar için “Büyük bir esin kaynağı” olduğunu söylüyordu.

1903’te evlendiği Emma Rauschenbach, 1955’te ölünceye dek, Jung ile birlikte çalışacaktı.

1905’te, otuz yaşında, Jung, Zürih Üniversitesi’nde ders vermeye başladı ve Psikiyatri Kliniği’nde kıdemli hekim olarak çalıştı. Özel muayenehane açtı, hasta sayısı öyle arttı ki klinikteki görevinden ayrılmak zorunda kaldı. 1913’e kadar üniversitede psikopatoloji, Freudcu psikanaliz ve ilkelerin psikolojisi konusunda ders vermeye devam etti.

Henüz klinikteki işinden ayrılmadan akıl hastalarının psikşik tepkilerini incelemek için bir araştırma laboratuvarı kurmuştu. Araştırmalarında, coşkuların fizyolojik belirtilerini incelerken sözcük-çağrışım testini uygulamaya başladı. Sözcük-çağrışım testinde, belli sözcükler listesi veriliyor, hekimin ağzından çıkan her bir sözcük için hastadan aklına ilk gelen şeyi söylemesi isteniyordu. Hasta herhangi bir sözcüğe vereceği yanıtta gereğinden fazla gecikir veya bir coşku tepkisi gösterirse, bu, Jung’un kompleksler diye adlandırdığı şeye dokunduğunu gösteriyordu. Kimi Amerikan bilim dergilerinde yayımlanan kompleksler üzerindeki bu araştırmalar, adının Amerika Birleşik Devletleri’nde duyulmasına yol açtı. Bunun sonucu 1909’da Massachusetts’te Clark Üniversitesi’nde sözcük-çağrışım testi incelemeleri konusunda konferans vermeye çağrıldı. Seveceği bir ülke olan Amerika Birleşik Devletleri’ne yapacağı ziyaretlerin ilki olacaktı bu.

Bu arada Jung, Freud’un yapıtlarını yakından izliyordu, çıkan makalelerini, yapıtlarını ve ilk kitabı “Erken Bunamanın Psikolojisi”, (1907) adlı kitabını göndermişti ona. Bu yapıtında, özellikle bebeklik çağındaki cinsel travmaların önemi konusunda, çekince kaydıyla, Freudcu görüşü savunuyordu. Freud,

1907’de Jung’u Viyana’ya çağırıldı. İlk buluşmada birbirlerine yakınlık duyular: Tam on üç saat sürdü ilk görüşmeleri. Altı yıl sürecek kişisel ve mesleki ilişkinin başlangıcıydı bu. Her hafta yazıyorlardı. 1909’da ikisi de Clark Üniversitesi tarafından çağırıldı. Birlikte yedi hafta sürecek bir yolculuğa çıktılar. Jung 1912’de Fordham Üniversitesi’nde psikanaliz üzerine ders vermek üzere Amerika’ya yeniden dönecekti. Uluslararası Psikanaliz Derneği kurulduğunda, Jung, Freud’un üstelemesi üzerine derneğin ilk başkanı oldu. Bu tarihlerde Jung’a yazdığı bir mektupta, Freud, Jung’u evlat edindiğini söylüyor, onu prensi ve halefi olarak niteliyordu.

XX. yüzyıl psikolojisi ve psikiyatrisinin bu iki devi arasındaki ilişkinin bozulma nedenlerini burada inceleyecek değiliz. Nedenleri karmaşıktı, ama er geç böyle olacağı belliydi. Yalnız şunu söyleyelim: Jung çocukluğundan beri bağımsız, kendi kendisiyle yetinen biriydi, kimsenin çömezi, evlatlığı ya da “prensi” olamazdı. Kendi düşünce çizgisini izlemek istiyordu, “Değişim Simgeleri” adlı kitabının Freud ile dostluğunun sonu olacağını biliyordu nitekim. Bu düşünce Jung’u için için yiyordu. Kitabın “Kurban” adlı son bölümünü hiç bitiremeyecek gibi geliyordu.

Freud ve psikanalizle ilişkisi koptuktan sonra, Jung kendini bir zihin kargaşası içinde buldu. Kendi aklı pusuladan şaşmışken, öğrencilere ders vermesinin doğru olmayacağını düşünerek üniversiteden ayrıldı. Bunu bir dinlenme dönemi izledi, Jung bu dönemde araştırmalarla uğraştı, okudu yazdı. Bu arada düşlerini ve vizyonlarını analiz ederek kendi bilinçdışını açmaya çalıştı.

Üç yıl süren bir hareketsizlikten sonra Jung yeniden zihin hayatına döndü ve “Psikolojik Tipler” adlı, 1921’de yayımlanan, en güzel kitaplarından birini yazdı. Bu kitapta Jung, Freud ve Freud’dan kopacak başka bir psikanalist Adler ile olan ayrı-

lıklarını anlatmakla kalmıyor, daha da önemlisi, içedönüklük ve dışadönüklük, düşünen tip, duyan tip gibi ünlü ayrımlar da dahil, karakter tiplerinin bir sıralamasını yapıyordu.

Evinde öğrencileriyle toplantılar düzenlemesi, uzun yolculuklara çıkması bu döneme rastlar. Tunus'a ve Sahra'ya gitti. İlkelerin kafa yapıları onu eskiden beri ilgilendirmişti ya, şimdi artık onları doğrudan doğruya incelemek fırsatını bulmuştu. İlkel toplulukların dillerini bilmemesine karşın, davranışlarını, tipik hareketlerini, mimiklerini ve duygusal tepkilerini gözlemleyebiliyordu. Bu ilk Afrika deneyimi bilgisini artırmış, ona yeni ufuklar açmıştı. Afrika'ya ikinci yolculuğuna çıkmadan Swahili dilini öğrendi. Safariye katılıp, Afrika'nın ortalarına, balta girmemiş ormanlarına gitti ve Mısır yoluyla döndü. Bu yolculuk çok verimli olmuştu: İlkel zihinlerle, ortak bilinçdışıyla temasa gelmişti. Bu yolculuğun anlamını hiçbir zaman unutmadı. Yazılarında sık sık bu yolculuğa atıfta bulunur.

Jung, Pueblo kızılderililerinin son derece gizli tuttukları dinsel inançlarını öğrenebilmek için New Mexico'ya gitti. Doğrudan doğruya soru sormak işe yaramayınca, Jung dolaylı bir yola başvurdu: Türlü konular üzerinde konuşuyor, coşkusal tepkilerini ölçüyordu. Yüzlerinde coşku ifadesi belirlediğinde, Jung önemli bir konuya dokunduğunu anlıyordu. Sözcük-çağırışım yönteminin bir uygulamasıydı bu.

Jung, Doğu dinlerine, mitolojiye her zaman ilgi duymuştur, Hindistan ve Seylan'a yaptığı yolculuklar ilgisini artırmış, bilgisini genişletmiştir. Çelişen törenler, dinsel inançlar, törenler ve mitoslar yoluyla kendini dile getiren Doğulu ve Batılı kişilik arasındaki ayrılıklar üzerinde uzun uzun durmuştur. Doğu zihninin genelde içedönük, Batı zihninin ise dışadönük olduğuna dikkat çekmiştir.

Çin kültürü üzerinde otoritelerden biri, Richard Wilhelm ile olan dostluğu *I Ching*'i tanıtmıştır ona. Bu kitap bir kâhinlik

ya da falcılık sistemini anlatan eski çağlardan kalma bir metindir. Jung’a simya alanını açan da odur: Nitekim Jung yıllar boyu bu konuyu inceleyecek ve bu alanda büyük otoritelerden biri durumuna gelecekti. 1944’te çıkan “Psikoloji ve Simya” adlı kitabı en önemli yapıtlarından biridir.

Jung, simya, astroloji, kâhinlik, telepati, geleceği okuma, yoga, ispiritizma, medyumluk ve ruh çağırma, falcılık, uçan daireler, dinsel simgecilik, vizyonlar ve düşler gibi bilimin kuşkuyla baktığı konulara duyduğu ilgi yüzünden sık sık eleştiriye uğramıştır. Kanımızca bu eleştiriler yersizdir. Oysa Jung, bu konulara bir “mürit” ya da “mümin” gibi değil, bir psikolog olarak yaklaşmıştır. Onun için önemli olan, bu konuların insanın zihin yapısı, özellikle de Jung’un ortak bilinçdışı dediği zihin düzeyi konusunda insana neler öğrettiğiydi. Jung, mesleğinin ta başlarında, bilinçdışı zihnin, kendini hastalık belirtilerinde, söze dökmelerde, sanrılarda ve Burghölzli’deki gibi hastaların vizyonlarında açığa vurduğunu görmüştü. Sonradan bilinçdışının daha normal kişilerde nedeni açıklanamayan olaylarda, dinsel simgecilikte, mitolojide, astrolojide ve düşlerde apaçık bir şekilde belirlediğini fark etti. Sürekli bilinçdışını inceleyen Jung, kim ne derse desin, ulaşabildiği her konuyu inceleme alanına almıştır. Başka birçok konuda olduğu gibi, bunda da Jung, alışlagelmişe, geleneğe bağlı kalmamıştır. Ancak ele aldığı bu konuları tam bir bilim adamı gibi incelemiştir.

Özyaşamöyküsünde, Jung, karısı, dört kızı ve oğlu ile olan özel yaşamına değinmemektedir. Yakın geçmişte yazılmış birçok özyaşamöykülerinde anlatılan cinsel yaşamından veya davranışından söz etmemektedir. Acayip düşler, düşlemler ve gizil yaşantılar dünyasının karşıt denge ögesi olarak, normal bir ev yaşamının kendisi için şart olduğunu söylemiştir. “Ailem ve mesleğim, daima sığınabileceğim, gerçekte yaşadığımı,

sıradan bir kimse olduğumu bana inandıran bir üs olarak kalmıştır” (MDR, s. 189). Aralarında dünyaca ünlü birçok önemli kişinin de bulunduğu sayısız hastasını, Jung, Kusnacht’ta göl kıyısındaki güzel evinde kabul ediyordu.

Jung 1922’de Zürih Gölü’nün öbür ucundaki Bollingen Köyü’nde arazi satın alıp, bir kır evi yaptı. Yapının ilk bölümünün Afrika yerli kulübelerini andıran yuvarlak bir biçimi vardı: Odanın orta yerinde bir ocak, duvar boyunca da çepeçevre kerevet. Bu düzen biraz ilkel gibi göründüğünden iki katlı bir eve dönüştürdü onu. Yuvarlak kule Jung’un çekildiği inziva köşesi oldu. Jung ailesi her fırsatta oraya gidiyordu. Jung bu arada yelkenle gezebiliyor, bahçe ile uğraşabiliyor, doğanın güzelliklerinden yararlanabiliyordu. Doğduğu ilk günden beri yaşadığı yerlerin ya ırmak ya da göl kenarında bulunması ilginçtir.

1944 başlarında Jung’un ayağı kırıldı, ardından da bir kalp krizi geçirdi. Sağlığına yeniden kavuştuktan sonraki dönem çok üretken oldu. Bu verimli dönemin nedenleri kendine göre nekahat ayları sırasında gördüğü vizyonlar, düşler ve hayallerdi. Yatakta geçirdiği aylar ise kendi düşünce ve kavramlarını düzenlemesine yaradı.

Jung’un karısı 1955’te ölünce, Bollingen’e yapılan neşeli yolculukların arası da gittikçe açıldı. Her ne kadar Jung’un bir bahçıvanı, bir de kâhyası var idiyse de kızları sırayla gelip onunla Kusnacht’ta kalıyordu. Kendini Jung’a adanmış sekreteri Aniela Jaffé de dünyanın dört bir bucağından gelen mektuplara yanıt vermede Jung’a yardım ediyordu. Jaffé, Jung’un sadık yardımcısıydı. 6 Haziran 1961’de ölünceye dek de ona bağlı kalmıştı.

Yaşamı boyunca birçok unvan ve paye almış olması Jung’un zihin yapısındaki bir kimse için doğaldır. Harvard ve Oxford dahil, birçok üniversiteden fahri profesörlük unvanı almıştır. Zamanını cömertçe harcadı, görüşmelerden kaçınmaz,

sinema ve televizyona çıkar, sayısız konferanslar verir, makaleler yazar, sayısız mektuba yanıt verir, dünyanın dört bir bucağından kendisini görmeye gelen kimseleri ağırlardı. Herkesle rahattı; karşısındaki ister ünlü bir kimse olsun, ister öğrencisi olsun, kasılmadan konuşurdu. Züppelikten, kasıntılıktan uzak, alabildiğine demokrat bir kimseydi.

1961'de ölümünden beri Jung'un etkisi gittikçe artmaktadır. Günümüzde yapıtlarını okuyanların sayısı eskisinden fazladır. On dokuz ciltten oluşan yapıtlarının tümü İngilizce ve Fransızcaya çevrilmiştir.

Jung'un kavramları ve tedavi yöntemleri dünyanın birçok kentindeki eğitim enstitülerince uygulanmaktadır. Analitik psikolojinin merkezi yine Zurich'dir. Buradaki "Carl Gustav Jung Institut" 1948'de kurulmuştur. Birçok ülkeden gelen öğrenciler bu enstitünün ünlü fakültesinde ders görmektedir. Analitik psikolojiyi yaygınlaştıran Uluslararası Analitik Psikoloji Derneği yanında birçok ulusal ve bölgesel örgütler vardır. Her ne kadar Jung psikolojisi Freud'un ki kadar üniversitelerde okutulmamaktaysa da Amerika Birleşik Devletleri'ndeki akademik psikologların Jung'a dikkatlerini daha yakından çevirmeye başladığını gösterir kanıtlar vardır. Üniversite öğrencilerinin Jung'a karşı ilgi duydukları kesindir; kitaplarını okuyan öğrencilerin sayısı gittikçe artmaktadır.

Jung'un kendi, kavramlarının kapsamlı ve sistemli bir şekle konulmasını istememiştir. Yeni gözlemlerin birikmesini ve eskilerin özeti yapılacağına, yeni görüşlerin ortaya çıkarılmasını yeğlemiştir. Gerçekleri bilmek, anlamak istediğini üsteleyip durmuştur; onun için kuramlar birtakım tahminlerden ibarettir, gerçekte olup bitenler, sanat olayları bu tahminleri yanlış çıkardığında, kuramlar terk edilmeye hazırdır.

Aşağıdaki bölümleri okurken, okurun unutmaması gereken bir şey, anlatılan kavramların, terapötik durumun tam ve

açık içtenliği ile davranan birçok kimse üzerinde yapılan sayısız gözlemlere dayandırılmış olmasıdır. Bu muayenehane gözlemlerine ek olarak Jung, aynı zamanda yaptığı yolculuklardan edindiği deneyimlerden, mitoloji, din, simya, sosyal olgular ve gizil olaylar üzerindeki geniş bilgisinden de yararlanmıştı. Ömür boyunca sürdürdüğü özben-analizi de gözden kaçırılmamalıdır. Daha çocukken nasıl büyük bir beceriyle kendi kendini gözlemlediği unutulmamalıdır.

Okurun dikkatinin çekilmesi gereken bir nokta daha var. Bilimsel kavramlar birçok somut gözlemlerden soyutlanan gerçekler üzerindeki genellemelerdir. Kişiliğin ve davranışın türlü cephelerine dikkat yöneltmek için gereklidir. Jung'u esas ilgilendiren, bu soyut kavramların her birinin, belli bir bireyin kişiliğine ve davranışına göre işlevini nasıl yerine getirdiği idi. Gerekliliğinin farkında olmasına karşın, soyut kavramlar, kanunlar ve bilim kurallarından çok bireylerin muayenehanesinde önünde oturan kişinin zengin ve şaşırtıcı karmaşıklığı olmuştur ilgisini çeken. Jung iyi eğitim görmüş bir bilim adamıydı, aynı zamanda bir hümanistti de. İnsanlara olan ilgisi ve insanlar için duyduğu kaygı, oynadığı bilim adamı rolüne feda edilmemişti. Her kesimden kişileri kendine yakın görmesinin nedenlerinden biri buydu.

III. Neydi Jung?

Ne biçim bir adamdı Jung? Boylu poslu, geniş omuzlu, güçlü kuvvetli biri. Dağa tırmanır, ustaca yelken kullanırdı. Bahçıvanlık, odun yarma, taş yontma, inşaat işleri ve başka el işleriyle uğraşmayı severdi. Oyun oynamaktan hoşlanırdı. İştahı yerindeydi, puro ve pipo içerdi. Çalışkan, sağlam ve sağlıklı biriydi.

Onu tanıyan herkes, onun neşesinden, gözlerindeki pırıltıdan, içten, herkese bulaşan kahkahasından ve ince nükte anlayışından söz eder. Hem iyi bir dinleyiciydi, hem de iyi bir konuşmacı. Aceleci görünmezdi, arpacı kumruları gibi de düşünmezdi. Konuşmalarda türlü görüşlere yer verir, karşı görüşleri de hoş karşılardı; sorulara yaklaşımında esnek idi, basit bir dille konuşurdu. Genelde ana dilini yeğlerdi, Amerikalılarla konuşurken Amerikan argosunu kullanmak hoşuna giderdi. İnsanlar, huzurunda kendilerini rahat hissedirdi.

Kimdi Jung? Pratisyen hekimlik yapmamıştı, ancak iyi eğitim görmüştü. Önce bir akıl hastahanesinde psikiyatr olarak çalıştı. Üniversitede öğretim üyesi oldu. Uzun yıllar Freudcu psikanaliz ekolü ile özdeşleştirildi. Freud ile araları açıldıktan sonra, kendi psikanaliz sistemini geliştirdi. Kendi psikolojisini ilkin kompleks psikolojisi, sonra da analitik psikoloji diye adlandırdı. Bu sistem bir kavramlar ve kuramsal formüller bütününü içermekle kalmıyor, aynı zamanda psikolojik sorunları olan kişileri tedavi etme yöntemleri de içeriyordu. Jung profesyonel etkinliklerini muayenehanesiyle sınırlandırmıştır. Çok çeşitli toplumsal sorunlar, dinsel konular ve çağdaş sanattaki eğilimler üzerindeki eleştirilerinde düşüncelerini uygulamaya çalışmıştır. Her alanda bilgi sahibi olan bir bilim insanıydı. İngilizce, Fransızca, Latince ve Yunancayı, ana dili olan Almanca gibi akılcı bir şekilde kullanırdı. Usta bir yazardı. Zürih kenti kendisine 1932’de yazın ödülü verdi. İyi bir koca, iyi bir baba ve bilgili bir İsviçre vatandaşıydı. “Özgür Düşünürler” partisi, diğer deyimiyle demokrat parti üyesiydi. Hem hekim, hem psikiyatr, hem psikanalist, hem profesör, hem bilim insanı, hem yazar, hem toplum eleştirmeni, hem aile babası, hem de iyi bir yurttaş idi Jung. Ama her şeyden önce psişenin aman vermeyen bir araştırmacısıydı, yani psikolog idi. Kendisi psikolog olarak anımsanmak isterdi, nitekim öyle de anımsanacaktı.

“... İnsan var oluşunun biricik amacı, varlığın karanlığında bir ışık yakmaktır,” demiştir.

Kaynakça

Jung, C. G. *Memories, Dreams, Reflections*. New York: Vintage Books, 1961.

İkinci Bölüm

KİŞİLİĞİN YAPISI

İnsan kişiliği kavramı bütünüyle üç soru dizisine yanıt arar: İnsan kişiliğini oluşturan öğeler nelerdir, bütünü oluşturan bu parçaların birbirleriyle ve dış dünya ile etkileşimi nasıldır; kişiliği etkinleştiren enerji kaynakları nelerdir ve enerji türlü parçalar arasında nasıl dağıtılmıştır; kişilik nereden kaynaklanır ve bireyin yaşamı boyunca ne gibi değişikliklere uğrar? Bu üç soru dizisini sırayla *yapısal*, *dinamik* ve *gelişimsel* sorular olarak nitelendirebiliriz.

Jung psikolojisi bütün bu soruları yanıtlamaya çalıştığından, geniş kapsamlı bir kişilik kuramı sayılabilir. Bu bölümde Jung'un kişilik yapısını anlatmak için ortaya koyduğu kavramları anlatacağız.

Ancak, buna geçmeden önce, bilimsel kavramların niteliği hakkında birkaç söz söyleyelim. Kavram, bazı doğal olgular üzerindeki birtakım gözlemleri —gözlemlenen gerçekleri açıklamaya çalışan fikirler, çıkarsamalar ve varsayımlarla birlikte— açıklayıcı bir ad ya da yaftadır. Dolayısıyla kavram, genel ya da soyut bir ifadedir. Örneğin “evrim” sözcüğü, Darwin'in gözlemlerini ve açıklamalar dizisini ifade eder. Kavramın ne olduğunu anlayabilmesi için, söz konusu kavramın

üzerine dayandırdığı gözlemler hakkında kişinin biraz bilgisi olması, bir kavram üzerinde tartışırken, genel’den özel’e, yani bilim adamının kavramını kurarken yaptığına tersine gitmesi gerekir. Jung’un kavramlarını anlatırken, biz de böyle yapacağız. İlk bir kavramı genel olarak ele alacağız, sonra da somut örnekler vereceğiz.

En yararlı kavramlar en yaygın uygulama alanı olanlardır. Jung’un kavramlarında bu nitelik vardır, kapsamı çok geniştir. Genişlikleri yüzünden, bunların uygulama alanlarını ve ayrılacakları bütün dalları tek tek ele almamıza olanak yok. Okur bizim sunduğumuz örneklerle ek olarak, söz konusu kavramın başka uygulama alanlarını düşünmeye götürülmektedir. Okur, kavramların kendi kişiliğinde ve tanıdığı kimselerin davranışlarında nasıl belirlediğini görerek, kişilik ve bireysellik hakkındaki bilgisinin çok genişlediğinin farkına varacaktır.

Kavramların da tehlikeleri olduğunun farkındadır Jung. Kavram gözlemlerimizi önyargı kısılcasına alabilir ya da sınırlandırabilir, böylece var olmayan şeyleri görebilir, var olan şeyleri göremeyebiliriz. Jung bu yüzden kişinin kendi kavramlarına aşırı bağlı kalmamaya dikkat etmesini söylemiş ve gözlemlenen gerçeklerin, kuramlara göre önceliği olduğunu vurgulamıştır.

I. Psişe

Jung psikolojisinde kişilik bir bütün olarak “psişe” sözcüğü ile ifade olunmaktadır. Latince kökenli bu sözcüğün başlangıçtaki anlamı “ruh” ya da “can” idi; ancak günümüzde bu sözcük “zihin” anlamına kullanılmaktadır, nitekim *psikoloji* de zihin bilimi olarak kavranmaktadır. Psişe bilinçli ve bilinçsiz bütün düşünce, duygu ve davranışları kapsamaktadır. Bireyi, içinde bulunduğu toplumsal ve fiziksel çevreye göre ayarlayan

ve uyumunu sağlayan bir kılavuz gibi iş görmektedir. “Psikoloji, ne biyolojidir, ne fizyoloji, ne de psişe bilgisinden başka bir bilim” (*Collected Works*, cilt 9i, s. 30).

Jung’un temel düşüncesine göre, “Psişe her şeyden önce bir bütündür”. Psişe ev döşer gibi üst üste yığılan nesnelerden oluşmaz; deneyim ve öğrenim yoluyla elde edilen bölümlerin bir araya getirilmesinden meydana gelmez. Birçok psikoloji kuramı, insan kişiliğinin bölümlerinden oluştuğunu, ancak daha sonra, o da her zaman değil, tutarlı, düzenli bir birliğe kavuşabildiğini açıkça söylemeseydi ya da bunu kapalı bir ifade ile anlatmaya çalışmasaydı, kişiliğin başlangıçtaki bütünlüğü kavramından söz etmek, basmakalıp, sıradan bir laf olurdu. Jung oymacı testeresiyle kesilmiş tahta parçalarından meydana gelen bir kişilik kavramına açıktan açığa karşı. İnsan bütünlük peşinde değil, aslında zaten bütün, öyle doğuyor çünkü. İnsanın ömrü boyunca yapması gereken şey, yaradılıştan sahip olduğu bütünlüğün, elinden geldiğince bilincine varmak, onu yeniden bütün haline, uyum durumuna getirmek, o bütünlüğün ayrı, özerk ve çatışan sistemlere parçalanmasına karşı korumaktır, demekte Jung. Parçalanmış bir kişilik, bozuk bir kişiliktir. Jung’un psikanalist olarak görevi, hastalarının yitirmiş bulundukları bütünlüklerini yeniden kurmalarına ve gelecekteki parçalanmalarına karşı psişelerini güçlendirmelerine yardım etmektir. Jung için psikanalizin son amacı psikosentezdir. Psişe çok çeşitli, ancak kendi aralarında iletişim durumunda olan birtakım sistemlerden ve katmanlardan oluşmuştur. Bunlar *bilinç, kişisel bilinçdışı ve ortak bilinçdışı*’dır.

II. Bilinç

Bilinç, bireyin doğrudan doğruya bildiği tek bölümüdür zihninin. Doğuştan az sonra —ola ki doğuştan da önce— belir-

mektedir. Bebeği gözlemlerseniz, ana babasını, oyuncaklarını ve çevresindeki başka nesneleri tanırken, bilinçli bir şekilde bunların farkında olduğunu görürsünüz. Çocuğun nesneleri bilinçli olarak tanıyabilme yetisi, Jung'un *düşünme, duyma, duyuya algılama ve sezme* dediği zihnin dört işlevinin uygulanması yoluyla her gün biraz daha gelişir. Çocuk bu işlevlerin dördünü de aynı oranda kullanmaktadır; ancak, genelde işlevlerden birini ötekinden daha çok kullanır. Bu dört işlevden birinin daha çok kullanılması, çocukların temel karakterleri arasındaki ayrılıkları oluşturur. Örneğin bir çocukta *düşünme* işleri daha ağır basıyorsa, karakteri duygunun ağır bastığı başka bir çocuğunkinden bambaşka şekilde gelişecektir.

Dört zihin işlevine ek olarak, bilinçli zihnin yönelimini belirleyecek iki davranış vardır: *Dışadönük* ile *içedönük*. *Dışadönük* davranış, bilinci dışa, nesnel dünyaya yöneltir: *içedönük* davranışsa, bilinci içe, öznel dünyaya çevirir (Bu konuya Beşinci Bölüm'de döneceğiz).

Kişinin bilincini başka kimselerinkinden ayırıştıran, bireyleştiren süreç, "individuation" (bireyleşme) sürecidir. Bireyleşme, kişinin psikolojik gelişiminde başrolü oynar (Bkz. Dördüncü Bölüm). Jung bireyleşme deyimini şöyle tanımlar: "'Bireyleşme', kişiyi psikolojik bakımdan başkalarından ayrı, bölünmez bir birim ya da bir 'bütün' haline getiren süreçtir" (*Collected Works*, Cilt 9i, s. 275).

Bireyleşmenin amacı, kişinin kendini olabileceği kadar tam olarak bilmesi ya da kendinin bilincine varmasıdır. Buna bilincin genişlemesi de diyebiliriz günümüzde. "Durum ne olursa olsun," der Jung, "en önemli öge bilinçtir" (*MDR*, s. 187). Kişiliğin gelişmesinde bireyleşme ile bilinç el ele gider; bilincin başlangıcı aynı zamanda bireyleşmenin de başlangıcıdır. Bilinç ne kadar genişlerse, bireyleşme de o denli büyür. Kendinden ve çevresindeki dünyadan haberi olmayan bir kimse bireyleş-

miş kişi sayılmaz pek. Bilincin bireyleşme süreci sonucu, Jung'un "ego" (ben) dediği yeni bir öge çıkmaktadır ortaya.

A. Ego

Jung, bilinçli zihnin düzeninden söz ederken kullanmaktadır ego sözcüğünü: Ego, bilinçli algılar, anılar, düşünceler ve duygulardan oluşmaktadır. Her ne kadar psişenin bütünü içinde ego küçük bir bölümü oluşturmaktaysa da bilincin kapıcısı gibi hayati önemi olan bir işlevi vardır. Ego, fikrin, duygunun, anının ya da algılamının varlığını kabul etmedikçe, onu bilinç düzeyine getirmek olanaksızdır. Ego, seçmesinde çok titizdir. Damıtma atölyesine benzer: İçeri bir sürü psişik gereç girer, ama çok az şey çıkar ya da bilinç düzeyine yükselir. Günlük yaşantılarımız çok çeşitlidir. Bunların çoğu, bilince ulaşmadan ego tarafından tasfiye edildiğinden, çoğunun bilincine varılmaz. Önemli bir işlevdir bu; ego olmasaydı, bilince akın edecek sayısız gereç kitlesi altında ezilirdik.

Ego, psişik gereçleri seçime ve tasfiyeye tabi tutarak bireysel kişiliğin sürekli tutarlılık niteliğini koruyabildiği için kişiliğe kimlik ve süreklilik verir. Bugün, dünkü kişi olduğumuzu bize söyleyen ego'dur. Bu bakımdan, belirgin ve sürekli bir kişilik geliştirmede, bireyleşme, ego ile yakın ilişki halinde çalışır. Ego, dıştan gelen yaşantıların bilince çıkmasına izin verdiği çapta bireyleşebilir kişi.

Ego'ya, bilince neyin çıkacağını, neyin geri itileceğini söyleyen nedir? Burada kısmen rol oynayan, baskın işlevdir. Kişi duyan tip ise, ego coşkusal yaşantıların daha çok sayıda bilince çıkmasına izin verir. Düşünen tip ise, bilince düşünceler duygulardan daha çok kabul edilir. Bunun nedeni bir bakıma yaşantının ego'da uyandırdığı endişenin çapıdır. Endişe yaratan fikirler ve anılar bilince kabul edilmeyebilir. Nedeni, kısmen ulaşılmış bulunan bireyleşme düzeyidir. Büyük çapta bireyleş-

miş bir kimsenin ego'su, daha çok şeylerin bilince çıkmasına müsaade eder. Nedeni bir bakıma yaşantının yoğunluğudur. Çok güçlü yaşantılar ego'nun kapılarını zorlarken, zayıf yaşantılar kolayca geri çevrilebilmektedir.

III. Kişisel Bilinçdışı

Ego'ca tanınmayan yaşantılara ne olmaktadır? Yaşanan herhangi bir yaşantı var oluşunu yitirmez, dolayısıyla psişeden kaybolmaz. Jung'un *kişisel bilinçdışı* dediği yerde depolanır. Zihnin bu düzeyi ego'ya bitişiktir. Bilinçli bireyleşme ya da işleve aykırı düşen tüm psişik etkinlikler ile içerikler buradadır. Tedirginlik verici bir düşünce, çözümlenemeden kalan bir sorun, kişilikteki bir iç çatışması ya da ahlaksal bir kaygı gibi türlü nedenlerle bastırılmış veya önemsenmemiş, bir zamanlar bilinçte olan yaşantılardır bunlar. Bunlar çoğu zaman sırf yersiz ya da yaşandığı anda önemsiz görüldüğünden unutulmuşlardır.

Bilince ulaşamayacak ya da bilinçte kalamayacak kadar zayıf bütün yaşantılar kişisel bilinçdışına depolanır. Kişisel bilinçdışı ile ego arasındaki bu iki yönlü trafiği daha bir açığa çıkarmak için birkaç örnek verelim. İnsan birtakım arkadaşlarının ve tanıdıklarının adlarını bilir. Bunlar her an bilinçte bulunmazlar, ancak gerektiğinde çağrılabilirler. Peki; bunlar bilinçte değilse, nerededirler? Kapsamlı bir dosyalama sisteme ya da bellek bankasına benzeyen kişisel bilinçdışı dediğimiz yerdedir. Bir örnek daha verelim. Belli bir anda bizim için pek önemli olmayan ya da bizi pek ilgilendirmeyen bir şeyi öğrenebilir ya da gözlemleyebiliriz. Bu bilgilerden yararlanma sırası yıllar sonra gelebilir ve kişisel bilinçdışından çağrılabilirler. Gün boyunca fark edilmemiş yaşantılar o gece düşlerde ortaya çıkabilir. Nitekim kişisel bilinçdışı, düşlerin oluşmasında önemli rol oynar.

A. Kompleksler (Karmaşalar)

Kişisel bilinçdışının ilginç ve önemli özelliklerinden biri, içerik gruplarının bir küme veya bir burç oluşturacak biçimde bir araya gelebilmesidir. Jung bunlara *kompleks* (karmaşa) demiştir. Jung, komplekslerin varlığının farkına, ilkin sözcük-çağrışım testlerini incelerken varmıştı. Önceki bölümden anımsayabileceğimiz gibi, bir sözcük listesinden, sözcükler bir bir okunuyor ve denekten, sözcüğü duyar duymaz aklına gelen ilk sözcüğü söylemesi isteniyordu. Jung, deneğin belli sözcüklere yanıt vermede zaman zaman geciktiğinin farkına varmıştı. Kendisine bu gecikmenin nedeni sorulduğunda, yanıt veremiyordu. Jung, gecikmeye, tepkiyi engelleyen bilinçdışı bir coşkunun neden olduğunu düşünüyordu. Bu konuya daha bir eğilince, gecikmeye neden olan sözcükle ilgili başka sözcüklerin de uzun tepki zamanları gerektirdiğini görmüştü. Demek ki, bilinçdışında duygular, düşünceler ve anılardan (komplekslerden) oluşan, birbiri arasında ilinti bulunan gruplar vardı. Komplekse dokunan bir sözcük, gecikmeli yanıt alıyordu. Kompleksler üzerinde yapılan başka incelemeler, bunların kişiliğin bütünlüğü içinde ayrı ayrı küçük kişiliklere benzediğini göstermişti. Bunlar özerk varlıklardı, kendilerine özgü itici güce sahiptiler, düşüncelerimizi ve davranışlarımızı denetlemede büyük rolleri vardı.

Kompleks sözcüğünü Jung çıkarmıştır. Bugün aşağılık kompleksi, cinsellik, para ya da herhangi bir konudaki komplekslerden sık sık söz edilmektedir. Freud'un Oidipus Kompleksi'ni bilmeyen yoktur. Birisine kompleksli dediğimizde, başka bir şey düşünemeyecek kadar zihninin takıldığı bir şeyi olduğunu anlarız. Ya da günlük dilde "kafayı taktı yine" deriz. Kişinin kendi farkında olmasa bile, güçlü bir kompleks, genelde başkalarınca hemen fark edilir.

Jung'un anlattığı komplekslerden biri *Anne Kompleksidir*. Güçlü bir anne kompleksinin egemenliği altında olan kişi, annesinin dediği ya da duyduğu her şeye karşı aşırı duyarlık gösterir, annesinin imajı bir türlü gitmez ya da annesiyle ilintili bir şeyden yerli yersiz her konuşmada söz eder. İçinde annenin büyük rolü olduğu hikâyelere, fikirlere ve olaylara büyük önem verir. Anneler Günü'nü dört gözle bekler, annesine armağan almak için doğum gününü iple çeker ya da başka bir fırsat kollar. Beğenilerini, ilgilendiği şeyleri benimsemiş görünerek, annesini taklide kalkar; annesinin arkadaşlarını arar. Kendi yaşındakinden çok annesi yaşındaki kadınlarla arkadaşlık eder. Çocukken "muhallesi çocuğu"dur, büyüyünce "koca bebek" olur.

Jung, komplekslerin çoğunu hastalarında gözlemlemişti; hastaların nörotik durumlarında komplekslerin büyük önemi olduğunu görmüştü. "Komplekse sahip olan, kişi değildir, komplekstir kişiyi ele geçirmiş olan." Analitik tedavinin amacı kompleksleri yok etmek ve komplekslerin, yaşamı üzerindeki egemenliğinden kişiyi kurtarmaktır.

Kompleks kişinin uyumunu ille de bozacak değildir. Hatta durum tam tersinedir, komplekslerin büyük başarıların esin ve güdü kaynağı olduğu sık görülmüştür. Örneğin güzelliğe vurgun bir sanatçı, bir yapıt yaratmaya çalışır. Sayısız yapıt üretir. Tekniğini geliştirir ve ulu güzellikten birazını olsun üretmek çabasıyla bilincini genişletir. Burada akla son yıllarını sanata adan Van Gogh geliyor. Sanat onu eline geçirmişti sanki, sağlığı ve canı dahil, her şeyini resim yapmaya adanmıştı. Jung, sanatçının amansız yaratış tutkusu'ndan söz eder. "Sanatçı, sıradan bir kişinin hayatını yaşamaya değer yapan her şeyini ve mutluluğunu feda etmek için yaratılmıştır." Mükemmellik peşinde koşmak güçlü bir kompleksten kaynaklanır;

zayıf bir kompleks sıradan, değersiz yapıtlar doğurur ya da hiçbir ürün vermez.

Kompleksler nasıl çıkar ortaya? İlk Freud'un etkisi altında, Jung, komplekslerin çocukluğun erken çağındaki travmatik yaşantılardan ileri geldiğine inanmaya hazırды. Örneğin bir çocuk annesinden birdenbire ayrılınca, anne yokluğunu gidermek için kalıcı bir anne kompleksi ortaya çıkabiliyordu. Bu açıklama Jung'u uzun süre tatmin etmedi. Komplekslerin çocukluk yaşantılarından çok, insan yaratılışının daha derinliklerinden kaynaklanması gerektiğine inanmaya başladı. Bu daha derin şeyin ne olduğunu merak eden Jung, ortak bilinçdışı diyeceği psişenin başka bir katmanını bulmuş oluyordu.

IV. Ortak Bilinçdışı

Jung'un kompleksler analizinin önemi büyüktü, henüz oldukça genç olmasına karşın psikoloji ve psikiyatri dünyasının dikkatini Jung'a çeviren de kompleksler olmuştur. Massachusetts'de, Clark Üniversitesi'nde konferans vermeye çağrıldığında henüz otuz üç yaşındaydı. Kompleksleri bulması önemliydi ya, ortak bilinçdışını açığa çıkarması daha da önemliydi; çağın en ileri zekâlarından biri yapıyordu onu. Öte yandan hakkında ters izlenimler edinilecek, tartışmalara konu olacaktı.

Ortak bilinçdışı kavramının önemi şundan ileri geliyordu. Bilincin merkezi ego ile bastırılmış psişik gereçlerin deposu olan kişisel bilinçdışı kavramı yeni değildi. Bilinç bilimsel psikolojinin felsefe ve fizyolojiden bağımsız bir dal olarak ortaya çıktığı 1860'lardan beri psikologların inceleme konusuydu. Bilinçdışı zihnin incelenmesine 1890'da önyak olan Freud idi, Jung ise Freud'un yapıtlarını biliyordu.

Bilinçli zihin olsun, bilinçdışı zihin olsun, genelde yaşantıdan kaynaklanıyor, diye düşünülüyordu. Freud'a göre, trav-

matik çocukluk yaşantılarının bastırılması, bilinçdışını oluşturunurdu: Ancak Freud, bu görüşünü, muhtemelen Jung'un etkisi altında, değıştirmekti. Her neyse, zihni dar çevresel gerekircilikten kurtaran Jung idi; evrim ve kalıtımın, bedenin temel planını sağladığı gibi, psişenin de temel planını sağladığını kanıtlamıştı. Ortak bilinçdışının bulunuşu, psikoloji tarihinde dönüm noktasıydı.

Zihin, fiziksel tamamlayıcısı beyin aracılığıyla, insanın yaşamı süresince karşılaşacağı yaşantılara nasıl tepki göstereceğini, hatta ne gibi yaşantılarla karşılaşacağını belirleyen özellikler getirir kalıtım yoluyla. Böylece evrim tarafından önceden tasarlanmıştır. Böylece birey, geçmişiyile bağıntılıdır, sadece bebekliğindeki geçmişiyile değil, daha da önemlisi, türünün geçmişiyile. Psişenin uzun organik bir evrim süreci kapsamına alınması, Jung'un üstün başarılarındanandır.

Şimdi ortak bilincin özelliklerini ve içeriğini anlatmaya başlayalım. Her şeyden önce, var oluşun kişisel yaşantıya bağılı olmaması nedeniyle, kişisel bilinçdışından ayrılabilen bir parçadır. Kişisel bilinçdışı, bir zamanlar bilinçte olan içeriklerden, ortak bilinçdışı ise bireyin ömründe hiçbir zaman bilince çıkmamış içeriklerden oluşur.

Ortak bilinçdışı, Jung'un başlangıçta *ilk imgeler* diye adlandırdığı, saklı imgeler hazinesidir. *İlk'ten* anladığı şey, "başlangıçta var olan" idi: Dolayısıyla, *ilk imge* ruhun başlangıçtaki gelişimiyle ilgilidir. Bu imgeler, atalarının geçmişinden insana kalıtımla geçmektedir. Kalıtımla geçen bu imgeler insan atalarını içerdiği kadar, insan öncesi, yani hayvan atalarını da içeren bir geçmişten gelmektedir. Bu ırksal imgeler, bir kimsenin atalarına ait imgeleri bilinçli bir şekilde anımsadığını ya da aynı imgelere sahip olduğunu ifade etmemektedir. Daha çok, atalarında da olan, yaşantı duymadaki ve dünyaya tepki göstermedeki birtakım eğilimler veya gizilgüçlerdir. Örneğin, bir

insanın yılanlardan ya da karanlıktan korktuğunu düşünün. Bu korkuları yılanlarla ya da karanlıkla ilişkili yaşantılardan öğrenmiş olması gerekmez. Ancak bu gibi yaşantılar bu tür eğilimleri pekiştirebilir ya da bir kez daha doğrular. İlk atalarımız bu tür korkuların yaşantısını sayısız kuşaklar boyunca yaşadığından, yılanlardan ve karanlıktan korkma eğilimleri bizlere kalıtımla geçmiş, beyinlerimize kazılmış durumdadır.

Sık sık eleştiriye uğrayan Jung'un bilinçdışının kaynağını açıklamasını ele almanın sırası galiba geldi. Biyologlar evrim mekanizması için iki görüş ileri sürmüşlerdir. Bunlardan birine göre, eski kuşakların deneyimle öğrendiği şeyler, ileri kuşaklara aktarılabilir, yeniden öğrenilmeleri gerekmez. Alışkanlıklar içgüdüye dönüşürler. Bu öğretinin kurucusu Lamarck'dır. Öteki evrim kuramına göre, ki çoğu biyologlarca benimsenmiştir, evrim, tohumda bulunup kalıtsal özellikleri aktaran maddede yer alan *mutasyon* denen değişikliklerle yer alır. Bu mutasyonlar, bireyin ortama kendini uydurmasına yardım eder, sağ kalabilme ve üreme olanaklarını artırır ve kuşaktan kuşağa aktarılma eğilimi gösterir. Uyumu, sağ kalmayı ve üremeyi engelleyen mutasyonlar tasfiye olur.

Jung, yazık ki pek tutulmayan Lamarckçı açıklamayı benimsemişti: Bir kuşak ya da kuşaklar dizisi tarafından öğrenilen yılanlardan ve karanlıktan korkma, ileriki kuşaklara kalıtımla geçebiliyordu. Ancak, burada belirtmemiz gereken bir şey, ortak bilinçdışı kavramını açıklamak için kuşaktan kuşağa geçen özelliklere başvurmanın gerekmesidir. Yani bir mutasyon ya da mutasyonlar dizisi yılanlardan korkma eğilimini doğurabilir, ilkel insan zehirli yılanların tehlikesine açık olduğundan, onlardan korkması ısırılmaya karşı önlemler almasına götürecektir onu. Başka bir deyimle, ortak bilinçdışının evrimi, vücut evriminin açıklandığı şekilde açıklanabilir. Beyin zihninin başlıca organı olduğuna göre, ortak bilinçdışı da doğrudan doğruya beynin evrimine bağlıdır.

Bu sapmadan sonra, ortak bilinçdışına dönelim. İnsan, düşünmede, algılamada, duymada ve belli biçimlerde devinmede bazı eğilimlerle doğmaktadır. Bu yatkınlıkların ya da gizilgüç durumundaki imgelerin gelişimi ve ifadesi *tamamıyla* insanın deneyimlerine dayanır. Söylemiş olduğumuz gibi, bir şeyden korkma eğilimi ortak bilinçdışında zaten varsa, kolayca gelişebilir. Eğilimin kendini göstermesi için bazı durumlarda çok az uyarı gerekir. Zararsız bile olsa, ilk yılan gördüğümüzde dehşete düşebiliriz. Bazı durumlardaysa, ortak bilinçten yüzeye çıkması için, ortamdan büyük çapta uyarı gerektirir.

Ortak bilinçdışının içeriği, bireyin doğduğu günden itibaren kişisel davranışları için önceden biçimlenmiş kalıplarda belirir. “İçine doğduğu dünyanın biçimi, gerçek görüntü halinde yaradılıştan vardır” (*Collected Works*, Cilt 7, s. 188). Bu edimsiz görüntü kendini dünyadaki uygun nesnelerle özdeşleştirerek bilinçli gerçek durumuna gelir. Örneğin annenin edimsiz görüntüsü, ortak bilinçte zaten varsa, bebek gerçek annesini algılayıp ona tepki gösterdiğinde, edimsiz görüntü kendini çabucak belli edecektir. Böylece, ortak bilinçdışı içeriği algılamada seçici davranmaktan ve eyleme geçmekten sorumludur. Ortak bilinçdışı onlara karşı eğilimli olduğundan bazı şeyleri algılayınca, belli biçimlerde davranmaktayız.

Yaşantılarımız zengin olduğu çapta, saklı haldeki imgelelerin belirme olasılığı da o kadar çoktur. Ortak bilinçdışının bütün cephelerinin bireyin bütünlüğüne katılması için (bilince getirilmesi için) zengin bir ortam ve eğitim, bol olanak olması şarttır.

A. Arketipler

Ortak bilinçdışı *arketipler*’den oluşmaktadır. Arketip, ilk örnektir. Prototip sözcüğü ile eş anlamlıdır.

Jung, ömrünün son kırk yılını arketipleri araştırmaya, arketipler üzerinde yazmaya adanmıştır. Tanımlayabildiği sayısız arketipler arasında, doğum, yeniden dünyaya gelme, iktidar, büyü, kahraman, hilekâr, tanrı, cin, yaşlı bilge kişi, toprak ana, dev, ağaç, ay, rüzgâr, ırmak, ateş gibi sayısız doğa nesneleri yanında hayvanlar ve yüzük ile silah gibi insan yapısı sayısız nesne de vardır. “Hayattaki tipik durum sayısı kadar arketip vardır. Sayısız tekrarlar, bu yaşantıları, psişik yapıımıza kazı- mıştır; içerikli imge birimleri halinde değil; ilkin belli bir algı- lama ve eylemde bulunma olanağını temsil eden *içeriksiz biçimler* halinde” (*Collected Works*, Cilt 9i, s. 48).

Jung’un arketipler kuramının doğru anlaşılması için, arketipleri, insan yaşamındaki geçmiş deneyimlerin anısal im- geleri olarak zihninde tam oluşmuş resimler gibi görmek yanlıştır. Örneğin, ana arketipi, bir kadının veya annenin fotoğrafı değildir. Daha çok yaşantıyla “develope” edilmesi gerekecek, negatif bir film gibidir. Jung şöyle diyordu: “İlkel bir imgenin içerdiği ancak bilincin yüzeyine çıktığında belirir, dolayısıyla bilinçli yaşantı gereçleriyle doludur” (*Collected Works*, Cilt 9i, s. 79).

Bazı arketipler kişiliğimizin ve davranışımızın kurulu- şunda büyük rol oynar. Jung, bunlar üzerinde özellikle dur- muştur. Persona, anima ile animus ve öz-ben arketipidir bunlar.

Arketipler her ne kadar ortak bilinçdışında kendi başla- rına var olan yapılar da, birtakım birleşik yapılar da oluşt- rabilirler. Örneğin, kahraman arketipi, cin arketipiyle birleş- ti mi, “zorba bir lider”le karşılaşılabilir. Ya da büyü ve doğum ar- ketipi birleşecek olursa, sonuç, bazı ilkel kavimlerde görülen “döllenme büyücüsü” olabilir. Bu büyücüler, çocukları olsun diye genç gelinler için döllenme ritleri yaparlar. Arketipler türlü türlü birleşerek etkileşim halinde olabileceklerinden,

bireyler arasında kişilik farkları yaratan bir etken durumuna gelebilirler.

Arketipler evrenseldir: Yani herkes, aynı temel arketip imgelerine katılımıla sahip olur. Dünyanın neresinde olursa olsun, her doğan bebekte, kalıtım yoluyla gelen bir anne arketipi vardır. Bu önceden tasarlanmış anne imgesi, gerçek annenin belirmesiyle, davranışıyla ve bebeğin onunla olan ilişkileri ve deneyimiyle esas anne imgesine dönüşür. Annelerle olan yaşantılar, çocuk büyütme yöntemleri, aileden aileye, dahası aynı aile içinde dahi çocukların birinden ötekine değiştiğinden çok geçmeden anne arketipinin ifadesinde bireysel ayrılıklar ortaya çıkar. Jung, ırksal ayrışım yer aldığıında, türlü ırkların ortak bilincinde temel ayrılıkların belirlediğini söylemektedir.

Kompleksler konusunda geçen sayfalardaki incelememizde, türlü kaynakların var olabileceğinden söz etmiştik. Arketipin de bu listeye katılması gerekir; çekirdek görevi gören arketip mıknatıs rolü oynar; ilgili yaşantıyı kendine çekerek kompleks oluşturur. Yaşantıların üst üste eklenmesiyle, yeterli güç elde eden kompleks, bilince sızabilir. Arketip, bilinçte ve davranışta ancak iyi gelişmiş bir kompleksin merkezi olarak ifadesini bulur.

Tanrı arketipinden yola çıkarak bir *tanrı* kompleksi gelişmesini alalım ele. Bu arketip, bütün öteki arketipler gibi, önce bilinçdışında vardır. Kişi dünyayı yaşarken tanrı arketipine bağlı yaşantılar ona bağlanarak kompleksi oluştururlar. Yeni gereçlerin üst üste yığılması sonucu kompleks gittikçe güçlenir, sonunda bilince çıkacak gücü bulur kendinde. Tanrı kompleksi başka duruma gelince, kişinin yaşantılarının çoğu ve davranışı, tanrı kompleksinin egemenliği altına girer. Her şeyi iyi ve kötü olarak algılar ve yargılar, kötü kişi için cehennem ateşi ve lanet vaaz eder, insanları günah içinde yaşıyorlar diye suçlar, tövbe etmelerini ister. Kendini tanrı elçisi sayar, hatta

tanrının kendi sanır, insanlığa doğru yolu gösterecek, insanlığı kurtaracak bağnazın ya da delinin tekidir. Kompleksi tüm kişiliğini ele geçirmiştir. Bu örnek, aşırı sınırsız bir yetki ile iş gören komplekslerden biridir. Bir kimsedeki tanrı kompleksi, tüm kişiliğiyle olmayıp, kişiliğinin bir parçası olarak hareket edecek olsaydı, insanlığa büyük yardımı dokunabilirdi.

Şimdi kişiliklerde büyük rol oynayan dört arketipi alalım ele.

1. *Persona*: Persona sözcüğü ilk başta sahne oyunlarında belli bir rolü canlandırmak için aktörlerin taktığı maskeyi ifade ediyordu. Jung'un psikolojisinde, persona arketipi de bu hizmeti görmektedir, ille de kendisinin olmayabilecek bir karakteri canlandırmasını olanaklı kılmaktadır. Kişilik, kişinin insanlar arasında takındığı bir maskedir ya da benimsediği bir cephedir: Amaç, toplum tarafından kabul edilebilmek için olumlu bir izlenim yaratmaktır. Buna uyum sağlama arketipi de denebilir.

Arketiplerin birey ve ırk için yararlı olması gerekir, böyle olmasaydı, insanın yaradılışının bir bölümünü oluşturmazlardı. Persona, kişinin sağ kalabilmesi için gereklidir. Sevmediğimiz kişilerle bile iyi geçinebilmemizi olanaklı kılmaktadır. Kişiyi kazanca ya da başarıya götürebilir. Toplum yaşamının temelidir. Örnek olarak, büyük bir şirkette işi olan genç bir adamı düşünün. İlerleyebilmesi için kendisinden beklenen rolü bulması gereklidir. Bu, giyim kuşam, kendine çeki düzen verme, görgü gibi kişisel özellikleri de herhalde kapsayacaktır. Üstleriyle olan ilişkileri, hatta belki de siyasi düşüncelerini, içinde yaşadığı ortamı, kullandığı arabayı, karısını ve tüzel kişiliğin imajı için önemli addedilen birtakım başka şeyleri de içerecektir. Kâğıtlarını iyi oynarsa, oyunu kazanacaktır. Tabii görevini yerine getirmesi, çalışkan, gayretli olması, sorumlu-

luğunu bilen ve güvenilir biri olması gerekecektir. Ancak bu nitelikler de persona'nın bir bölümüdür. Tüzel kişiliğin maskesini takmayan genç bir adam veya kadın işinde ya ilerleyemez ya da işinden kovulur.

Persona'nın başka bir yararı da, getirdiği maddi ödüllerin, daha tatmin edici, hatta daha doğal özel bir yaşam sürmesine yardım etmesidir. Günde sekiz saat tüzel kişilik maskesini taşıyan memur bürodan ayrılınca onu çıkarabilir ve kendisini daha doyurucu başka etkinliklerde bulunabilir. Burada akla ünlü yazar Franz Kafka geliyor, bir devlet sigorta şirketinde gündüz muntazam çalışıp, akşamlarını yazarak ve kültür etkinliklerinde bulunarak geçiren Kafka. Defalarca söylemiştir işinden nefret ettiğini, ancak görevini tam olarak yerine getirdiğinden üstleri bu duygusundan hiçbir zaman kuşkulanmamışlardır. Çoğu kimse iki yaşam sürer, birine persona egemendir, diğeri öteki psik gerek sinimleri karşılar.

Bir kimsenin birden çok maskesi olabilir. Evde, işte taktığı maskeden başka bir maske takabilir. Arkadaşlarıyla golf ya da poker oynamaya gittiğinde üçüncü bir maske kullanabilir. Bütün bu maskeler personasını oluşturur. Türlü durumlara, türlü şekillerde uymaktadır sadece. Tabii, uyma, sosyal yaşamda daima önemli bir etken olarak kabul edilmiştir, ancak Jung'dan önce kimse bunu yaradılıştan olan bir arketipin ifadesi olduğunu söylememiştir.

Persona'nın kişilikteki rolü zararlı olabileceği gibi, yararlı da olabilir. Bir kimse oynamakta olduğu role kendini fazla kap-tırır, onunla fazla senli benli olursa, ego'su sadece bu rolle özdeşleşmeye başlar, kişiliğinin öteki yanları ise bir kenara itilir. Bu gibi persona egemenliği altında kalan kişi yaradılışına yabancılaşır, aşırı gelişmiş personası ile kişiliğinin az gelişmiş bölümleri arasındaki çatışma yüzünden bir gerilim durumunda yaşar. Ego'nun persona ile özdeşleşmesine enflasyon (şişkinlik)

denmektedir. Bir yanda belli rolü çok başarıyla oynamış olmasından kendine aşırı önem verme söz konusudur. Bunu başkalarına zorla kabul ettirmek istemektedir. Bu rolü çoğu kez başkalarına yansıtmaya çalışır, onların da aynı rolü oynamasını ister. Kendisi yetki taşıyan bir mevkideyse de, yetkisi altındaki kişilere hayatı zindan eder. Ana baba personalarını bazen çocuklarına yansıtır, bu da kötü sonuçlar doğurur. Kişisel davranışla ilgili töreler ve yasalar grup personasının ifadesidir. Bunlar bireyin gereksinimlerini dikkate almadan bütün bir gruba bir örnek davranış standartlarını zorla kabul ettirmeye çalışır. Persona'nın enflasyonunun zihin sağlığı için tehlikeleri açıktır.

Öte yandan, enflasyonun kurbanı kendisinden beklenen standartlara göre yaşayamazsa, aşağılık duyguları duyacak, kendi kendini suçlayacaktır. Bunun sonucu, içinde bulunduğu topluluktan kopmuşluk, yalnızlık ve yabancılık duygularıdır.

Hastalarından birçoğu şişkin persona kurbanı olduğundan, bunun belirtilerini incelemek için Jung'un elinde bol fırsat vardı. Bu kimselerin çoğu kültürlü kimselerdi, derken birdenbire yaşamlarının boş ve anlamsız olduğunu duymuşlardı. Analizde yıllardır kendilerini aldattıklarının farkına varmaya başlamışlardı; duyguları ve ilgileri konusunda iki yüzlü davranmışlardı. Aslında kendilerini hiç ilgilendirmeyen şeylerle ilgileniyor görünmüşlerdi. Çoğu kez bunlar şişik persona krizi patlamadan önce orta yaşa gelmiş kimselerdi. Burada yapılacak şey belliydi tabii. Yaradılışın öteki yanlarının kendilerini belirtebilmesi için personanın havasının indirilmesi gerekti. Persona ile yıllardır kendini özdeşleştiren biri için bu kolay iş değildi.

Şişik bir personanın incelenmesi bizi şu sonuca götürüyor: Kişinin psişik sağlığı için bilinçsiz iki yüzlü olunacağına, bilinçli iki yüzlü olmak daha iyi gibi görünüyor; tıpkı kişinin

başkalarını aldatmasının kendini aldatmasından daha iyi olacağı gibi. İdealde herhangi bir iki yüzlülük ya da aldatma söz konusu olmamalıdır elbette. Ne var ki, iyi ya da kötü persona da insan var oluşunun gerçeklerinden biridir ve daha iyisi alçak gönüllü bir biçimde ifadesini bulmalıdır.

2. *Anima ile Animus*: Jung persona için psişenin “dış yüzü” demiştir, nedeni dünyaya çevrili yüzün bu yüz olmasıdır. “İç yüzü” dediği de erkeklerde *anima*, kadınlarda *animus* diye adlandırılmıştır. Anima arketipi erkek psişenin dışı yanıdır, animus arketipi ise dışı psişenin erkeksi yanıdır. Her kişi karşı cinsin bazı özelliklerini taşır: Erkek ile kadın sadece biyolojik anlamda hem erkek, hem de dışı cinsiyet hormonu salgılamakla kalmaz, aynı zamanda davranış ve duygularda da psikolojik belirtilere neden olur.

Erkek, anima arketipini sayısız kuşaklar boyu kadınlarla sürekli ilişki içinde olduğundan, kadın da animus arketipini sayısız kuşaklar boyu erkeklerle sürekli ilişki içinde bulunduğundan geliştirmiştir. Kuşaklar boyu birlikte yaşayan ve etkileşim içinde bulunan her bir cinsiyet karşı cinsin özelliklerini almış, böylece karşı cinsi ve tepkilerini daha iyi anlayabilmiştir. Dolayısıyla, anima ile animus arketipinin tıpkı persona arketipi gibi sağ kalabilme değeri yüksektir.

Eğer kişiliğin dengeli ve uyumlu olmasını istiyorsak, erkeğin kişiliğindeki dişilik ile kadının kişiliğindeki erkekliğin bilinçte ve davranışta kendini ifade etmesine izin verilmelidir. Bir erkek sadece erkeksi özelliklerini ortaya koyarsa, dişil özellikleri bilinçdışında kalır, dolayısıyla bu özellikler güdük ve ilkel olur. Bu, bilinçdışını zayıf düşürür, kolay etkilenir yapar. Alabildiğine erkeksi görünüşlü, erkeksi hareketleri olan bir erkeğin çoğu kez zayıf, uysal bir karakteri vardır. Dış yaşamında aşırı dışı davranan bir kadın, çoğunluk erkeğin dış davranışla-

rında görünen özellikler olan, inatçılık ya da burnunun doğrusuna gitme gibi bilinçdışı özellikler taşır.

“Her erkek kendi içinde ebedi kadın hayalini taşır, belli bir kadının hayali değildir bu, kadın hayalinin ta kendisidir. Bu hayal aslında bilinçdışındadır; erkeğin yaşayan organik sistemine kazılmış, ta başlangıçtan beri var olan, kalıtımla geçen bir öğedir, dışının tüm atasal yaşantılarının izi ya da arketipidir, kadının neden olduğu tüm izlenimlerin tortusudur sanki... Bu hayal bilinçdışı olduğundan, daima sevgilinin kişiliğine bilinçsiz olarak yansıtılır ve tutkulu aşk veya nefretin başlıca nedenlerinden biridir” (*Collected Works*, Cilt 17, s. 198).

Jung’un burada dediği şey, erkeğin, kadın hayaline kalıtımla sahip olduğu ve herhangi belli bir kadını kabulünü ve reddini güçlü bir şekilde etkileyecek olan bazı standartları bilinçsiz olarak benimsediğidir. Animus’un ilk yansıtması da babaya olur, anima’nınkiyse anaya. Daha sonra, bu yansıtma, olumlu veya olumsuz olarak duygularını uyaran kadınlara olur. Erkek, kadının kendini tutkuyla çektiğini duyuyorsa, kadın, kuşkusuz, erkekteki kadın anima hayalinin özelliklerine sahip demektir. Ters de geçerlidir; kadın erkeği itiyorsa, kadının, erkeğin bilinçdışı anima hayali ile çatışan özellikleri var demektir. Aynı olaylar, kadının animus’unu yansıtmasında da yer alır.

Kadının erkeği çekmesinde türlü nedenler rol oynayabilir, ancak, bu nedenler olsa olsa ikincildir; çünkü birincil nedenler bilinçdışındadır. Erkeklerin kendi anima hayallerine ters düşen bir sürü ilişkilere girdiği olmuştur kadınlarla, ancak ister istemez hoşnutsuzluk ve çatışmalarla sonuçlanmıştır bunlar.

Jung, anima bir kadında boş gurur, aciz, belirsizlik ve niyetsiz hareket diye ne varsa, ona karşı yakınlık duyar demek-

tedir. Animus, kahraman entelektüeller, sanatçılar veya atletlerle özdeşleşir.

Önce de söylemiştik, çoğu kimse şişik ya da aşırı gelişmiş personalara tutulmuştur. Anima ile animus konusunda durum tersinedir. Bu arketipler çoğu kez havası boşalmış ya da gelişmeden güdük kalmış durumdadır. Bu ayrılığın bir nedeni, Batı uygarlığının kurallara uymaya aşırı önem vermesidir; erkeklerde, dişi özelliklerine, kadınlardaysa, erkek özelliklerine kötü gözle bakışıdır. Bu horgörü çocuklukta başlamakta, “muhallesi çocukları”, “erkek fatmalar” alaya alınmaktadır. Oğlanların, kültürün belirlediği erkek rolüne, kızlarınsa, dişi rolüne kendilerini uydurmaları gerekmektedir. Böylece persona, işi devralmakta ve animayı ya da animusu boğmaktadır.

Bir yanda persona, öte yanda anima veya animus arasındaki bu dengesizliğin sonuçlarından biri, anima’nın ya da animus’un başkaldırmasıdır. Bir delikanlı animasını ifadede öyle aşırı gidebilir ki, erkekten çok kadın özellikleri gösterir. Bazı erkek travestiler ile efemine eşcinseller bu sınıftandır. Erkek animası ile öyle özdeşleşirler ki, kendilerini fiziksel bakımdan kadına dönüştürmek için hormon tedavisine başvurabilirler, cinsiyetlerini ameliyatla değiştirmeye kadar gidebilirler ya da genç bir kadın animusu ile öyle özdeşleşir ki, daha erkeksi görünmek için bir de bakarsınız kadınsı görünüşünü değiştirir.

3. Gölge: Anima veya animus’un karşıt cinse yansıtıldığını ve cinsler arasındaki ilişkilerin niteliğini belirlediğini söylemiştik. Kişinin kendi cinsini temsil eden ve kendi cinsiyetiyle olan ilişkilerini etkileyen bir arketip daha vardır. Jung bu arketipe “gölge” demiştir.

Gölge herhangi bir arketipin içerdiğinden daha çok, insanın temel hayvansı yapısını içerir. Evrim tarihinde çok derinlere uzanan kökleri yüzünden arketipler arasında belki de en

güçlüsü, gizilgüç olarak da en tehlikelidir. İnsanda, özellikle aynı cinsten olanlarla ilişkilerinde iyi kötü ne varsa, hepsinin kaynağıdır.

Bir kişinin belli bir topluluğun üyesi olabilmesi için onun gölgede kalmış hayvansı ruhlarını evcilleştirmek gerekir. Bu evcilleştirme gölgenin belirtilerini ortadan kaldırarak ve gölgenin gücüne karşı koyacak güçlü bir persona geliştirerek olur. Yaradılışının hayvansı yanını ortadan kaldıran kişi uygarlaşabilir, ancak bu, kendiliğindenlik, yaratıcılık, güçlü coşkular ve derin nüfuz için gerekli itici güçte azalma pahasına olur. Herhangi bir öğrenimin ya da kültürün sağlayabileceğinden daha derin bir bilgelik olan, içgüdüsel yapısının bilgeliğinden kendini koparmıştır. Gölgesiz bir yaşam sık ve ruhsuz olmaya eğilim gösterir.

Bununla birlikte, gölge ayak direyicidir: Onu kolay kolay ortadan kaldıramazsınız. Bunu şu örnekle canlandırabiliriz. Bir çiftçi bir de bakarsınız şiir yazabilecek kadar esin kaynağı bulur. Esin, daima gölgenin marifetidir. Çiftçi, ola ki çiftçi niteliğindeki personası fazla güçlü olduğu için bu esinin gerçekleştirebileceğini sanmaz, bu yüzden de geri iter onu. Ancak gölgenin sürekli baskısı yüzünden, bu düşünce onda saplantı haline gelmiştir. Bu düşünce her kendini belirtisinde, onu bir kenara itmektedir. Sonunda günün birinde esinine boyun eğmekte ve şiir yazmaya başlamaktadır. Bu kararı destekleyen ikincil nedenler de olmalıydı kuşkusuz, ancak en güçlü etki, defalarca geri çevrilmesine karşı ayak direyen gölgedir. İkincil nedenler bile, ilk başta onun temelini atan gölgenin işidir. Bu bakımdan gölge önemli ve değerli bir arketiptir: Çünkü sonunda birey için yararlı olabilecek düşünce veya imgeleri koruyabilmekte, onları ileri sürebilmektedir. Azmiyle kişiyi daha tatmin edici ve yaratıcı etkinliklere itmektedir.

Ego ile gölge bir uyum içinde çalışırlarsa, kişi kendini kanlı canlı, hayat dolu duyar. Ego, içgüdülerden doğan güçlerin

yolunu tıkayacağına, onlara yol açar. Bilinç genişler, zihin etkinliği canlanır, kanlanır. Yalnızca zihin etkinliği de değil: Kişi fiziksel açıdan da daha kanlı canlı olur. Yaratıcı kişilerin hayvan ruhlarıyla dolu olduğuna şaşmamalıdır; öyle ki, bazı durumlarda daha bir dünyaya dönük kişiler bunlara gelip geçici heves diye bakar. Deha ile delilik arasında ilişki olduğu sözünde gerçek payı olsa gerek. Çok yaratıcı bir kişinin gölgesi zaman zaman egosu’nu tedirgin edebilir, kişiyi zaman zaman cin çarpmışa döndürebilir.

Gölgedeki “kötü” yada “yakışmaz” öğelerin akıbetini alalım ele. Kötü öğeler bilinçten tasfiye olunduğunda, bunların işinin görülmüş olduğu, bir daha sorun yaratmayacağı düşünülebilir. Gerçekte durum böyle değildir. Bilinçdışına geri çekilmişlerdir, o kadar. Bilinçli ego’da her şey iyi gittiği sürece, bunlar gizli kalırlar. Ne var ki, kişi bir krizle ya da güç bir yaşam koşuluyla karşılaştığında, bu fırsattan yararlanarak kendi gücünü belirtme fırsatını bulur. Bunun bir örneği, alışkanlığını yenmeye çalışan, sürekli içmek zorunluğu duyan alkoliktir. Tedavi olduğunda, onun alkolik olmasına yol açan nedenler bilinçdışına zorla itilmiştir, kendilerini belirtme fırsatı ararlar. Kişi travmatik, ters ya da baş edemediği çelişki içeren bir durumla karşılaştığında, bu fırsat ortaya çıkmaktadır. Bu durumda gölge, zayıflamış ego’dan pek direnç görmeksizin ortaya çıkar, kişi de alkolizme döner. Gölgede, acayip bir ayak direme gücü vardır: Hiçbir zaman pes demez. İster iyiliği, ister tutuculuğu teşvik edici olsun, gölgenin ayak direyici niteliğinde bir şey değişmez.

Gölge toplum tarafından sıkıca bastırıldığından ya da gölgeye yetersiz çıkış olanakları sağlandığından, sonuç faciadır. 1918’de I. Dünya Savaşı sonunda yazan Jung, gölge bastırıldığında, “içimizdeki hayvan daha da hayvanlaşmaktadır,” diye yazmıştı. Şöyle devam ediyordu Jung: “Hiçbir dinde, Hristi-

yanlıktaki kadar saf kişi kanı akmamıştır. Dünya, Hıristiyan uluslar arasında yer alan savaşlarda akan kandan daha kanlı bir savaş görmemiştir kuşkusuz” (*Collected Works*, Cilt 10, s. 22). Bu gözlemler, Hıristiyan öğretisinin gölgeyi alabildiğine bastırıldığını göstermektedir. Daha da kanlı olan II. Dünya Savaşı ve onu izleyen savaşlar için de aynı gözlemde bulunulabilir. Bu gibi durumlarda tarihten alınabilecek başka sayısız savaş hikâyelerinde, bastırılan gölge, hıncını almakta, ulusları kan seline boğmaktadır.

Gölgenin, kişinin kendi cinsiyetinden kişilerle olan ilişkilerinden sorumlu olduğunu söylemiştik. Gölgenin ego tarafından kabul edilip, psişe ile uyum içinde bir bütün teşkil edip etmemesine ya da ego tarafından geri itilip bilinçdışına sürülüp sürülmemesine göre, bu ilişkiler dostça ya da düşmanca olabilir. Erkekler geri itilmiş gölge içtepilerini başka erkeklere yansıtınca, erkekler arasında çoğu kez kötü duygular doğar. Aynı durum kadınlar için de geçerlidir.

Önceden de belirtmiş olduğumuz gibi, gölge, temel ve normal içgüdüleri içerir ve sağ kalabilecek gücü olan gerçekçi görüş ve uygun tepkiler kaynağıdır. Gölgenin bu nitelikleri bir gereksinim anında birey için çok önemsizdir. Kişi hemen karar alınması ve tepki gösterilmesi gereken durumlarla sık karşılaşır; ani kararları değerlendirip, en uygun tepkiyi gösterebilmesi için zamanı yoktur. Bu gibi durumlarda bilinçli zihin (ego) durumun ani darbesi altında şaşkına döner, buysa bilinçdışı zihne (gölgeye) dilediği şekilde davranması müsaadesini vermiş olur. Gölgenin bireyleşmesine bırakılmışsa eğer, gölgenin tehditlere ve tehlikelere karşı tepkileri pek etkin olabilir. Ancak gölge bastırılmışsa, ayrışmasına müsaade olunmamışsa, insanın güdüsel yaradılışının başkaldırması ego’yu allak bullak edebilir ve kişiyi çaresiz duruma düşürür.

Özetle, gölge arketipinin insanın kişiliğine etli canlı üç boyutlu bir nitelik verdiği söylenebilir. Bu içgüdüler insanın

canlılığını, yaradılışını, hayatiyetini ve gücünü etkiler. Gölgenin reddi kişiliği donuklaştırır.

4. **Özben:** Topyekûn kişilik ya da psişe kavramı Jung'un psikolojisinde merkezi bir yer kaplar. Psişeyi ele aldığımızda belirtmiş olduğumuz gibi, birtakım parçalar birbirine takıştırılarak bütün meydana getirilmemektedir: Bütün zaten vardır, ancak olgunlaşması zaman almaktadır. Kişiliğin düzenleyici ilkesi, Jung'un özben dediği arketiptir. Güneş nasıl güneş sisteminin merkezindeyse, özben de ortak bilinçdışının merkezindeki arketiptir. Özben, düzen, teşkilat, birleştirme arketipidir: Komplekslerdeki bilinçteki bütün arketipleri ve belirtilerini kendine çeker ve bunları bir uyum içine sokar. Kişiliği birleştirir, ona "birlik" ve sağlamlık duygusu verir. Kişi kendi kendisiyle ve dünya ile uyum içinde olduğunu söylüyorsa, özben arketipi işini iyi görüyor demektir. Öte yandan kişi kendini tedirgin, mutsuz, dahası çelişki içinde görüyor da "parçalara" ayrılıyormuş gibi duyuyorsa, özben işini doğru dürüst yapmıyor demektir.

Her kişiliğin son amacı, özbenliğin, kendi kendinin bilincine varmasını başarmaktır. Bu kolay iş değildir, çok uzun, çetin ve karmaşık bir iştir, pek seyrek olarak bazı kişilerce gerçekleştirilebilmiştir, o da gerçekleştirilebilmişse. İsa ve Buda gibi din başkanları buna yaklaşımlardır. Jung'un da işaret ettiği gibi, özben arketipi orta yaşlı olunca ancak açığa çıkmaktadır, çünkü özbenin, tam bir şekilde belirmesi için, kişiliğin bireyleşme yoluyla tam gelişmiş olması gerekir (Bkz. Dördüncü Bölüm).

Kendi kendini gerçekleştirme, büyük çapta ego'nun işbirliğine bağlıdır: Çünkü özben arketipinden gelen mesajları görmezlikten gelirse, özbenin değerlendirilmesi ve anlaşılması olanaksızlaşır. Kişiliğin bireyleştirilmesinde katkısı olabilmesi için, her şeyin bilinç yüzeyine çıkması gerekir.

Kişi kendi düşlerini inceleyerek ulaşabilir özbenine. Daha da önemlisi, kişi, özbenini gerçek dinsel yaşantılarla anlayabilir, ancak böyle farkına varabilir onun. Doğu dinlerinde özbeni gerçekleştirmek için başvuru olan yoganın tefekkür yöntemleri gibi ritler, Doğunun Batıdan daha kolayca özbeni algılamasına olanak tanımaktadır. Jung, dinden söz ettiğinde, ruhsal gelişmeye atıfta bulunmaktadır, doğa üstü olgulara değil.

Jung, kişinin özbeninin tümünü gerçekleştirmekten çok, özbenini tanımasını vurguluyor. Kişinin özbenini tanıması, kendi gerçeğinin farkına varmasının tek yoludur. Önemli bir ayrılıktır bu, çünkü bir sürü insan kendisini hiç tanımadan kendi gerçeklerine varmaya çalışmaktadır. Bunlar, hemencecik mükemmelliğe erişmek isterler. Kendilerini tam gerçekleştirmiş bir kişiye dönüştürülecek mucize ararlar. Aslında bu görev, insanın ömründe karşılaşacağı en zor görevdir. Sürekli disiplin, azimli çaba, yüksek sorumluluk ve bilgelik gerektirir.

Bilinçdışını bilinç yüzeyine çıkararak, insan, kendi yaradılışı ile daha büyük uyum içinde yaşar. Bunların kaynağının kendi bilinçdışında bulunduğu farkında olduğundan daha az sinirlenir, daha az tedirgin olur. Bilinçdışı yanını tanımayan kişi, bilinçdışındaki bastırılmış öğeleri, başkalarına yansıtır. Onları, kendinde bulduğunun farkında olmadığı kusurlarla suçlar, eleştirir ve mahkûm eder, oysa gerçekte kendi bilinçdışını yansıtmaktadır. Kişinin özbeninin bilincine varması bu yansımaları açığa çıkarır, böylece eleştirmek, alaya almak, kendine kurban aramak zorunda değildir artık. Kişilerle olan ilişkileri düzelir; ister onlarla olsun, ister kendiyse, uyum halinde yaşar.

Özben arketipi, bizim bilinçli egomuzdan ayrı bir iç yol gösterici öğe olarak tanımlanabilir. Özben kişiliği düzenler ya da yönetir, onu etkiler, olgunlaşmasına ve algılama yeteneğini

geliştirmesine yardım eder. Özbenin gelişmesiyle, insan, yaşamının daha çok bilincine varır, onu daha iyi algılar ve anlar ve ona daha iyi yön verir.

Özben arketipi kavramı, Jung'un ortak bilinçdışı araştırmalarının en önemli ürünüdür. Öteki arketipler üzerindeki bütün yoğun çalışmaları ve yazıları tamamladıktan sonra, keşfetmiştir özben arketipini. "Özben yaşamımın amacıdır, çünkü bireylik dediğimiz o yazgısal bir aradalık'ın en tam ifadesidir..." (*Collected Works*, Cilt 7, s. 238).

V. Kişiliğin Yapıları Arasındaki Etkileşimler

Jung'un yapısal kavramları tek tek incelenecek olursa, birbirinden ayrı şeyler gibi görünürler. Gerçekte böyle değildir, aralarında birçok etkileşim vardır. Bir yapı, bir başkasının zayıflığını *tela*fi eder; bir parça, başka bir parçaya *karşı*t olabilir. İki ya da daha çok sayıdaki yapı birleşerek bir sentez oluşturabilir.

Telafi mekanizması birbirine karşıt dışadönük ve içedönük davranışlarla canlandırılabilir. Bilinçli ego'nun baskın ya da üstün gelen davranışı, dışadönükse, bilinçdışı içedönüklüğün bastırılmış davranışını geliştirerek telafide bulunur. Yarı dışadönük davranış şöyle veya böyle bir biçimde engellenecek olursa, bilinçdışı içedönüklük davranışının aşağı durumu yüzeye çıkıp davranışta kendini belli eder. Yoğun şekilde dışadönük olarak geçen bir süreyi normalde bir içedönüklük döneminin izlemesi bundandır. Bilinçdışı, daima kişilik sistemindeki zayıflıkları telafi eder.

Telafi, aynı zamanda işlevler arasında da olur. Bilinçli zihinde düşünce veya duygusunu vurgulayan bir kişi, bilinçdışında sezgisel-duygusal tiptir. Aynı şekilde, erkekteki ego ile anima, kadındaki ego ile animus birbirini telafi edici nitelik-

tedir. Normal erkek ego'su erkeksidir, anima ise kadınsıdır. Telifi ilkesi, psişeyi nörotik bakımdan dengesiz hale getiren çelişen öğeler arasında bir çeşit denge sağlar.

Gerçekte inancı ya da kanısı ne olursa olsun, tüm kişilik kuramcıları, kişilikte birbirleriyle çatışma durumuna gelebilecek kutup eğilimler bulunduğunu varsaymaktadır. Jung da aynı fikirdedir. Psikolojik kişilik kuramının, çatışan öğelerin yarattığı gerilimler yaşamın kendinin özünü oluşturduğu için, karşıtlık ya da çatışma ilkesi üzerine kurulması gerektiği kanısındadır. Gerilim olmadan enerji olmaz, dolayısıyla kişilik de olmayacaktır.

Karşıtlık kişiliğin her yönü için söz konusudur: Persona ile gölge arasında, persona ile anima arasında, gölgeyle anima arasında. İçedönüklüğün karşısında dışadönüklük, düşünme karşısında duyma, duygusal algılama karşısında sezgi vardır. Ego bir raket topu gibidir, toplumun dıştaki talepleriyle ortak bilincin iç bölgeleri arasında gider gelir. Erkeğin içindeki kadın, erkeğin içindeki erkek ile cebelleşir, animus da kadındaki kadınlık ile yarışır. Psişenin ussal ve usdışı güçleri arasındaki çatışma dinmek bilmez. Çatışma yaşamın her yanında vardır. Önemli olan bu çatışmaların kişiliği parçalayıp parçalamayacağı ya da kişiliğin bunlara dayanıp dayanmayacağıdır. Parçalanma durumunda kişi ya nevroz ya da psikoz kurbanı olur. Çıldırır ya da cinnete yaklaşır. Çatışmalara göğüs gerilebildiğinde, bu, yaratıcı başarıya doğru iter kişiyi, kişinin davranışına can katar.

Kişilik hep kendi içinde bölünmek zorunda mıdır ille de? Öyle sanmıyordu Jung, karşıtlar daima birleşebilirdi. Jung yazılarının çoğunda bu konuyu işler. Karşıtların bir sentez halinde birleşme yollarını sık sık göstermekte, kanıtlar getirmektedir. Karşıtların birleşmesine Jung, aşkın işlev demiştir (Bkz. Dördüncü Bölüm). Kişiyi dengeli ve bütün bir kişiliğin oluşmasına götüren şey bu yaradılıştan olan işlevdir.

VI. Özet

Jung'un kişilik yapısı üzerindeki kavramlarını incelememiz, burada sona eriyor. Jung'un gözüyle bakıldığında, kişinin son derece karmaşık bir yapısı olduğu görülüyor. Bütünü oluşturan parçaların sayısı çok olduğu gibi —olası arketip ve kompleks sayısızdır— bu parçalar arasındaki etkileşim de çoktur. Ancak akli fikri yerinde olan kimseler kişiliğe basit bir yapı olarak bakmamıştır zaten. Jung'un yapısal kavramları, insanın zihin durumları ile eylemlerine karışık bir birikinti gibi görünen şeye, bir düzen vermeye çalışmaktadır.

Kişiliğin bölümlerinin bireyde kendini ifade etme yolları araştırıldığında görev daha da çetin duruma gelmektedir. Bunun nedeni zamanın herhangi bir bölümündeki parçaların gücünü değerlendirmek, öte yandan zamanla güçte yer alan değişimleri tartmak zorunda olmasıdır. Psişe, dilediğimiz anda tanımlanmaya hazır, taş, hatta ağaç gibi sabit bir şey değildir. Sürekli değişen, dinamik bir sistemdir. Bundan sonraki bölümde Jung'un dinamik kavramlarını ele alacağız.

Kaynakça

Jung, C. G. *Collected Works*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Vol. 7. *Two Essays on Analytical Psychology*.

Vol. 8. *The Structure and Dynamics of the Psyche*.

Vol. 9i. *The Archetypes and the Collective Unconscious*.

Vol. 10. *Civilization in Transition*.

Vol. 15. *The Spirit in Man, Art and Literature*.

Vol. 17. *The Development of Personality*.

Jung, C. G. *Memories, Dreams, Reflections*. New York: Vintage Books, 1961.

Üçüncü Bölüm

KİŞİLİĞİN DİNAMİĞİ

Önceki bölümde anlatılan kişilik yapılarının etkinliklerini sürdürebilmeleri için, enerji ile yüklenmeleri gerekir. Bu enerji nerden gelir? Niteliği nedir? Nasıl kullanılır? Kişiliğin türlü yapıları arasında nasıl dağılır? Gelecek bölümde bunları göreceğiz.

I. Psişe: Oldukça Kapalı Bir Sistem

Her şeyden önce Jung, topyekûn kişiliği ya da psişeyi *oldukça kapalı bir sistem* olarak görmektedir. Oldukça kapalı bir sistem derken, kendi içinde bölünmez bir sistem olarak ele alınması gerektiğini ifade etmektedir: Yani kendi kendine oldukça yeten enerji sistemidir; başka bir enerji sistemiyle bağlantısı yoktur. Psişe, vücut dahil, dış kaynaklardan enerji alırsa da ya da enerji yüklü duruma gelirse de, bu enerji sağlandıktan sonra yalnızca psişeye aittir. Yani, bu sağlanan enerjinin yazgısı, dış kaynakların niteliğiyle değil, psişenin, zaten mevcut enerji sistemiyle belirlenir. Psişe dış kaynaklardan gelen yeni enerjinin sisteme nüfuz etmesini sağlayan menfezler dışında

başka deliği bulunmayan, sızdırmaz bir bütün olarak tanımlanabilir.

Dış kaynaklardan sağlanan enerji, dokunduğumuz, gördüğümüz, kokladığımız, tattığımız, duyduğumuz ya da işittiğimiz şeylerden gelir. Bu duyular, psişeyi besleyen sürekli bir uyarı kaynağıdır, tıpkı besinin bedeni beslediği gibi. Psişik sistemin sürekli değişen bir durumda olmasının, hiçbir zaman tam dengeye erişememesinin nedeni budur. Ancak görece bir dengeye erişebilir. Dış ortamdan ve bedenden gelen uyarılar hiçbir zaman sonu gelmeyen bir yeniden dağıtıma veya sistem içinde enerjinin yer değiştirmesine neden olur. Psişe tamamıyla kapalı bir sistem olsaydı, tam bir dengeye ulaşabilirdi, çünkü dıştan müdahaleye tabi tutulmazdı. Bu durumda psişe çok geçmeden taze su yokluğundan durgun bir su, bir göl durumuna gelirdi.

Her şey yolunda giderken, hiç beklenmedik, önceden görülemeyen bir olayın yer aldığını sık sık görmüştür okur. En ufak bir uyarı kişinin zihin dengesi üzerinde ciddi sonuçlar doğurabilir. Eklenen enerjinin psişe içinde yarattığı yıkıcı etkilerdir bunlar. Bu yıkıcı etkiler sistem içindeki enerjinin büyük çapta yeniden dağıtımının doğurduğu sonuçlardır. Büyük bir faciaya meydan vermek için, dolu bir silahın tetiğine basıvermek yeter. Aynı şekilde, kişinin davranışında büyük etkiler yaratmak için, dengesiz bir psişeye en ufak bir ekleme yeter. Zararsız bir eleştiri örneğin, hitap edilen kişide aşırı coşkusal bir tepkiye yol açabilir.

Bir kimsenin her bir olası duruma kendini hazırlayabilmesini düşünmek budalalık olur, demiştir Jung. Yeni yaşantılar psişeye saldırıp, dengesini bozacaktır. Kişinin kendi dengesine yeniden kavuşması için, dünyadan belli sürelerle el etek çekmesini öğütlemesi bundandır Jung'un. Tefekkür kişinin dünyadan el etek çekmesinin yollarından biridir. Daha da ağır ve

öğütlenmeyecek bir yöntem ise, dış dünyadan tam ve sürekli bir şekilde uzaklaşmaktır ki, buna teknik dilde otizm ya da katatoni denir. Katatonik kişi hemen hemen bütün uyarı biçimlerine kapalıdır.

Öte yandan, uyarıya da yeniliğe de gereksinim vardır. Kişinin yaşamı öyle alışılmış bir hale gelir, her türlü yeni yaşantıdan öyle uzak olur ki, sıkıntı ve atalet kurbanı olur. Bu gibi durumlarda dış dünyadan gelecek bir sarsıntı, psişeyi harekete getirir, ona güç ve canlılık duygusu verir.

Psişe tamamıyla açık olsaydı, sonucu kargaşa olurdu, psişe tamamıyla kapalı olsaydı, durgun su haline gelirdi. Sağlıklı dengeli bir kişilik, bu iki uç arasındaki orta alanda işlevini görür.

II. Psişik Enerji

Kişiliğin görevini yaptıran enerji “*psişik enerji*”dir. Jung bu tür enerji için “*libido*” deyimini de kullanmıştır; ancak bunu, Freud’un libido’suyla karıştırmamak gerekir. Jung, libidoyu Freud gibi cinsel enerjiyle sınırlamamıştır. Bu iki adamın kuramları arasındaki temel ayrılıklardan biri de budur. Jung’a göre “*libido*”, doğal durumunda, bir iştaktır —açlık, susuzluk, cinsiyet ve coşkulara karşı olan iştah gibi. Libido kişinin çaba göstermesi, arzulaması, istemesi ile kendini belli eder.

Psişik enerji, fiziksel enerji biçimleri gibi, nicesel olarak ölçülmez. Örneğin radyasyon rad ile, elektrik volt ile ölçülebilir. Psişik enerji kendini ya fiili ya da gizilgüç halindeki psikolojik iş gören güçler biçiminde ifade eder. Soluk alma, sindirimde bulunma, terleme nasıl birtakım fizyolojik etkinlikler ise, algılama, anımsama, düşünme, duyma, isteme, arzulama, katılma ve çaba gösterme de psikolojik etkinliklerdir. Kişiliğin gizilgüç kuvvetleri, eğilimler, gelişmeden kalmış gizli

yetenekler ve heveslerdir. Bu gizilgüçler ya da uyur durumdaki güçler her an harekete geçirilebilir.

Psişik enerji, söylemiş olduğumuz gibi, kişinin yaşantılarından kaynaklanır. Besinler fiziksel bedence tüketilip biyolojik enerjiye ya da yaşam enerjisine nasıl dönüşüyorsa, yaşantılar da psişe tarafından “tüketilip” psişik enerjiye dönüştürülmektedir.

Çok az rastlanan, beynin uğradığı fiziksel darbeler dışında, psişe de, beden gibi, sürekli bir şey yapar durumdadır. Çok derin uykularda bile psişe etkin bir biçimde düş üretir. Fizyolojik etkinliklerimizin türünden sürekli haberimiz olmadığı gibi bu etkinliklerden de haberimiz olmayabilir. Bizim farkında olmamamız bunların olmadığını göstermez, yakında elde edilen kanıtlar gece sürekli düş gördüğümüzü gösteriyorsa da bizler bu düşlerin ancak bir ikisini anımsarız. Sürekli etkin bir psişe durumunu benimsemek güç, ama bunun nedeni psişik etkinliği bilinçli etkinlikle bir tutmaya kalkmamız. Jung ve Freud bu yanlış kanıyı yok etmeye çalışmışsa da bu kanının bugün dahi ayak dirediği görülmektedir.

Jung, fiziksel enerji ile psişik enerji arasında bir eşdeğerlik ikilemi bulunduğunu bilimsel yolla kanıtlamanın olanaksız olduğunu söylemektedir. Ancak, iki sistem arasında bir çeşit karşılıklı etki olduğuna inanmaktadır. Yani psişik enerji fiziksel enerjiye, fiziksel enerji de psişik enerjiye dönüşmektedir. Örneğin bedende kimsayal sonuçlar doğuran ilaçların psikolojik işlevlerde de değişiklikler yarattığı elbette doğrudur. Düşünceler ve duygular da fizyolojik işlevleri etkiler görünmektedir. Psikosomatik tıbbın üzerine dayandığı temel budur. Jung, tıptaki bu yeni önemli kavramın öncülerinden biri olarak görülebilir.

III. Psişik Değerler

Jung'un en önemli dinamik kavramlarından biri *değer* kavramıdır. Değer, belli bir psişik öğeye emanet edilen enerji miktarının ölçüsüdür. Bir düşünceye ya da duyguya yüksek değer verildiğinde, bu düşünce veya duygu, kişinin davranışını etkilemede ve yönetmede büyük güç sarf ediyor demektir. Güzelliğe yüksek değer veren bir kimse güzellik aramak, çevresini güzel şeylerle doldurmak, güzelliğin bulunabileceği yerlere gitmek, güzel kişilerle ve hayvanlarla ilişki kurmak, yeteneği de varsa, güzel sanat yapıtları üretmek için enerjisinin büyük bir kısmını harcar. Güzelliğe değer vermeyen kişi bu şeylerin hiçbirini yapmaz. Estetik zevke az enerji ayırır ya da hiç ayırmaz. Öte yandan, iktidara yüksek değer verir, iktidar sağlamaya yönelik etkinliklerle büyük enerji harcar.

Belli bir psikolojik öğeye yatırılan psişik enerjinin salt değerini saptama olanağı yoktur, öteki değerlere oranla ancak değeri saptanabilir. Psişik değerlerimizi tartabiliriz, onları karşılaştırabilir ve görece güçlerini saptayabiliriz. Gerçeği mi, güzelliği mi, iktidarı mı, bilgiyi mi, serveti mi, dostları mı yeğlediğimizi kendi kendimize sorabiliriz. Dahası, türlü etkinlikler arasında hangisine daha çok zaman ve enerji harcadığımızı gözlemleyebiliriz. Kişi haftanın kırk saatini para kazanmaya, bir saatini doğanın güzelliklerinden yararlanmaya harcıyorsa, bu etkinliklerinin görece değerlerini biçmek güç olmasa gerekir. Görece değerleri saptarken başvurulacak başka bir yol da kişiye türlü şeyler arasında seçme olanağı tanımaktır. Yine başka bir yöntem, bir amaca yönelmişken önüne engeller koymak, bu engelleri yenmek için ne kadar zaman harcayacağını görmektir. Belli bir amaca az değer veren kişi, o amaçtan çabuk vazgeçer. Kişi düşlerini kaydederek, kendi değerlerini oldukça doğru olarak saptayabilir. Çok sayıda cinsiyetle ilgili düş gö-

rüyorsa, iktidarla ilgili az düş görüyorsa, onda cinsiyetin iktidara göre daha ağır bastığını söyleyebiliriz.

Dinamik bir sistem olan psişe, sürekli değerlendirmede bulunur. Yani türlü psikolojik etkinliklere türlü enerji miktarı ayırır. Ayrılan değerler zamandan zamana değişir. Bugün bir sınava çok enerji ayırabiliriz, yarın da tenis oynamaya ya da ata binmeye. Kişinin değerler skalası sabit kalmaz.

Değerlerin görece gücünü saptamak için yapılacak gözlemler ve başvurulacak yöntemler bilinçli değerlerin göstergesidir, bilinçdışı değerler hakkında pek bilgi sağlamaz. Bilinçli bir değer, bir başka eşdeğerli bilimsel etkinlikte meydana çıkmadan ortadan kaybolacak olursa, enerjinin sistemden yok olmayacağı varsayımına dayanarak bu değerın bilinçdışında çıkması beklenmelidir. Bilinçdışının bölgeleri doğrudan gözleme elverişli olmadığından, bilinçdışı değerlerini hesaplamak için yardımcı yöntemlere başvurmak gerekir. Bu yöntemlerden biri bir kompleksin burçlanma (yani kendi çekirdeği çevresinde ögeler toplama) gücünü saptamaktır.

Son bölümde de anlatıldığı gibi, kompleks, çevresinde toplanan bir sürü ikincil çağrışımlarla birlikte bir merkez ya da çekirdek ögeden oluşur. Bu çağrışımların sayısı, kompleksin burçlanma ya da başka ögeleri kendine çekme gücünün ölçüsüdür. Burçlanma gücü ne kadar yüksekse, kompleksin değeri ya da gücü de o kadar yüksektir. Örneğin bir kimsenin “güçlü bir liderlik” kompleksi varsa, çekirdek, başkalarını yönetme gereksinimi kendine birçok yaşantı ya da çağrışım çekecek demektir. Burcun tümü kahramanlara hayranlık, önemli kişilerle özdeşleşme, başkalarının kaçındığı sorumlulukları üstlenme, kararları halka kabul ettirip onaylatma, hem önemsiz, hem çok önemli konularda danışılma, kişinin her fırsatta kendi fikirlerini dile getirmesi, saygı ve hayranlık beklemesi gibi. Her yeni deneyim kendini lider kompleksiyle bütünleştirmeye eğilecek-

tir. Jung, “Bütünleşme gücü başka bir kompleksinkinden daha yüksekse, o kompleksin değeri daha yüksek demektir” diye yazmaktadır.

Bir kompleksin burçlanma gücünün enerjik değerini hesaplamak için hangi yöntemler kullanılır? Jung, üç yöntem önermektedir: Bunlar; 1) Dolaysız gözlem artı analitik çalışmalar, 2) Kompleks göstergeleri ve 3) Coşkusallık ifadenin şiddeti.

A. Dolaysız Gözlem ve Çıkarsama

Kompleks daima bilinçli davranışlarda göstermez özelliklerini. Düş halinde ya da kılık değiştirmiş şekilde belirebilir; dolayısıyla, anlamını aşağıda çıkarabilmek için ikincil belirtilere dikkat etmek gerekir. Analitik çıkarsama budur. Örneğin bir kimse başkalarıyla olan ilişkilerinde boyun eğen, uysal bir kişi olarak görünebilir. Ancak genelde bu kişinin daima hile ile istediğini elde ettiği görülür. “Siz beni merak etmeyin” diyen, ancak böyle demesi üzerine herkesin merak etmeye başladığı insan tipidir. Ya da “Siz gidin; yer yoksa, ben evde kalırım” der demez, başka birine yer kalmayacak bile olsa herkesin ona yer aramak için seferber olduğu kişidir. Ya da kendini ailesi için feda eden, derken kendisi bakılmaya muhtaç olan anne tipidir. Başkaları üzerinde kontrol (iktidar kompleksi) sağlama, onları incelikle idare etmekle sağlanır; kendisi, kendini ortaya koymadığı, feda eder görüldüğü için, bu yüzden eleştirilemez.

Herhangi bir şeye karşı güçlü olumsuz davranış, bağıra çağıra reddetmekte olduğu o şeye karşı olumlu bir ilgi gizleyebilir. “Dedikoduyu hiç sevmem” diyen kişi çok dedikodu yapan biri olabilir. “Para benim için önemsiz, işimi seviyorum ben” diyen bir kimse, maaşının yetersizliğinden en çok yakınan kişi olabilir. Analitik psikologlar hastaların her dediğini olduğu gibi kabul etmez, onların sözlerinin altında yatan anlamları arar.

B. Kompleks Göstergeleri

Davranışlardaki herhangi bir tedirginlik bir kompleks işareti olabilir. Örneğin bir kimse iyi tanıdığı birini yanlış isimle çağırabilir. Bir kimse karısını annesinin adıyla çağırırsa, bu, anne kompleksine karısını kattığını gösterir ya da çok iyi bildiğimiz bir şey için bir bellek tıkanması söz konusu olabilir. Demek ki bastırılmış anı bilinçdışı bir kompleks ile bağıntılıdır, çünkü kompleks tarafından yutulmuştur. Belli bir duruma gösterilen aşırı coşkusals bir tepki durumun şöyle veya böyle bir kompleksle bağlantısı olduğunu ifade eder.

Söylemiş olduğumuz gibi, Jung'un sözcük-çağırışım testi laboratuvar koşulları altında kompleks göstergelerini açığa çıkarmak için bir girişimdir. Belli bir sözcüğe yanıt vermekte gecikme ya da başka tepkilerde bulunma ile bir kompleksin değeri şiddetini saptayabiliyordu.

Jung, aşırı telafi söz konusu olduğu zaman bir kompleksin açığa çıkarılmasının daha güç olduğunu söylemektedir. Bir kompleksin çekirdeği, geçici bir süre daha yüksek enerji değerine sahip başka bir kompleksin gölgesinde kaldığında bir aşırı telafi söz konusudur. Kişi "gerçek" kompleksten "maskeleyen" bir komplekse enerjisini bile bile aktarmış olduğundandır bu daha yüksek değeri. Erkekliği konusunda aşağılık kompleksi olan, fiziğini geliştirip sergileyerek, erkekliğinden, cinsel başarılarından söz ederek aşırı telafi eyleminde bulunan ve ona kadını gelen her şeyi iten kişi bunun bir örneğidir. Ona kendi aşağılık durumunu anımsattığı için kadını davranışlı erkekleri ikide bir eleştiren kişidir bu.

Yine başka bir örnek suçluluk kompleksi olduğu için suç işleyen kimsedir. Tutuklanıp cezalandırılabilmesi için yakalanmak ister, hatta yakalansın diye her şeyi ona göre ayarlar. Ceza hiç olmazsa geçici bir süre suçluluk kompleksini hafifletmeye

yarar. Bunu bile bile yaramazlık yapan çocuklarda görürüz. Saldırı gereksiniminden çok cezalandırılma gereksinimi tarafından itilirler.

Gerçek kompleksler tanındı mı bir kez, çözümlenebilirler artık. Kompleksler “kamufle” edilmeye çalışıldığı sürece ilerleme kaydedilmez pek.

C. Coşkusal Tepkiler

Abartılmış coşkusal tepkilerin ardında, gizli komplekslerin yattığını söylemiştik. Jung aynı zamanda laboratuvar koşulları altında da coşkunun ifadesini incelemiştir. Sözcük-çağrışım testiyle birlikte nabızdaki, soluk almadaki ve coşku ve terleme yüzünden meydana gelen derideki elektriği iletkenlikteki değişiklikler de ölçülmekteydi. Herhangi bir sözcük söylendiğinde, bu değişikliklerden herhangi biri yer aldığı takdirde, komplekse dokunulduğunun belirtisiydi. Aynı genel kategoriden olan başka sözcüklere de yanıt istenerek, bu sözcüklerin de coşkusal tepki yaratıp yaratmadığı araştırılıyordu.

D. Sezgi

Yukarıda sözü edilen testler, deneyler, analizler ve gözlemlere ek olarak Jung, kompleksi açığa çıkarmanın bir yolu daha olduğuna inanıyordu. Bu her insanda olan başkalarındaki en ufak coşkusal değişmeyi doğal ve kendiliğinden algılama yeteneği idi. Sezgi deniyordu bu yeteneğe. Bazı kimselerde daha gelişmiş olabiliyordu. Bir kişiyle olan tanışıklığımız, yakınlığımız arttıkça, sezgi de daha duyarlı ve doğru oluyordu. Aralarında güçlü bir ilişki bulunan iki kişiden biri, bir kompleksin egemenliği altına girdiğinde öteki hemen hemen o anda durumu anlayabiliyordu.

IV. Eşdeğerlik İlkesi

Psikodinamik, enerjinin psişenin bölümlerine dağılımıyla ve bir bölümden diğerine aktarılmasıyla uğraşır. Jung'un psikodinamiği, ikisi de fizikten türeyen, iki temel ilkedен yararlanır. Bunlar *eşdeğerlik ilkesi* ile *entropi ilkesi*'dir.

Eşdeğerlik ilkesine göre, belli bir psişik öğeye ayrılan enerji miktarında bir azalma olur ya da bu öğe kaybolursa, söz konusu enerji miktarı başka bir psişik öğede ortaya çıkabilmektedir. Yani psişeden enerji kaybı olmamaktadır; enerji sadece bir bölümünden başka bir bölümüne akmaktadır. Aslında enerji türlü bölümler arasında dağıtılabılır. Fizikçiler bu eşdeğerlik ilkesinin, termodinamiğin ya da enerji korunumunun ilk kanunu olduğunu bilirler.

Bu yöntemin nasıl işlediği bir benzetmeyle daha iyi açıklanabilir. Bir kimse bir çift ayakkabı için on dolar öderse, o para ortadan yok olup gitmez: Başka birtakım kimselerin eline geçer: Dükkan sahibinin, memurların ve diğer personelin, toptancının ve memurlarının, üreticinin ve memurlarının, deri üreticisinin, birtakım vergi memurlarının vb. Aynı şekilde, bir değerdeki enerji başka bir değere ya da türlü değerlere aktarılmaktadır. Nasıl bir memurun elinden bir başkasına geçen on doların değerinde bir kayıp yoksa, devir olayında da enerji kaybı yer almamaktadır.

Ancak benzetmelere başvurmamız şart değildir; çünkü psişe bir işi bıraktığında boş durmamakta, başka bir işe başlamaktadır. Örneğin bir oğlan çocuğu, uçak maketlerine, çizgi romanlara, hırsız polis oyununa olan ilgisini yitirdiğinde, bu kez arabalara, romanlara ve kızlara çevirecektir dikkatini. Bir şeye karşı ilgi kaybı başka bir şeye ilgi duymak demektir. Yorgun düşüp uyuduğumuzda bile zihin çok karmaşık sanrılar üretir. Gün boyunca düşünmek, duymak ve eylemde bulunmak için kullandığımız enerji geceleyin düşlere aktarılmaktadır.

Bazen psişik enerji miktarı aktarılacağına, kaybolur gibi olur. Bu gibi durumlarda enerji bilinçli ego'dan kişisel bilinçdışına ya da ortak bilinçdışına aktarılmış demektir. Bilinçdışının bu her iki düzeyini meydana getiren yapıların enerjiye ihtiyacı vardır, eylemlerini yerine getirebilmeleri için çoğunluk büyük enerji miktarı gerektirirler. Söylemiş olduğumuz gibi bu etkinlikleri doğrudan gözlemleme olanağı yoktur; kişinin eylemlerinden çıkarsanmaları gerekir. Bilinçten bilinçdışına bu dönüşümün bilinen bir örneği, çocuk ana babasından kopmaya başladığında olur. Anne baba yerine, hayali başka kimseleri koymaya başlar; derken bu hayallerini, öğretmen, antrenör ya da ana babanın eski bir arkadaşına yansıtır. Bu bilinçdışı değer ile bilinçli değer nasıl aynı özellikleri olduğunu göstermektedir. Çocuk kendini ana babasından ayırdığında, ana babası için biçtiği değerler ortadan kaybolmuştur; bu değer bilinçdışına gitmiş ve düşlemler olarak kendini belirtmiştir; derken yeni nesnelerle yeniden bilinç düzeyine çıkmış, ancak başlangıçtaki değere pek benzeyen bir değeri korumaya devam etmiştir. Bir kimse karakterini değiştirirse (Dr. Jekyll iken Mr. Hyde olursa) dönüşümün nedeni değerlerin yer değiştirmesidir. Bilinçdışı değerlerin daha az dramatik, dolayısıyla da göze daha az batan davranış üzerinde sürekli etkiler yer almaktadır. Düşlerinizin içeriğini oluşturan, bu bilinçdışı değerlerdir. Fobiler, saplantılar, zorunlu hareketler gibi nörotik belirtiler ile sanrılar, delüzyonlar ve gerçeğe sırtını çevirme gibi psikolojik belirtilerin ortaya çıkmasının nedeni bilinçdışı değerlerdir. Kişiliğin psikodinamiklerinin daha çok akıl hastahanelerinde ya da psikiyatri kliniklerinde görülmesi bundandır. Ancak Jung'un sık sık vurguladığı gibi suç, savaş, önyargı, ayırım yapma gibi türlü sosyal olgularda ve sanatta, mitolojide, dinde ve gizli bilimlerde de görülebilir.

Bir kişilik sisteminin belli bir zaman biriminde belli bir enerjisi olduğu düşünülürse, bu enerji türlü bölümler arasında

rekabet halinde olacaktır. Bölümlerden biri daha çok enerji elde ederse, öteki bölümler için o kadar az enerji ayrılmış demektir. Günlük deneyimlerden bir örnek daha verelim. Tutun ki, birinin her ay sarf edebileceği belli bir parası var. Her istediğini alamıyor, bu durumda türlü gereksinimleri ile arzuları arasında parasını nasıl dağıtacağına karar vermesi gerekiyor. Aynı şekilde psişik sistem de enerjiyi türlü yapılar arasında nasıl paylaştıracığına karar vermek zorundadır. Gerçekte, bu “kararları” veren yakında ele alacağımız başka bir dinamik ilkesidir.

Jung, enerjiyi bir bölümden bir başkasına aktarırken birinci bölümdeki bazı özelliklerin ikinci bölüme aktarılmakta olduğunu söylemektedir. Örneğin, bir iktidar kompleksinden cinsiyet kompleksine enerji aktarımında, iktidara verilen değerin bazı özellikleri cinsel değerler içinde belirecektir. Böyle bir durumda, kişinin cinsel davranışında, cinsel ilişkide bulunduğu eşi üzerinde hakimiyet kurma ihtiyacının bazı belirtileri bulunacaktır. Jung, birinci kompleksin bütün özelliklerinin aktarıldığının sanılmaması gerektiği üzerinde durmaktadır. İkinci kompleks kendi karakterinden bir şey kaybetmemiştir. Jung, şöyle demektedir: “Belli bir ruhsal etkinliğin libidosu belki de özde maddi olan bir ilgi alanına geçmekte, birey de yanlışlıkla yeni bölümün de ruhsal nitelikte olduğunu sanmaktadır” (*Collected Works*, Cilt 8, s. 21). Benzerlikler olabilir, ancak özde ayrıcalıklar vardır, demektedir Jung.

Genel kural, psişik enerjinin bir bölümünden bir bölüme ancak eşdeğerlik ilkesine göre aktarılabileceğidir. Yani bir kimse bir kişiye, bir nesneye ya da etkinliğe tutkuyla bağlıysa ancak aynı yoğunluk derecesindeki bir şeyle değiş tokuş söz konusu olabilir. Yine de enerjinin tümü yeni değer tarafından tüketilmediği takdirde, aşırı enerji bilinçdışı öğeye kayar.

Bu noktaya kadar eşdeğerlik konusundaki sözlerimiz özellikle tek tek ögeler ya da psişik değerler konusunda olmuştur. Şimdi de eşdeğerlik ilkesinin kişiliğin belli başlı yapıları, ego, anima, gölge, vb. açısından nasıl işlev gördüğü üzerinde duracağız. Her ne kadar davranışın etkileri, tek tek değerlerdekinden daha önemli olabilirse de ilke aynıdır. Büyük miktarda psişik enerji ego'dan alınıp persona'ya eklenecek olursa, bunun etkileri kişinin davranışlarında açıkça görülür. Artık "kendi" değildir o, başka insanların olmasını istedikleri kişidir. Kişiliği gittikçe maskemsi bir nitelik kazanır.

Bir sistem çok geliştiğinde, başka sistemlerdeki bütün mevcut enerjiye el atar. Enerji başka bir sisteme bağlı durumdayken bunu yapmak zordur, ancak enerji gevşek durumdaysa ya da enerji bir sistemden ötekine akış sürecindeyse bu iş çok kolaylaşır.

Her ne kadar yukardaki örnekte psişik enerjinin ego'dan persona'ya nasıl akabileceğini canlandırdık ise de, enerji daima kendini böyle dolaysız şekilde yeniden dağıtmaya kalkışmaz. Öyle olur ki, ego enerjisini yitirir, kişilik sistemlerine dağılır. Unutulmaması gereken bir şey de psişeye dış kaynaklardan sürekli yeni enerji eklendiğinden, bu sistemlerin herhangi birindeki enerji düzeylerinin yükseltilebileceğidir. Jung'un zihnini epey kurcalayan şey enerjisinin dağılımı ve yeniden dağılımı idi. Bu yüzden Jung'un analitik psikolojisi gerçekten dinamik bir psikolojidir.

Özetle, eşdeğerlik ilkesine göre psişik enerji psişenin bir ögesinden ya da bölümünden bir diğerine aktarıldığında enerjinin değeri aynı kalmaktadır. Psişik enerji ortadan kaybolmaz; yaşantılarla psişeye eklenebilir, ancak psişe dışına çıkarılamaz.

V. Entropi İlkesi

Eşdeğerlik ilkesinde söz konusu olan bir sistem içindeki enerji alışverişidir, ancak enerjinin akacağı yönden söz etmemektedir. Örneğin enerji ego'dan gölgeye ya da animaya değil de, neden personaya doğru akar? Böyle bir soru bir kimseye bir kitap ya da bir kutu şeker yerine neden bir çift ayakkabı aldın diye sormaya benzer. O kişi, "Ayakkabıya kitaptan ya da şekerden daha çok ihtiyacım var da ondan" diye yanıt verecektir herhalde. Bu enerji psişe içindeki enerji alışverişi için de söz konusudur. Enerjinin ego'dan personaya akmasının nedeni, personanın ona animadan ya da gölgeden daha çok gereksinimi olmasıdır. Ego'dan ya da animadan veya gölgeden daha az enerjiye sahip olduğu için "ihtiyacı" vardır.

Fizikte enerjinin aktığı yön entropi ilkesi denilen ikinci termodinamik kanunu ile ifade edilmektedir. Bu ilkeye göre aynı ısı derecesindeki iki cisim temas haline geldiğinde, ısı (termal enerji) iki cismin ısı derecesi eşitleninceye kadar sıcak cisimden soğuk cisme geçer. İki kap arasındaki su akışı da ikinci bir örnektir, aralarında geçiş yolu varsa eğer, su düzeyi iki kaptaki aynı düzeye gelinceye dek, yön daima yüksek düzeydekenden alçak düzeydekine doğrudur. Genellersek, aralarında ulaşma olanağı bulunduğu sürece, enerji daima daha güçlü bir cisimden daha güçsüz cisme doğru akar. Entropi ilkesinin işleyişi sonucu kuvvetler dengesi meydana gelir.

Kişilik dinamiğini tarif etmek için Jung tarafından adapte edilen entropi ilkesi, psişede enerji dağılımının psişenin bütün bölümleri arasında bir denge aramayı öngörür. En basit bir örnek, iki değer (enerji şiddetleri) eşit olmayan kuvvetteyse, denge sağlanıncaya dek enerji, daha güçlü bir değerden daha zayıf bir değere geçmeye eğilim gösterir. Daha geniş bir ifadeyle, entropi, enerji değiş tokuşunu bütün kişilikte ayarlar ve

tam dengeli bir sistem gerçekleştirmeye çalışır. Doğal olarak, bu amaç hiçbir zaman tam olarak gerçekleştirilmez; zaten öyle olsaydı enerji değiş tokuşu artık olmaz, psişenin işlevi de sona ererdi. Tam entropi gerçekleşecek olsaydı, fiziksel dünya gibi o da katılır kalırdı. Her şey dururdu.

Tamamıyla kapalı bir sistem olmadığından, böyle bir şey gelemmez psişenin başına. Yani yeni enerji daima dış kaynaklardan psişeye eklenmektedir. Bu eklenen enerji dengesizlikleri yaratmaktadır. Yapılar arasında belli çapta bir denge olduğundan kişi dinamiği oldukça sakin bulunduğu durumlarda her bir yeni uyarı dengeyi bozabilir, durgunluk duyguları yerine gerginlik ve çatışma duyguları geçer. Gerilim, çatışma, stres ve gerginlik hep psişenin dengesizliklerinden doğan duygulardır. Bölümler arasında enerji eşitsizliği ne kadar büyük olursa, personanın yaşayacağı gerilim ve çatışma da o kadar büyük olur. Kişi bu iç çatışmalar yüzünden paramparça olmakta sanır kendini, bazen gerçekte böyle olur da. Gerilimler çok büyük olduğunda, kişilikler darmadağın olabilir; tipik basınç (gerilim) çok yüksek olduğunda yanardağın patlaması gibi.

Bununla birlikte, Jung'un belirttiği gibi, başlangıçta hiç eşit olmayan —biri çok alçak, biri çok yüksek— enerji miktarlarının birbirinden ayrılması çok çetin, güçlü bir sürekli değer ya da bölüm sentezine yol açar. Güçlü gölgesi ve zayıf bir animası olan kişiyi ele alın örneğin. Zayıf anima enerjiyi güçlü gölgeden çekmeye çalışacaktır. Ancak gölgeden alınan enerji yerine dış kaynaklardan daha çok enerji eklenmiş olacaktır. Bu durumda, tek yönlü de olsa, çatışma sürmektedir. İki bölüm arasında belli bir dengenin oluşturulması için, çatışma, sonunda çözümlendiğinde, Jung'a göre, bu dengeyi bozmak güç olacaktır. Karşıtların (gölge karşısında anima) birleşmesi, bu koşullar altında oldukça güç olacaktır. Zorunlu bir şekilde, erkeksi olacağına, erkek davranışlarında karışımlara başvura-

caktır. Örneğin, erkeklikle yumuşaklık, kuvvetle acıma, kararlılıkla duygululuk karakterinde birleşecektir. Böyle bir sonuç istenesi bir sonuçtur, ne var ki, çoğu zaman çatışma sürmekte, karşıtlar birleşmemektedir.

Gölge ile anima gibi karşıt yapılar arasında kurulabilecek güçlü bağın tekabül ettiği durum insan ilişkilerinde vardır. Başlangıçta birbirine alabildiğine karşı iki kişi arasında bazen en güçlü ilişkiler geliştiği görülür. Nice kavgalar sonucu, gün gelir, sürekli bir barışın sağlam temelleri atılmış olur. Bu da tipik bir son değildir ya kavga devam eder ya daha kötüye gider, ilişki de sona ermiş olur.

Bununla birlikte, psişe içi çatışmalarla kişiler arası çatışmalar arasındaki karşılaştırma sırf bir benzetme değildir, çünkü, Jung'un da belirttiği gibi, başka kimselerle (dahası hayvanlarla ve nesnelerle) olan çatışmalarımız, her zaman değilse de, çoğu zaman, kendi kişiliğimiz içindeki çatışmalarımızın yansıtmaıdır. Karısıyla kavga eden bir koca kendi anima-sıyla kavga ediyordur. Günah ve ahlaksızlık saydığı şeye karşı arzusuz, hatta bağınazca savaş açmış bir kimse, kendi gölgesiyle savaş durumundadır.

Söylemiş olduğumuz gibi, dış kaynaklardan gelen uyarılar, psişeye enerji katarak gerilim ve gerginlik yaratır. Normal koşullar altında bu yeni enerji ciddi dalgalanmalar yaratmadan yerini bulur. Ancak enerjinin eşit olmayan dağılımı yüzünden psişe zaten huzursuzsa, uyarı da ele avuca sığmayacak kadar güçlüyse, kişi çevresinde bir kabuk oluşturarak kendini korur. Akıl hastahanesindeki deneyimi sırasında, Jung, psikotik hastalarda coşkuların körlendiğini görmüştü. Normalde coşkusal bir tepki oluşturan durumlara karşı duygulu davranmıyorlardı. Ancak bu kabuk delindiğinde, duygu belirtmekte, çoğunluk da şiddetle ortaya çıkmaktaydı.

Daha normal kişilerin kendilerini tedirgin edici durumlardan koruma yolları vardır. Birinin dediği gibi, zihinlerini kapar, kanılarını tedirgin edecek hiçbir şeyi dinlemezler. Bunların genelde derinlere kök salmış önyargıları vardır. Tutucudurlar ve zihin sükûneti içinde, kendilerini güven altında, rahat duyarlar. Yeni yaşantılara zihinlerini kapatarak, ancak kapalı bir sistemde yer alabilecek olan tam bir *entropi* durumuna daha yakın olabilirler.

“Delikanlılık” ve “ağırbaşlılık”tan söz edilir çoğu zaman. Gençlikteki huzursuzluk hem dıştan hem de beden kendi içinden psişeye akan büyük enerji miktarından gelir. Örneğin, ergenlik çağında yer alan fizyolojik değişiklikleri, ailesiyle olan bağları zayıflamaya başladığında, bir gencin yaşadığı nice yeni yaşantıları düşünün. Entropi ilkesi psişeye giren büyük enerji miktarı ile baş edebilecek şekilde hızlı iş göremez. Yeni yaşantılar sürekli yeni değerlerce yaratılıp duruyor diye psişik değerler bir denge durumuna varamaz. Entropi ilkesi yaratılmış bulunan yeni değerle hemen baş etmeye çalışacaktır, ancak, süreç tamamlanmadan önce, yeni yaşantılar yüzünden yeni değerler ortaya çıkacaktır. Ya da ilk iki değer arasında enerjinin yeni bir dağılımını gerçekleştirecek üçüncü bir değer ortaya çıktığında, söz konusu iki değer belli bir denge durumuna gelmiş olacaktır. Belirsizlik, şaşkınlık, çatışma, güvensizlik, endişe ve zihin karışıklığı kendini başkaldırma, hırçınlık, ne yapacağını önceden kestirememeye ve fevrilik şeklinde dışa vuracaktır. Jung, genç psişe içindeki enerjilerin kargaşa içindeki gelgit’inden başka ne beklenir ki, derdi herhalde.

“Ağırbaşlılık” konusuna gelince, bunun aslında yaşlılıkla ilgisi yoktur. Kişinin yaşadığı yaşantıların, bunların çözümünip kişilikle bütünleşmesinin ve sükûnete götüren belli bir uyumun sonucudur. Yeni bir yaşantı yaşlı bir kimseyi tedirgin etmez, çünkü, gençtekine nazaran psişedeki toplam enerji miktarına görece olarak daha az enerji katar.

Kişilik dinamiğinde entropi ilkesinin çalışması için bir engel daha vardır. Bir bölüm, alabildiğince geliştiğinde, dolaşısıyla da psişede çok yetkili bir duruma geldiğinde, psişenin geri kalan yanından kopmakta, bağımsızlaşmaktadır. Otokratik bir yönetici gibi psişeye giren yeni enerjiyi tekeline geçirmenin yanı sıra başka yapılardan daha çok yetki (enerji) ele geçirmektedir. Güçlü bir bölümden zayıf bir bölüme enerji akımı tıkanmamaktadır; gerisin geri akmaya başlamaktadır. Böylece, psişe büyük çapta dengesini yitirmektedir; daha güç kazanan baskın bir bölüm, zayıflayan birçok zayıf bölüm söz konusudur. Örneğin, güçlü bir kompleks kendine yeni yaşantıların çoğunu çeker, tıpkı zengin ve güçlü bir ulusun yeni servet kaynakları ele geçirerek ya da bularak daha da zengin ve güçlü olduğu gibi. Kişilikteki bu tür otokrasinin bir süre dengeleyici etkisi olabilir, ancak entropi ilkesi yüzünden yönetme kompleksinin tahttan indirilme tehlikesi daima vardır. Güçlü bir sistemden ani enerji akımı tıpkı bir barajın yıkılması sonucu gerçekleşen feci sonuçları doğurabilir.

Jung, her uç durumun, içinde karşıtını sakladığını söyler, çok baskın bir değer karşıtına aniden dönüşmesi sık görülen olaylardandır. Yani, örneğin güçlü bir iktidar kompleksine sahip kişi, bir de bakarsınız, birden uysal, boynu eğik bir kişi oluvermiş. Ya da çok gelişmiş bir personası olan kişi maskesini düşürmüş ve topluma bir tehdit kaynağı oluvermiş. Psikanalist olarak, Jung'un hastalarının kişiliklerinde ani dönüşümleri gözlemlene fırsatları çok geçmişti eline. Kişilikteki ve davranıştaki bu göz kamaştırıcı değişiklikler entropi ilkesinin işlevinden ileri gelmektedir. Bir komplekste veya başka bir bölümde bu denli büyük çapta biriken enerji komplekslerden birden boşalmakta ve karşıtında yerleşmektedir. Bu yüzden aşırı gelişmiş bölümler daima dengesizdir.

Entropi ilkesinin psikolojik karşıtı özbendir. Özben, işlevi kişiliğin türlü bölümlerini bir bütün durumuna getirmek olan

bir arketiptir. Gelecek bölümde göreceğimiz gibi, Jung, üçüncü bir bütünleştirici işlevden, aşkın işlev'den söz etmektedir.

VI. İleri ve Geri Hareket

Psikodinamiğin en önemli kavramlarından biri de psişik enerjinin ileri geri hareketidir. İleri hareket, kişinin psikolojik adaptasyonunu ilerleten günlük yaşantılarıdır. Bazı kişilikler, psikolojik ilerlemeleri sanki tamamıyla bitmiş gibi görünürlerse de bu, kişinin bilinçli davranışını, yanlışlıkla gerçek psişik adaptasyonu gibi benimsemek demektir. Çevresi ve yaşantıları, sürekli değiştiğinden kişinin ilerlemesi sürekli bir süreçtir; dolayısıyla, adaptasyonu hiçbir zaman tam olarak gerçekleşmez.

Libidonun ilerlemesi çevre koşullarının isteklerine göre-
dir, denilebilir. Yaşamın ta başlangıcından itibaren, kişi dünya ile belli bir zihin işlevini yerine getirme eğilimine sahip olarak karşılaşır. Belli bir yönelimle başlayacak psişe yöneliminde tekyanlıdır. Bu işlevin tekyanlılığı, ilerleme süreciyle aşırı baskın, aşırı kuvvetli bir duruma geldiğinde, her türlü yaşantıyı ve psişik enerjiyi kendine çeker. Ancak bu işlevin artık adaptasyon niteliğini yitirdiği zaman gelecektir, bu durumda yeni bir işlev gerekecektir. Örneğin baskın işlev, yeni durumlara doğru adaptasyon için bir düşünme yönelimi gerektirebilir, böylece duyguyu bu gibi durumlarda yersiz kılar. Bu durumda duygusal tutum gücünü yitirir ve o işlevde psişik enerjinin ilerlemesi durur. Önceden var olan kendine güven ve kesinlik ortadan kaybolur, yerine karışık psişik değerler dizisi geçer. Öznel içerik ve tepkiler birikir, psişe de gerildikçe gerilir.

Libidonun ileri hareketini yeniden sağlamak için, karşıt işlevler çiftinin, bu durumda duyma ve düşünmenin, birleşmesi gereklidir. Düşünme ile duymanın bir etkileşim durumuna geçmesi gereklidir; böylece, psişik işlevlerin gelişmelerinde

dengesiz duruma gelmesi önlenmiş olur. Böyle yapılmadığı takdirde, psişik enerji kıpırdamaz hale gelir, karşıtlar çifti de eşgüdüm durumuna getirilemez.

Geri hareketler (regresyon) çatışmaya ara vermek için araya girmeseydi, karşıtlar arası mücadele sonsuza dek sürerdi. Geri hareket (regresyon) libidonun geri hareketidir. Karşıtların çarpışması ve etkileşimleri yoluyla, regresyon süreciyle düzenli bir şekilde enerjilerini yitirirler. Regresyon enerjiyi psişik öğelerinden alır, ileri hareket progresyon ise enerjiyi psişik öğeye katar. Bu kriz sırasında, regresyon süreciyle düzenli karşıtların değer kaybı yer alır, böylece yavaş yavaş yeni işlev gelişir. Bu yeni gelişen işlev ilkin kendini bizim bilinçli davranışımız üzerinde belirtir. Örneğimize devam edersek, bu yeni işlev, duygunun yerine geçen düşünmedir.

Düşünme, regresyon ile etkin duruma getirilen yeni işlevdir, bilince geldiğinde epey yabancı, kılık değiştirmiş gibi görünür, kaba sabadır ya da Jung'un renkli bir şekilde anlattığı gibi, "derinliklerin çamuru ile örtülecektir" (*Collected Works*, Cilt 8, s. 34). "Derinlikler" düşünce işlevinin çağrılacağı yer olan bilinçdışının derinliğine atıfta bulunmaktadır. Duygu baskın işlev iken her şey o işleve yönelmişti; öğeler düşünme işlevi gibi herhangi bir işlevi ile etkileşimden dikkatli bir şekilde dışta tutulmuştu. Böylece düşünme işlevi gelişme fırsatı bulamamıştı hiç, duygu işlevi baskın durumda olduğu sürece, kullanılmadan, eğitilmeden ve ayırmadan kalmıştır.

Regresyon yoluyla bir bilinçdışı işlevi etkinleştiren yeni işlev, dışa adaptasyon sorunlarıyla karşı karşıya kalır. Yeni işlev adaptasyonunu başardı mı bir kez, libidonun ileri hareketi yeniden başlayabilir. Progresyon ile yeni düşünme yönelimi bir kesinlik ve güven duygusu geliştirebilir, tıpkı önceki duyma yönteminin günlük progresyon ile kendine güven duygusu geliştirdiği gibi.

Sadece dış dünyadaki olaylar gerektirmez adaptasyonu, kişinin kendi iç psişik dünyasına da kendini uydurmak zorundadır. Örneğimizi sürdürecektir olursak, baskın işlev duygu ise, o zaman kişinin kendi bilinçdışına yönelimi düşünme düzeyinde olacaktır. Bu ilk başta yetebilir, ama uzun vadede daima tam olmaz, dış dünyayla uğraşırken bunun tersi nasıl gerekiyorduydu, duygu işlevinin de işe karışması gerekebilir.

Jung şöyle diyor: “Bir kimse ancak kendi ile uyum içindeyse kendi iç dünyasına adapte olur ve uyum yaratır” (*Collected Works*, Cilt 8, s. 39). Bu iki tür adaptasyon çeşidi arasındaki karşılıklı bağımlılık bir kişinin bunlardan birini, ötekini incitmeden savsaklayamayacağını gösterir. Yazık ki, günümüz dünyasında iç dünyaya uyma olmadıkça, dış dünyaya uymanın gerçekleşemeyeceğinin farkında olmadan dış dünyaya uyma üzerinde durulmaktadır. İyi bir uyum için hem ileri (progresyon) hem de geri hareket (regresyon) şarttır.

İçinde büyük çapta ırksal bilgelik bulunduğu için arketipleri harekete geçirdiğinden, regresyonun yararlı olabileceğine işaret etmektedir Jung. Örneğin kahraman arketipi, kritik ve zor bir durumla başetmek için kişiye gerekli cesareti sağlayabilir. Geri çekiliş ya da geri gitme, Jung için yaşamın sorunlarından kaçmak için değil, bilinçdışındaki hazneden kişinin enerjilerini tazelemesi için gereklidir. Uyuduğumuzda her gece böyle yapmaktayız. Uyku bilinçdışına inme fırsatı sağlamaktadır, bilinçdışının kendini düşlerle ifadesine izin vermektedir. Yazık ki, çağdaş kişi düşlerindeki güç ve bilgelige yeterli dikkati vermemektedir.

Jung, ileri hareketlerle gelişimin birbiriyle karıştırılmamasına dikkat çekiyor. *Progresyon*’da enerjinin aktığı yön; gelişim’de ise yapıların kişilik kazanması (bireyleşme) söz konusudur. Regresyon ile progresyon gelgit olayına benzer. Elbette progresyon ve regresyon bölümleri harekete getirerek gelişimi dolaylı olarak etkileyebilir.

Progresyon ile regresyon, yüzeysel bir benzerlikleri olsa da, dışadönüklük ve içedönüklükle de karıştırılmamalıdır. Gerçekte, progresyon ile regresyon hem dışadönük hem de içedönük biçimde yer alabilir. Progresyon ile regresyon enerji kavramlarıdır. Psişenin önceki bölümde anlatılan biçimsel bölümleri ya da öğeleri değildir.

VII. Enerjinin Mecraya Sokulması

Fiziksel enerji gibi psişik enerji de belli bir mecraya sokulabilir, dönüştürülebilir ya da Jung'un deyiimiyle *kanalize* edilebilir.

Fizikteki enerjiden örnek vererek kanalize etme kavramına açıklık getirelim. Bir şekilde seyredilmesi güzel bir şey olabilir, ancak estetik değeri dışında, insana doğal haliyle pek yararı yoktur. Şelalenin tepesindeki suyun bir bölümü bir hidroelektrik santralindeki türbinlere giden aşağı akan borulara aktarılacak olursa ortaya elektrik çıkmaktadır. Bu elektrik türlü amaçlarda kullanılmak üzere hatlar aracılığıyla taşınmaktadır. İnsan, kendi için iş görsün diye, enerjiyi hep işe koşturmuştur. Kullandığı tekniklerden bazıları oldukça basittir, yelkenliyi yürütmek için rüzgârdan yararlanmak, ısı üretmek için odun ve kömüre, değirmeni döndürmek için suya başvurmak gibi. İçten yanmalı motorları, buhar türbinlerini yakın geçmişteki nükleer santralleri işletmek için gaz ya da başka yakıt kullanımı gerektiren daha karmaşık alanlar da vardır. Beden enerjiyi, aldığı besiyi kas enerjisine çevirerek dönüştürür. Psişe de enerjiyi dönüştürür ya da kanalize eder. Jung'a göre bakın nasıl olmaktadır bu.

Doğal enerji kaynağı içgüdülerdir. Bir içgüdüsel işin yapılabilmesi için bu doğal enerjinin yeni kanallara sokulması gerekir. Hidrolik santral nasıl şelaleyi taklit eder, enerjisini

nasıl o yolla elde ederse, psişik mekanizma da içgüdüyü o şekilde taklit eder, enerji de özel amaçlara uygulanabilir duruma böyle gelir. İçgüdüsel enerjinin dönüşümü *içgüdü nesnesinin analog*'una (benzerine) kanalize edilmesiyle sağlanır (*Collected Works*, Cilt 8, s. 42). Bu analog, Jung'un *simge* dediği şeydir. Hidrolik santral şelalenin bir simgesidir.

Biraz durup, Jung'un işten ne anladığına bakalım. Tamamıyla, içgüdüleriyle yaşayan bir kişi —yani uygarlaşmış kişiye karşıt olan doğal insan— her anını tıpkı hayvanlar gibi içgüdülerine göre yaşar. Acıkınca yer, susayınca içer, cinsel uyarıda çiftleşir, korkunca kaçar, öfkelenince vurur, yorulunca da uyur. Nasıl bir ırmak bayır aşağı akarsa, duman yukarı doğru çıkarsa, sazan balığı yavrusu ırmağın yukarısına doğru yüzerse ya da bazı hayvanlar kışın güneye göç ederse, o da, içgüdüsel enerjisi onu nereye götürürse, oraya gider.

Doğal durumda insanın kültürü, simgesel biçimleri, teknik gelişmeleri, sosyal teşkilatları, okulları ya da kiliseleri vb. yoktur. Jung'un iş dediği şey doğal enerjinin kültürel ya da simgesel kanallara akmasıdır.

Bu sapma nasıl yer almaktadır? Taklit ile ya da benzerini yapma ile demektedir Jung. Bir şey bir başka şeye benzer. Örneğin fiziksel güç kavramının kaynağı, kendi kas gücünüzün algılanmasındadır.

Mecra değiştirmenin bir örneğini Avusturalya kabilelerindeki şu ilkbahar töreninde görebiliriz. “Bu kabileler toprağa beyzi bir çukur kazıp, onu kadınlık organına benzetmek için etrafına çalı çırpı koymaktadır. Derken bu çukur çevresinde dans etmeye başlamakta ve mızraklarını kalkmış penis gibi önlerinde tutmaktadırlar. Bir yandan dans ederken, öte yandan mızraklarını deliğe sokmaktadırlar, bir yandan da ‘Bu çukur değil, çukur değil, bu kadınıniki’ diye bağırırmaktadırlar. Bu, kuşkusuz enerjinin yeni mecraya akıtılması, dans ve cinsel bir-

leşme taklidiyle, nesneyi bir benzerine aktarmadır” (*Collected Works*, Cilt 8, s. 42-43).

Daha birçok örnek verilebilir. Pueblo kızilderililerinin bufalo dansı gençleri ava hazırlar. Avustralya’daki Aruntas kabilesi, üyelerinin biri başka bir kabilece öldürüldüğünde, şöyle bir tören yaparlar: Ölenin saçı, cinayetin öcünü alacak olan adamların ağzına ve penisine bağlanır. Bu onları öfkeliendirir, böylece katili bulmaları için ilave bir teşvik olur. İlkel kişiler arasında buna benzer birçok tören vardır: Toprağın bereketini sağlamak, yağmur yağdırmak, kötü ruhlardan korumak, savaşa hazırlanmak, kadının bereketini artırmak, kuvvet, güç ve sağlık kazanmak için törenler yapılır. Bu törenlerin karmaşıklığı psişeyi günlük alışkın olduğu doğal akışından yeni bir etkinliğe saptırmak için gereklidir. Bu suyu elektrik gücüne dönüştürmek için gerekli çabaya benzer.

Bu törenlerin amacı, dikkati yapılacak görev olan, öküzlerin öldürülmesi ve ekin ekilmesi görevine yönelterek başarı şansını artırmaktır. Törenler, bir kimseyi yapmak üzere olduğu işe psikolojik olarak hazırlamak için, bir çeşit programlama süreci işlevi görür.

Jung, unutmamamız gereken bir şey olduğunu söyler: Simge, nesnenin aslına sadece *benzer*, aynısı değildir. Bir ırmağın kıyıları arasından akışı, elektriğin tel boyunca akışına benzer, ama elektrikle akan su aynı şey değildir. Dans cinsel ilişkiye benzer, ama cinsel ilişki değildir. Ateş yakmak amacıyla bir odunu delme eylemi cinsel ilişkiye benzer, ama cinsel ilişki değildir. Kültürel ve teknik etkinliklerin kaynağı bunların içgüdüsel etkinliklerle olan benzerliklerindedir, ancak bir kez geliştirildiler mi ya da icat edildiler mi, kendi bağımsız niteliklerine ve özelliklerine kavuşmuşlar demektir. Altıncı Bölüm’de insanın simge yapmaya eğilimi üzerinde daha ayrıntılı olarak duracağız.

Jung, çağdaş insanın törenden çok iradeye dayandığını söylemektedir. Bir şey yapmak istemekte, yapmakta ya da nasıl yapılacağını öğrenmektedir. Dansla ya da şarkıyla sadece boş zamanlarını değerlendirirken ilgilenmektedir; ancak, diyor Jung, yeni bir işe gireceği zaman başarı elde edip edemeyeceğinden emin olmadığı zaman ritüele ve büyüye başvurmaktadır.

Bu “istem–edimleri” de kaynak içgüdülerin benzerlerini (simgelerini) oluşturmaktadır. Bu benzer nesnelerin ya da etkinliklerin imgelem üzerinde uyarıcı ya da esinleyici etkisi vardır; bu yüzden psişe endişeye düşmekte, hayran kalıp onların egemenliği altına girmektedir. Bu nesne üzerinde her türlü işlevi yapması, o konuda keşiflerde bulunması için zihni teşvik eder ve başka halde farkına varmayacağı şeyleri ona buldurtur. Jung, çağdaş bilimin ilkel büyüden türediğini belirtmektedir. Bilim çağı doğal olguları kontrol edebilmeye yönelik büyüsel hayallerin gerçekleşebilmesini sağlamıştır. Enerjiyi içgüdülerden, içgüdülerin bilimsel simgelerine aktararak, insan, dünyayı yeniden yapmayı becermiştir. Jung, şöyle demektedir: “... sadece içgüdüsel enerji akımını kullanarak randımanlı iş yapmak için paha biçilmez bir araç olarak simge’ye saygı borçluyuz” (*Collected Works*, Cilt 8, s. 47).

Fiziksel doğada ancak çok küçük doğal enerji miktarı randımanlı çalışma enerjisine dönüştürülebilir, daha büyük bölümü doğal durumda olduğu gibi kalmaktadır. Aynı durum, içgüdüsel enerji için de söz konusudur, ancak küçük bir bölümü simge yapmaya yönelir. Büyük kısmı yaşamın normal akışını sürdürmek üzere doğal akımına devam eder. Libidonun (psşik enerjinin) bir kısmını “istemimizle” başarıya dönüştürebileceğimiz zaman, enerjiyi ona doğru yöneltecek güçlü bir simge bulduğumuz zamandır.

Her ne kadar libido sadece kişilik sistemini desteklemek için kullanılmaktaysa da, kullanılmayan belli bir enerji miktarı

kalmakta, bu, yeni simgeler yaratmaya yaramaktadır. Bu libido arttığı durumda kişiliğin enerji şiddetleri arasındaki ayrılıkları tam eşit bir hale getirmemesinden ileri gelmektedir. Örneğin bir enerji değeri personadan animaya aktarıldığında, anima enerjinin tam değerini kendi içine katamadığında, geride belli bir enerji kalacaktır. Kanalize edilmek ya da yeni simgeler (benzerlikler) yaratmak için gerekli enerji bu enerji fazlasıdır. Bu simgeler, bizi yeni etkinliklere, ilgi alanlarına, buluşlara ve hayat tarzlarına götürecektir. Aşırı libido, doğal içgüdülerin yarattığı olmaktan yola çıkarak, boş inanç ve büyü aşamasından geçerek, çağdaş bilim, teknoloji ve sanat çağına ilerlemesini sağlamıştır. Tabii bazen aşırı enerji yıkıcı, hatta şeytansı amaçlar için kullanılır. “İstemli edimler” hem yok etmek, hem de yaratmak için kullanılabilir.

VIII. Özet

Psişe oldukça kapalı bir enerji sistemidir. Enerjisini (libidosunu) psişeye özellikle duyu organları yoluyla giren yaşantılardan elde eder. İkinci bir kaynak içgüdü enerjisidir, ancak bu enerjinin çoğu sadece içgüdüsel ya da doğal yaşam etkinlikleri için kullanılır. Psişenin bir ögesine yatırılan enerji miktarı onun *değeri*'dir. Bir değerın şiddeti görece olarak değerlendirilebilir, ama salt olarak ölçülemez.

Enerjinin psişenin her yanına dağılımını belirleyen iki ilke vardır. *Eşdeğerlik* ilkesine göre enerji psişenin bir bölümünden kaybolduğunda, ona eşit enerji miktarı başka bir bölümde ya da bölümlerde ortaya çıkar. *Entropi* ilkesine göre enerji, iki değer eşit oluncaya dek yüksek değerdeki bir bölümden düşük değerdeki bir bölüme doğru hareket eğilimi gösterir.

Libido iki yönden herhangi birine akabilir, ileri doğru dış durumlara kendini uydurmak isteyeceği gibi, gerisin geri

bilinçdışı gereçleri etkin duruma getirmek için de akabilir. İçgüdüsel enerji, içgüdüsel etkinlik gibi (benzeri ya da simgesi) olduğunda yeni bir etkinliğe yöneltilebilir.

Jung psikodinamiğindeki baş kavramlar, psişik enerji veya libido, değer, eşdeğerlik, entropi, ileri ve geri hareket ve kanalize edilmedir.

Kaynakça

Jung, C. G. *Collected Works*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press.

Vol. 8. *The Structure and Dynamics of the Psyche*.

KİŞİLİĞİN GELİŞMESİ

Bir psikoterapi uzmanının kişilikteki gelişim süreçlerini iyi kavraması için iki neden vardır. Bunlardan biri terapistin uğraştığı hastaların çocuktan yaşlıya, her yaşta kişiler olmasıdır. Genç bir kimsenin psişik durumu yaşlı bir kimseninkine oranla ayrı bir gelişim aşamasındadır. Dolayısıyla genç bir kimsenin terapistte getirdiği sorunlar, yaşlı bir kimsenin çözümüne yardım istediği sorunlardan başkadır. Hayatın ilk yarısındaki bir kimsenin sorunları içgüdüsel uyumlarla ilgilidir, ikinci yarısındaki kimse için söz konusu kendi varlığına uygundur.

İkinci neden psikoterapinin işe yaraması için hastada bir gelişim meydana getirmesi gereğidir. Terapistin bilmesi gerekli temel şeyler arasında gelişimin ne olduğu, gelişim süreçlerinin niteliği ve gelişimin nasıl etkinleştirileceği vardır.

Çok geniş deneyimine dayanan Jung, kişiliğin gelişimi konusunda birtakım temel kavramlar türetmiştir. Bu bölümde bunları ele alacağız.

I. Individuation (Bireyleşme)

Birey yaşama, ayrışmamış bir bütün halinde başlar. Sonra tıpkı bir tohumun bitkiye dönüşmesi gibi, birey de, tam ayrış-

mış, dengeli ve bölünmemiş bir kişiliğe dönüşür. Her ne kadar tam bir ayrışma, denge ve bölünmezlik İsa ve Buda gibi istisnai durumlar dışında ender olsaydı da, gelişimin yöneldiği yol budur en azından. Bu kişinin kendi kendini ya da tam özbenini gerçekleştirme çabası arketipik bir olaydır, yani insanda yaradılıştan vardır; hangi yolda ifadesini bulacağı, kişinin amacını nasıl gerçekleştireceği kişiden kişiye değişirse de, bu birlik arketipinin güçlü etkisinden kimse kaçamaz.

Jung'un başlıca gelişim kavramı *bireyleşmedir*. İkinci bölümde anlatılan türlü kişilik sistemleri, kişinin yaşamı boyunca yavaş yavaş bireyleşmektedir. Bu sadece her bir sistem öteki sistemlerden ayrışıyor demek değildir. Önemli olan şey, her sistemin kendi içinde ayrışmasıdır. Basit bir yapıdan karmaşık bir yapı meydana gelmektedir, tıpkı bir tırtılın kelebeğe dönüşmesi gibi. Karmaşıklık, yapının, kendini türlü şekillerde ifade edebilmesi demektir. Örneğin, gelişmemiş ego, bilinçli olabilmesi için, birkaç basit yola başvurur; bireyleştikçe, bilinçli eylemler hazinesi gittikçe zenginleşir. Bireyleşmiş ego dünyada algıladıkları şeyler arasında ince ayrımlar yapabilecek niteliktedir; fikirler arasındaki nice ilişkileri kavrar ve nesnel olguların anlamının daha derinlerine iner.

Aynı şekilde, persona, anima, gölge ve ortak bilinçdışının kompleksleri bireyselleştikçe kendilerini daha ince ve kapalı yollarla ifade ederler. Jung, insanın sürekli daha iyi simgeler peşinde olduğunu söylerken, gelişmekte olan bireyleşmenin daha önce ve işlenmiş mahreçler gerektirdiğini ifade etmektedir. Örneğin, basit ninniler, çocuk şarkıları ve oyunlar çocukları tatmin eder, bireyleşmiş erişkinleri doyurmaz. Erişkin kişi din, yazın, sanat ve toplum kuruluşlarının daha karmaşık simgeciliğini arar.

Bireyleşme, özerk, yaradılıştan gelen bir süreçtir. Yani var olabilmesi için dış bir uyarıya ihtiyacı yoktur. Vücut nasıl

büyüyecekse, bireyin kişiliği de öyle bireyleşecektir. Ancak vücudun sağlıklı büyüebilmesi için nasıl doğru besiy ve harekete gereksinimi varsa, kişiliğin de sağlıklı bireyleşebilmek için doğru yaşantılara ve eğitime gereksinimi vardır. Vücut gerekli besinleri almadığında nasıl hareket edemezse, nasıl güdük, biçimsiz kalır, hasta olursa, kişilik de yaşantılarında ve eğitimindeki eksiklikler yüzünden bozuk bir biçim alabilir. Örneğin, Jung'un işaret ettiği gibi, çağdaş dünya gölge arketipinin bireyleşmesi için yeterli olanaklar sağlamaktadır. Çocuktaki hayvansı içgüdülerin ifadesi çoğunluk ana baba tarafından cezalandırılmaktadır. Ceza gölge arketipini ortadan kaldırılmaktadır —hiçbir şey ortadan kaldıramaz onu— sadece bastırılmasına neden olur. Kişiliğin bilinçdışı alanına döner, orada ilkel ve ayrışmamış bir durumda kalır. Derken zaman zaman ister istemez bastırılma duvarını aştığında, gölge kendini korkunç ve patolojik yollarla ifade eder. Çağdaş savaşın sadizmi ve pornografinin kaba müstehcenlikleri ayrışmamış bir gölgenin eylemlerini canlandırmaktadır.

Bir kişilik sistemi ancak bilinç yüzeyine çıkararak bireyleşebilir. Görünüşe bakılırsa, eğitimin son aşaması budur ya da bu olmalıdır, yani bilinçdışındaki bilinç yüzeyine çıkarmak. Eğitim demek, boş bir kabı bilgiyle doldurmak değil, bir kimsede doğurmaya hazır durumdaki şeyi su yüzüne çıkarmaktır.

Sağlıklı bir gelişim için, kişiliğin bütün cephelerine, bireyleşebilmeleri için eşit fırsat tanımak gerekir. Çünkü kişiliğin bir yanı savsaklanırsa, savsaklanmış olan bu yan kendini anormal şekillerde belirtir. Bir sistemin enflasyonu tek yönlü bir kişilik geliştirir. Bir çocuğun yetiştirildiği ortam, tutun ki geleneksel görgü standartları üzerine dayanıyor; çocuk gerçekte sevmediği bir şeyi seviyor, sevdiği bir şeyi de sevmiyor gibi davranacaktır. Geleneksel değerlere göre düşünüp, hareket edecek şekilde eğitilmektedir. Jung'un diliyle ifade etmek

gerekirse, şişik bir persona geliştirmektedir. Böyle bir kimse-
nin bilinçli davranışında heyecan, canlılık ve kendiliğindenlik
yoktur. Bu kimse bir maskeden ibarettir, toplumun bir kukla-
sıdır.

Psikoterapi her şeyden önce bir bireyleşme sürecidir. *Psychology and Alchemy* (Psikoloji ve Simya, 1944) adlı kitabında Jung, bir hastanın düşlerinde ve vizyonlarında bireyleşmeyi ne gibi bir şeyin izlediğini araştırmaktadır. “Bireyleşme süreci üzerinde bir inceleme” (*Collected Works*, Cilt 9i) adı altındaki başka bir yapıtta bireyleşme Jung’un tedavi etmekte olduğu Avrupalı bir kadın tarafından yapılan bir dizi suluboya tabloda ifadesini bulmaktadır. Resimler mandala biçimindedir; mandalalar, içinde karmaşık dengeli desenler bulunan (psişenin simgeleri) yuvarlak biçimlerdir. Bir dizi desenler üzerinde yapılan analiz bu kadındaki bireyleşme sürecinin hikâyesini anlatmaktadır. Jung hastaların mandala biçimleri çizerken, kendileri üzerinde yatıştırıcı etkisi olduğunu çoğu kez kabul ettiklerini söylemektedir. Jung’un “Mandala Simgeciliği Üstüne” (*Collected Works*, Cilt 9i) adlı yazısında elli üç mandala vardır.

II. Aşkınılık ve Bütünleşme

Kişiliğin bütünleşmesi Jung psikolojisindeki belli başlı temalardan biridir. Kişilik, bazılarının en azından birbiriyle çatışır gibi görüldüğü bu kadar çok çeşitli sistemlerden oluştuğuna göre, bu bütünleşme nasıl başarılacaktır: Örneğin gölge ile personanın nasıl bütünleşmiş bir tamlığın parçaları olacağını anlamak kolay değildir.

Bütünleşmeye doğru atılan ilk adım, az önce görmüş olduğumuz gibi kişiliğin bütün yönlerinin bireyleşmesidir. Bu işlevde, kişilikteki karşıt eğilimlerin tümünü birleştirme ve

tamlık amacına doğru gitme yeteneği vardır. “Aşkın işlevin amacı,” diye yazıyor Jung, “başlangıçta embriyonik tohumdaki gizli kişiliğin her bakımdan gerçekleştirilmesidir; başlangıçtaki gizil-güç durumundaki tamlığın meydana getirilip açığa çıkarılmasıdır”. Aşkın işlev, bilinç ya da özben arketipinin sayesinde gerçekleştirildiği araçtır. Bireyleşme süreci gibi, aşkın işlev de kişinin içinde yaradılıştan vardır.

Bireyleşme ile bütünleşmenin ayrı aşamalar olduğunu söylemiştik. Aslında bunlar el ele gittiğinden ayrışım ile birleşim kişiliğin gelişmesinde aynı anda var olan süreçlerdir. Birlikte tam gerçekleşmiş bir özbenliğin son başarısını oluştururlar.

Animanın insanın kişiliğinin erkeksi yanı ile bütünleşmesini ele alarak aşkınlığın ne demek olduğunu gösterelim. Bu parçalardan her biri, kendini bilinçli eylemler halinde (basırılmışlıktan çok) ifade edilmişlik ile bireyleşmeye müsaade edilirken, aynı zamanda bir alaşım oluşturmaya da eğilim gösterirler. Yani her bilinçli eylem bir kimsenin yaradılışının her iki yanını da ifade etmeye başlar. Karşıtlık ya da ayrılık yerine, uyumlu bir karışım söz konusudur. Animasını erkekliği ile bütünleştiren bir erkeğin davranışları kâh erkeksi, kâh kadınsı demek değildir. Yarı erkek yarı kadın değildir. Karşıtlar arasında gerçek bir sentez oluşmuştur, yani aşkınlık biyolojik cins ayrımı dışında cinsiyeti kaldırmıştır.

Elbette tüm özbenlik, kişiliğin hevesle yöneldiği bir idealden başka bir şey değildir, gerçekleştirilecek olsa da çok ender rastlanan bir olaydır.

Dolayısıyla tam bireyleşmiş ve bütünleşmiş bir kişiliğin gerçekleşmesini tıkayan öğeleri ele almak gerek. Jung, tek yanlı bir kişiliğin altında kalıtımın yatabileceğine inanıyordu. Bir kimse doğuştan güçlü bir şekilde dışadönük ya da içedönük eğilimli kişi olabilir; düşünsel tipten çok duygusal tip olmak

üzere yaratılmıştır, animası ya da gölgesi yaradılıştan güçlü veya zayıf olabilir. Kalıtımın kişilik üzerindeki etkisi, hakkında pek bilimizin bulunmadığı bir konudur.

Kişiliğin gelişimi üzerindeki öteki büyük etki elbette çevredir. Öteki büyük psikologlar gibi Jung da bir sosyal eleştirmendi. Yani gelişimi engelleyen ya da bozan, çevrede gördüğü öğeleri açığa çıkarıp analize tabi tutuyordu. Doğrusu, çevre de gelişime yardım eder. Bireyin, doğuştan olan niteliklerini beslediğinde ya da bunların denge oluşturmaya yardım ettiğinde olur bu. Kişi gerekli besilerinden yoksun kaldığında, yanlış yiyecek içecek sağladığında büyüme engellenir.

A. Ana Babanın Rolü

Kişilik gelişimini incelemiş olan hemen hemen her psikolog ana babanın çocuğun karakterinin gelişiminde büyük rol oynadığı açık hakikatini vurgular. Ana baba çocuğun hataları için suçlanır, sık sık olmasa da çocuğun erdemleri için övülür. Jung elbette bu apaçık gerçeği kabul etmektedir.

Ancak, ana babanın çocuğun kişiliği üzerindeki etkileri konusunda oldukça yeni fikirler ortaya atmaktadır. Bir kere, yaşamının ilk yıllarında çocuğun ayrı bir kimliği yoktur; psişesi ana babanın psişelerinin yansımasıdır. Dolayısıyla, çocuğun psişesi ana babadaki her türlü psişik bozuklukları yansıtmak zorundadır. Bu demektir ki, çocuklar için psikoterapi genellikle ana babaları analiz etmekten ibarettir. Jung, çocuğun düşlerinin ana babasınıninkilerden pek ayrı olmadığını bile söylemektedir. Vakanın birinde bir baba genç oğlunun düşleri ile analiz edilmişti. Oğlunun düşleri o sıradaki babanın psişesinin durumunun aynası idi.

Çocuk okula gidince, ana babasıyla olan ilişkisi zayıflamaya, kendi bireyliğini geliştirmeye başlar. Çocuğu, onun yerine kararlar alarak ve türlü türlü yaşantılar yaşamasını

engelleyerek, onu aşırı koruyarak, ana babanın çocuk üzerindeki egemenliğini sürdürme tehlikesi vardır. Bu gibi durumlarda çocuğun bireyleşmesi engellenmiş olur.

Ana babadan biri kendi psişik yapılarını çocuk üzerine zorlu uygulamaya çalışırsa ya da birinden biri çocuğun ana babanın kusurlarını kendi kişiliğinde aşırı geliştirmesine teşvik ederek kendi kusurlarını telafi etmeye çalışırsa da engelleme yer alır. Örneğin, içedönük ana baba çocuklarının kendileri gibi olmasını ya da onların dışadönük olmasını isteyebilir. Her iki durumda da çocuk kendi kişiliğinde dengesizlikler çekecektir. Ona türlü psişik yapıları yansıtmaya çalışan bir ana ya da baba arasında savaş alanı oluşursa, sonuç daha da zararlı olacaktır.

Ananın rolü babanınkinden başkadır. Erkek çocuğun ana ile olan yaşantıları animasının hangi yönde gelişeceğini saptar, oysa babasıyla olan yaşantıları gölgesinin nasıl gelişeceğini belirler. Kız için de tersi geçerlidir. Çocuğun personasına biçim vermede hem anne hem de baba rol oynar.

B. Eğitimin Etkisi

Birinci bölümde de işaret olunduğu gibi, özellikle kendisini anlamayan öğretmenlerle okul yılları sırasında Jung'un birtakım hoş olmayan yaşantıları olmuştur. Öğrenmesi gereken derslerin çoğu ona sıkıcı geliyordu. Jung belki de okul yıllarını anımsayarak eğitimcilerin, çocukluk ve ergenlik çağındaki psişik gelişimi anlamaları gerektiğini vurgulamıştır. Öğretmenin öğrencilerinin kişilik gelişimi üzerindeki etkisinin, onların zihin gelişimi ve derslerdeki başarıları üzerindeki etki kadar önemli olduğunu düşünmüştür. Dolayısıyla, öğretmenlerin eğitiminde psikoloji derslerinin de bulunması şarttı; daha da önemlisi, öğretmen adayının, kendi kişiliğini bilme gereksinimini vurgulamalı idi. Böyle olmazsa, sınıfa girince,

kendi komplekslerini ve sorunlarını birlikte getirerek öğrencilerine yansıtacaktı. Çocuklar ana babalarının psikik sorunlarını nasıl yansıtırsa, öğrenciler de öğretmenlerinin psikik sorunlarını yansıtır. Bütün öğretmenlerin analitik terapiye tabi kılınmasını beklemek gerçekçi olmayacağından, Jung, kendilerinden düşlerini yazmalarını ve bilinçdışının gece belirtilerinden bir şeyler öğrenmeye çalışmalarını istiyordu.

Eğitmcilerin çocuğun bireyleşmesi üzerinde en güçlü etkilere sahip olduğu, anne babadan dahi güçlü oldukları konusunda Jung'un kuşkusu yoktu. Öğretmenler bilinçdışı alanı öğrencinin bilinçli ego'suna getirilebilecek şekilde eğitilirler ya da eğitilmeleri gerekir. Aynı zamanda, ona birçok yeni yaşantı olanağı ve enerjiyi içgüdülerden öteye çekecek simgeler sağlayarak bilincini de genişletirler. Öğretmenler, bir çocuğun kişiliğindeki uyumsuzlukları tanıyacak ve daha zayıf öğeleri güçlendirmesine yardım edecek durumdadır. Aşırı gelişmiş düşünen tip öğrenci ayrışmamış duyma işlevini ifade etmesi, içedönük öğrenci zayıf dışadönüklüğünü geliştirmesi için teşvik edilebilir. Özellikle, kadın öğretmenler için önemli olan oğlan çocuğun animasının durumunu bilmesi, erkek öğretmenlerinse kız çocuğun animusundan haberdar olması gereklidir. Bununla birlikte, öğretmenin en önemli işlevi, öğrencilerinden her birinin bireyliğini tanımak ve bireyselliğinin dengeli gelişimini desteklemektir.

C. Başka Etkiler

İçinde yaşadığı daha büyük toplumun da bireyin kişiliğinin bütünleşmesinde büyük etkisi vardır. Jung, modaların, beğenilen kişilik tiplerine göre değiştiğini söylemektedir. Tarihin bir döneminde duygu, bir başkasında düşünme işlevi yeğlenebilir. Anima zaman olur bastırılır, zaman olur teşvik görür. Kişilikteki dengesizlikler çoğunluk bu değişen modaların so-

nucudur. 1960 yılları sonlarında erkeklerdeki anima ile kadınlardaki animus daha hızla bireyleşmeye başlamıştır. Aynı zamanda personanın da havası inmeye başlamış ve bilincin genişlemesi de savaş sonrası yıllar içinde doğan kuşağın amacı olmuştur.

Jung, aynı zamanda türlü kültürlerin türlü kişilik tiplerini desteklediğini de söylemektedir. Uzakdoğu'da örneğin, içedönüklükle sezgi, Batıda ise, dışadönüklükle düşünme yeğlenmektedir.

Bireyleşme sadece bireyin içinde işgören bir süreç değildir. Aynı zamanda insanlığın nice kuşakları boyunca sürdürdüğü uygar ve ilkel kişi arasında da kendini belli eder. Çağdaş insan eski insana, uygar kişi ise ilkele oranla daha bireyleşmiştir. Bunun anlamı, uygulamada eski düşünce ve davranış biçimlerinin çağdaş insanın kişilik gereksinimlerini doyurmadığıdır. Jung'un deyimi ile, çağdaş insana, daha yüksek düzeydeki bireyliğini ifade edeceği daha karmaşık simgeler gerekmektedir. Rönesans, birçok yeni simgelerin yaratıldığı büyük değişiklikler dönemi idi. Jung'a göre bugün bize gereken bir başka simgecilik rönesansıydı. Canlı kalabilecek simgeler olmayınca, ilkel, kendi kendini yok edici eylemlerde, bastırılmış, gelişmeden kalmış arketipler dizginlerini ele almaktadır.

Bir zamanlar, din, bireyin bireyleşmesi ve kişiliğin bütünleşmesine yardımda bugünkünden daha büyük rol oynuyordu. Özbenliğin gerçekleşmesi için ona güçlü simgeler sağlayarak gerçekleştiriyordu bunu. Din kuruluşları, sosyal reform gibi laik konulara daha çok eğilince ve arketipik simgeleri canlı tutabilmeye daha az dikkat verince, dinin bireyin psişik gelişimindeki değeri de azalmıştır. Jung, psikoloji ve din üzerine çok yazı yazmıştır; görüşlerinin bazı kilise üyeleri üzerinde büyük etkisi olmuştur. Bunun bir sonucu, analitik psikolojide eğitim görmüş kilise rahiplerinin dinsel bir çerçeve içinde danışma

sağlamaları olmuştur. Özellikle gençler arasında yakınlarda doğan türlü dinsel yaşantı tiplerine karşı ilgi, bir bakıma Jung'un yazıları sayesinde.

III. Regresyon (Geri Hareket)

Regresyon kavramını geçen bölümde de ele almıştık. Dinamik bağlamı içinde regresyon libidonun geriye doğru hareketini ifade eder. Bu bölümde regresyonu gelişim çerçevesinde ele alacağız.

Gelişim ya progresif (ileri) ya da regresif (geri) harekette bulunur. İleri hareketten anlaşılan, bilinçli ego'nun çevresinin gerçeğini psişenin tümünün gereksinimlerine uydurmasıdır. Bu uyum çevrenin bir engeli ya da yasağı ile bozulduğunda, libido, çevrenin dışadönük değerlerinden çekilip alınır ve bilinçdışının içedönük değerlerine yatırılır. Kişinin özbene geri çekilmesine Jung *regresyon* demektedir. Engellerle karşılaşan kişi sonunda çözüm yolunu bilinçdışında bulduğunda, regresyon uyum için yararlı olabilir. Bilinçdışı, anımsayacağınız gibi, kişinin bireysel ve ırksal geçmişinin bilgi ve bilgeliğini içerir. Uyum ve bütünlüğü gerçekleştirmek için dünyanın hayhuyundan kaçıp sessizce tefekküre dalmanın, zaman zaman çok iyi bir yol olduğunu söyler Jung. Nice yaratıcı kişi bilinçdışının geniş kaynaklarından yararlanarak kendilerine can katmak için zaman zaman yalnızlıklarına çekilir. Jung da Bollingen' deki evine çekilerek, kendi vaaz ettiğini uygulamaya koymuştur.

Tabii, her gece uykudaki yalnızlığımıza çekiliriz. Zihnin dış dünyadan hemen hemen tamamıyla koptuğu ve düş ürettiği bir zamandır bu. Geceleri bilinçdışına doğru geri hareket gelişmeyi önleyen engellerin niteliği konusunda kişiye yararlı bilgi sağlar ve bu engelleri nasıl önleyebileceği konusunda öne-

rilerde bulunur. Yazık ki insanlar düşlerine fazla dikkat etmemektedirler; oysa düşler Jung için çok zengin bir psişe bilgisi kaynağıdır. Kişinin arketipik temelini anlamak için düş analizine başvurmadığı hiçbir yazısı yok dense yeridir. Altıncı Bölüm'de Jung'un düşler konusundaki görüşlerini daha ayrıntılı olarak ele alacağız.

Gelişimde progresyon ile regresyon arasındaki etkileşim aşağıdaki örneklerle canlandırılabilir. Bir birey personasını o derece aşırı geliştirebilir ki, sosyal alışkanlıklara ve geleneklere uygun olarak hareket eden bir robottan büyük farkı kalmaz. Bunun sonucu kayıtsız, bıkkın, sinirli olur, memnunluk duymaz, içinde çöküntü duyar. Sonunda dış dünya yaşamından kaçıp uzaklaşma gereksinimi duyar ve içine doğru yolculuğa çıkar. Katı ortama uyma maskesini atar ve bilinçdışındaki gizli hazineyi keşfeder. Derken canlı ve güçlü olarak günlük yaşamına döner, daha doğal, yaratıcı bir insan olur, çevrenin kuklası olmaktan çıkar. Mitoslarda ifadesini bulan yeniden doğuşla ilgili efsaneler regresyonunun yararlarını anlatır.

Yazık ki, yukardaki örnek ideal bir durumu yansıtmaktadır. Kendisini gelenek hapsinde sanan çoğu kimse kendini içkiye, kumara, kavgaya ve duyu zevklerine vermekte ve bunlardan bir yarar görmemektedir.

IV. Yaşamın Aşamaları

Her ne kadar gelişim kişinin yaşamı boyunca süren bir şeyse de, gelişimde birçok önemli geçiş dönemleri yer alır, dolayısıyla yaşamın aşamalarından söz edilebilir. Shakespeare'in sözünü ettiği yedi aşama Jung'a göre dördttür.

A. Çocukluk

Bu aşama doğumda başlar ve ergenliğe, yani cinsel olgunluk çağına kadar sürer. Doğuşta ve onu izleyen uzun yıllar bo-

yunca çocuk için gerçekte bir sorun yoktur. Sorun olması için çocukta olmayan bilinçli bir ego'nun bulunması gerekir. Bilinçli olmasına bilinçlidir ya, algılamalarında pek az bir düzen vardır ya da hiç yoktur, bilinçli belleği ise süreksizdir. Dolayısıyla bir bilinç sürekliliği ve kişisel kimlik duygusu yoktur. Bu çocukluk yıllarında psişik yaşamı içgüdüsünün egemenliği altındadır, çocuk tamamıyla ana babasına bağımlıdır ve onlarca sağlanan bir psişik atmosfer içinde kapalı yaşar. Davranışı anarşiktir, düzen ve kontrolden uzak bir kargaşa içindedir. İçgüdüleri belli bir düzen sağlar, zaman zaman acıkır, susar, dolan bağırsaklarını ve idrar kesesini boşaltır ve yorulunca uyur. Ancak yaşamındaki düzenin büyük bölümü ana babası tarafından programlanır.

Kısmen uyanan bellek, kısmen de kişilik kimliği duygusuna ilişkin algılamalarla çevrelenen bir ego kompleksi —bir benlik— enerjiyle dolup bireyleştiğinden, ego biçim bulmaya başlar. Çocuk kendinden söz ederken ben demeye başlar. Okula girince ana babanın çitinden ya da psişik rahminden çıkmaya başlar.

B. Gençlik ve Genç Erişkenlik

Bu aşama ergenlik çağı sırasında yer alan fizyolojik değişmelerle belirir. “Fizyolojik değişmeyle birlikte psişik devrim yer alır” (*Collected Works*, Cilt 8, s. 391).

Psişe kendi biçimini almaya başladığından, Jung buna, “psişik doğum” demiştir. Erişkinler kendilerini büyük bir güç ve coşkuyla belirttiklerinde, psişik devrim apaçık ortaya çıkar. Erişkinlik yılları, hem ana baba hem de genç için çoğunluk “delikanlılık” çağı boyunca, psişe, sosyal yaşama uyması için türlü türlü uyum sağlama zorunluğu, sorunlar, kararlarla yüklenir. Bu sorunların çoğu, birey çocukluk düşlemlerine birden son veren yaşamın talepleriyle karşılaştığında ortaya çıkar.

Birey eğer yeterli bir şekilde hazırlanır, uyum sağlar ve bilincinde olursa, çocukluk etkinliklerinden meslek hayatına geçiş pek güç olmaz. Bununla birlikte, çocukluğun hayallerine sımsıkı tutunursa ve gerçeği tanımada kusur ederse, elbette bir sürü sorunla karşılaşacaktır.

Herkes yaşam içine bazı beklentilerle girer. Ancak bu beklentiler bazen suya düşer. Suya düşmelerinin nedeni çoğu zaman bireyin karşısına çıkan durumla ilgisi olmayışıdır. Örneğin bir genç çocukken uçak pilotu olmayı düşler durur da bu mesleği icra edebilmesi için hayalinin yeterli olmadığını fark ederse, beklentileri suya düşer. Bu beklentiler başka bir mesleğe kolayca uygulanamaz. Beklentilerin gerçekleşmemesinde başka nedenler de vardır: Aşırı iyimser ya da kötümser bir tutum ya da karşılaşabileceği sorunlara layık oldukları değeri vermemek.

İkinci aşama sırasında yer alan sorunların hepsi meslek ya da evlilik gibi dış işlerle ilişkilidir. Sorunlar dahili psikik güçlükler de olabilir. Jung'a göre bu, çoğu kez cinsel içgüdünün neden olduğu psikik dengenin bozukluğudur; yine çoğu zaman aşırı duyarlık ve güvensizlikten doğan bir içgüdü duygusudur.

Gençliğin sayısız sorunlarının ortak bir yanı vardır. O da çocukluğun bilinçdışı düzeyine bağlı kalmaktır. İçimizdeki derin bir duygu (bir çocuk arketipi) büyüyeceğine çocuk kalmaktadır.

Yaşamın ikinci yarısında kişinin karşısında duran görevler daha çok dışadönük değerlerle ilgilidir. Kendine dünyada bir yer yapmak zorundadır. Bu yüzden iradenin güçlenmesi son derece önemlidir. Genç bir adam ya da genç bir kadın karar verirken, yetkin olabilmek için karşılaşacağı sayısız engelleri yenebilmek, kendisi ve ailesi için istediği maddi amaçları gerçekleştirebilmek için yetkin iradeye sahip olmalıdır.

C. Orta Yaş .

İkinci aşama otuz beş ila kırk yaşları arasında bir yerde son bulur. Bu yaşa varıldığında bir kimse normalde kendini dış dünyaya oldukça başarıyla uydurmuştur. Meslek edinmiş, evlenmiş, çoluk çocuk sahibi olmuş, toplum ve yurttaşlık faaliyetlerine etkin bir biçimde katılmıştır. Zaman zaman karşılaştığı engeller, düş kırıklıkları, hoşnutsuzluklar dışında orta yaşlı bir kimsenin, oldukça yerleşik, oturmuş bir durumda yaşamının ikinci bölümünü yaşayacağı beklenebilir.

Ancak, durum böyle değildir. Yaşamın ikinci yarısında kişinin hazırlıklı olmadığı kendine özgü uyum sorunları vardır. Üçüncü aşamadaki başlıca görevi yaşamını yeni değer dizileri çerçevesinde yeniden toplamaktır. Dış uyumlar için eskiden kullanılan enerjinin bu yeni değerlere yöneltilmesi gerekir.

Otuz beş yaşından sonra tanınmak isteyen bu değerlerin niteliği nedir? Jung bunların manevi değerler olduğunu söylemektedir. Bu manevi değerler psişede her zaman uyum durumunda bulunmuştur. Ancak, gençlik yılları boyunca dışadönük, maddeci ilgilerin enflasyonu yüzünden savsaklanması gerekmiştir. Psişik enerjiyi ikinci aşama boyunca kurulmuş bulunan eski kanallardan yeni kanallara sokmak yaşamın en büyük işlerinden biridir. Çoğu kimse bunu başaramamakta, hatta yaşamlarını berbat etmektedirler.

Psikologlar bu çok önemli döneme pek az önem vermişler, araştırmalarını bebeklik çağı, çocukluk çağı, ergenlik çağı ve yaşlılık üzerinde toplamayı yeğlemişlerdir. Orta yaş psikolojisini anlamaya çalışan tek tük psikologdan biriydi Jung. Bu soruna eğilme nedeni hastalarının çoğunun —tam üçte ikisinin— bu yaş kesiminden oluşudur. Ola ki, bu geçiş dönemindeki kendi yaşantılarının da katkısı olmuştur. Jung, *Symbols of Transformation* (Dönüşüm Simgeleri, 1912) adlı kitabını yazdığında

otuz altı yaşındaydı; bu kitap Freud ile arasının açılmasının başlangıcı olacak, gelecekteki bütün yapıt ve düşüncelerinin temelini atacaktı. Özyaşamöyküsünde, bu kitabı kaleme aldıktan sonra bir nadas dönemine girdiğini yazmaktadır, yeni değerlere gebe bir dönemdi bu.

Jung'un hastalarının çoğu mesleklerinde alabildiğine başarılı, yüksek nitelikli, toplumda gıpta edilir mevkilere sahip kadın ve erkeklerdi. Böyleyken, neden Jung'a başvurma gereksinimi duymuşlardı? Nedeni Jung'un muayenehanesinin gizliliği içinde yaşamın onlar için sadece zevk ve macera duygusunu değil —ki bu yaşları gereği normal görülebilir— anlamını da yitirmiş olmasıydı. Onlar için bir zamanlar önemli olan şeyler artık önemini yitirmişti. Yaşamları boş ve anlamsız görünüyordu. Kendilerini depresyon içinde hissediyorlardı.

Jung, iç çöküntülü tutumlarının nedenini bulmuştu. Toplumda bir duruma ulaşmak için gerekli ilgi alanlarına yatırılmış olan enerji, amaçları gerçekleşmiş olduğundan bu ilgi alanlarından çekilmişti. Değer kaybı kişilikte bir boşluk yaratıyordu.

Tedavisi nerdedir? Bunun açık yanıtı eskimiş değerlerin yerini alacak ve boşluğu dolduracak yeni değerlerin meydana çıkmasıdır. Ancak herhangi bir ilgi alanı değildir söz konusu olan. Kişinin ufuklarını sırf maddeci kaygıların ötesine genişletecek değerler olmalıdır. Bu ufuklar manevi ve kültürelidir. Etkinlikten çok tefekkür ve temaşa yoluyla kişinin kendi kendinin bilincine varmasıdır. Henüz uyumsuz bulunan ve herhangi bir şey başarmış olmayan gençler için bilinçli egosunu mümkün olduğu kadar iyi biçimlendirmek, iradesini eğitmek çok önemlidir. Bilinçli iradesini eğitme gereksinimi olmayan, ancak bireysel yaşamının anlamını anlamak için kendi iç varlığını yaşama gereksinimi duyan, yaşamın ikinci yarısındaki kişi için durum başkadır.

D. Yaşlılık

Bu çağ ileri yaş dönemidir, Jung'un ilgisini pek çekmemektedir. Bir bakıma ihtiyarlık çocukluk çağı gibidir. Kişi bilinçdışına gömülmüştür, yüzeye çıkan öbür dünya sorununu düşünmekten kaçınmamaktadır. Yaşlı birey bilinçdışına gömülmekte, sonunda içinde kaybolmaktadır.

Vücut ölünce, insan kişiliğinin var olması bitmiş midir? Bir psikolog için bu gibi soruları sormak garip ve ters olabilir. Dünyada bunca kişi tarafından benimsenen, birçok dinin temel ögesini, birçok mitos ve düşün temasını oluşturan bir inancın boş inanç olarak bir yana atılmasının doğru olmayacağına inanıyordu. Bu inanç için bilinçdışında bir temel olmalıydı, bir olanak ölümden sonraki bir yaşam fikrinin psişenin bireyleşmesindeki yeni bir aşama olması idi. Psişe tamamıyla kendinin bilincine varmış olmayabilirdi, fiziksel ölümden sonra psişik bir yaşamın sürmesi olasıydı.

V. Özet

Kişiliğin gelişmesi birbirine sarılı iki iplik telden oluşur: Psişenin tümünü oluşturan türlü yapıların bireyleşmesi ve bu yapıların bir bütün (özben) halinde bütünleşmesi. Bu gelişim süreçleri, kalıtım, çocuğun ana babası ile birlikte yaşadığı yaşantılar, eğitim, din, toplum ve yaş dahil, olumlu veya olumsuz birtakım koşulların etkisi altındadır: Yaşamın ortasındaki gelişimde kökten bir değişiklik söz konusudur. Bu dış dünyadan uyumdan kişinin iç dünyasına uyuma geçişinden ibarettir.

Kaynakça

Jung, C. G., *Collected Works*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press.

- Vol. 8. *The Structure and Dynamics of the Psyche.***
Vol. 9i. *The Archetypes and The Collective Unconscious.*
Vol. 12. *Psychology and Alchemy.*
Vol. 16. *The Practice of Psychotherapy.*
Vol. 17. *The Development of Personality.*

Beşinci Bölüm

PSİKOLOJİK TİPLER

1921’de Jung, psikolojik tipler üzerindeki çalışmasını yayımladı. Önsözünde şöyle diyordu: “Bu kitap hemen hemen yirmi yıllık çalışmanın ürünü. Uygulamalı psikoloji alanında düşüncelerimin yavaş yavaş oluşmasının sonucu, bir psikiyatrin sinir hastalıklarının tedavisinde edindiği sayısız izlenimler ve yaşantılardan, her türlü toplum düzeyindeki kadın ve erkekler ile yapılan görüşmelerden, kendi dost ve düşmanlarımla olan kişisel ilişkilerimden ve kendi psikolojik özelliğimin eleştirisinden doğup biçimini bulmuştur” (*Collected Works*, Cilt 6, s. xi).

Jung’un “Psikolojik Tipler” adlı yapıtında başardığı iş, iki bakımdan önemliydi: Birtakım temel psikolojik süreçleri teşhis ve tarif ediyor, bireysel bir karakteri oluşturmak için de bu süreçlerin nasıl türlü şekillerde bir araya geldiğini anlatıyordu. Birtakım genel evrensel yasaları ve süreçleri, belli bir kişinin eşsiz özelliklerini ve davranışını anlatan bir bireysel psikolojiye dönüştürmek üzere işe başlamıştı. Bu Jung’un dediğine göre, pek pratik bir psikoloji demekti: “İnsanların psişelerinin ne kadar birbirinden ayrı olduğunu keşfetmek yaşamımın en büyük yaşantılarından biri olmuştur” (Cilt 10, s. 137).

İlkin temel davranışları ile işlevleri, sonra da bu davranış ve işlevlerin türlü oranlardaki bir araya gelişlerinden doğan tipleri tarif ederek soyut kavramların bireysel durumlara nasıl uygulandığını göstereceğiz. Tipten anlaşılan, özellikleri ille de aynı olmayıp sadece benzer olan kimselerin ait olduğu sınıflardır. Aynı sınıf içinde bile iki birey kalıbı apayrı değildir.

I. Davranışlar

Jung'un temel dışadönük ve içedönük davranışlar arasındaki bilinen ayrımı, sınıflandırma sisteminin boyutlarından biridir. Bu anahtar deyimlerin tam anlamını anlayabilmek için iki başka sözcük arasında bir ayrım yapmak gerekir; yani *öznel* ile *nesnel* arasında. *Nesnel*, kişinin dışında olup, onu çevreleyen dünyadır; insanlar ve şeyler, örf ve âdetler, siyasal, ekonomik, sosyal kurumlar, fiziksel koşullar dünyasıdır. *Öznel* psişenin "iç ve özel" dünyasıdır. Dıştakilerce doğrudan gözlemlenemeyeceğinden özeldir. Doğrusu, öylesine özeldir ki, bilinçli zihin doğrudan doğruya ulaşamaz ona. Bu bilinçdışı psişik öğelere ulaşabilmek için bir psikoterapistin yardımı ya da bir kimsenin düşlerinin analizi gereklidir.

Dışadönüklükte psişik enerji (libido) nesnel dış dünyanın görüntülerine kanalize olur, algılar, düşünceler, nesneler, insanlar ve hayvanlarla başka dış durumlar ve koşullar hakkındaki duyguları yöneltir. İçedönüklükte libido öznel psişik yapılara ve süreçlere doğru akar. Dışadönüklük nesnel bir davranıştır, içedönüklük ise öznel bir davranış.

Bu iki davranıştan ancak biri aynı anda bir kimsede bulunabilir; birbirlerine karşı hoşgörölü davransalar da aynı anda bilinçte birlikte var olamazlar. Bir kimse zaman zaman dışadönük, zaman zaman içedönük olabilir. Bununla birlikte, davranışlardan biri, genelde bir kimsenin yaşamında üstün gelir.

Nesnel yönelim baskınsa, o kişiye dışadönük, öznel yönelim üste çıkıyorsa, o kimseye içedönük deriz.

İçedönük kendi içi dünyasını araştırır ve analiz eder; bakışlarını içine çevirir, kendisini konu eder ve kendi iç sorunları ile uğraşır. Başkalarına sanki bulunduğu yerde değilmiş, sosyal değilmiş gibi görünür. Dışadönük insanlarla ve nesnelerle olan etkileşimleriyle uğraşır. Daha etkin ve cana yakın, çevresindeki şeylere ilgi duyuyor görünür.

Bir davranışın ötekine oranla üstünlüğü bir derece sorudur. Bir kimse daha az dışadönük, daha çok içedönük olabilir, tamamıyla biri ya da diğeri değildir. “Bir davranış biçimine dışadönük diyebilmek için dışadönüklük mekanizmasının üstün olması gerekir” (*Collected Works*, Cilt 6, s. 575).

Ayrıca bilinçdışında, bilinçte ifadesini bulan davranışa karşıt bir durum olduğundan bu ayrımın bulanık bir görüntüsü vardır. Bilinçli dışadönük bilinçdışında içedönüktür, bilinçli içedönük ise bilinçdışında dışadönüktür. Bu, bilinçdışının psişede oynadığı telafi rolünün bir örneğidir.

Unutulmamalıdır ki, bir davranış, bilinçdışı olduğunda başka, bilinçli olduğunda başka özelliklere sahiptir. Bilinçli bir dışadönük ya da içedönük, içedönüklüğünü veya dışadönüklüğünü doğrudan doğruya bilinçli davranışıyla ifade eder. Bu davranışın dışadönük veya içedönük olarak başkalarınca hemen farkına varılır. İçine kapanmış, dış dünyadan soyutlanmış ve kendini koparmış bir kimseyi hepimiz tanırız. Kendi düşünceleri içinde kaybolmuş gibi görünür. Telafi edici bilinçdışı davranış kendini açıkça ifade edemez, çünkü kendini bastırmıştır. Ancak bir kimse kendisine uymayan hareketlerde ya da garip hareketlerde bulunacak olursa, davranışı dolaylı olarak etkiler. Dışadönük bir kimse birden keyifsiz, ters, asosyal davranmaya başladığında “Derdi ne?” diye sorarız. Yanıt “bilinçdışıdır”. Bastırılmış içedönüklüğün pençesine düşmüştür geçici olarak.

Bilinçdışı süreçler bilincinkiler kadar iyi gelişmiş ve ayrılmış değildir, dolayısıyla bastırılmış davranışın etkisinin, davranışı daha ilkel ve kaba yapma eğilimi vardır. Bunun aşırı bir örneği durup dururken deli dolu hareketler yapmaya başlayan içedönüktür. Ayrıca Jung'un düşlerin telafi kuramına göre, dışadönük kişinin düş yaşamı içedönüktür, içedönükse uyuyunca dışadönük olur.

II. İşlevler

Jung'un tipolojisindeki davranışlar için aynı önemi olan bir şey de psikolojik işlevlerdir. Dört işlev vardır: Düşünce, duygu, duyum ve sezgi. Düşünce genel bir kavrama, bir sorunun çözümüne ulaşmak için fikirlerin arasında bağlantılar kurmaktan ibarettir. Nesneleri anlamaya çalışan bir zihin işlevidir.

Duygu değer biçen bir işlevdir: Bir fikri hoş ya da hoş olmayan bir duygu uyandırışına göre, onu ya kabul ya da reddeder.

Düşünce ile duygu, ikisi de, yargı eylemine başvurulmasını gerektirdiğinden, *rasyonel* (akli) işlevlerdir. Düşünmede, insan iki ya da daha çok fikir arasında gerçek bir bağıntı olup olmadığı konusunda yargılara varır. Duymada ise insan, bir fikrin hoş mu, itici mi, güzel mi, çirkin mi, coşku verici mi, tatsız mı olduğu konusunda yargıda bulunur.

Duyum, görme, ses, koku, tad, dokunma ve vücudun içinden kaynaklanan duyular gibi duyu organlarının uyarısının yol açtığı her türlü bilinçli yaşantıyı içerir. *Sezgi*, düşünce veya duygu sonucu üretilmekten çok doğrudan verilen bir duygu gibidir. Burada yargı gerekmemektedir. Sezgisi olan kişi nereden geldiğini ya da nasıl kaynaklandığını bilmediği için, sezgi, duyumdan ayrılır. "Durup dururken" çıkar ortaya. Uyarı kaynağına işaretle duyumun nedeni daima saptanabilir. "Dışım

ağrıyor”, “bir balina görüyorum”. Ama bir kimse bir şeyin yapılacağını sezerse, o içine doğarsa, sonradan kendisine onu nasıl bildiği sorulursa, “içimden öyle geldi” der ya da “biliyorum işte” der. Sezgiye bazen altıncı duygu derler ya da duyum dışı algılama denir.

Duyum ile sezgi, akıl gerektirmediğinden, irrasyonel (akıldışı) işlevlerdir. Bireyi etkileyen uyarıların akışından oluşan zihin durumlarıdır. Bu akışta, yön veya niyetlilik yoktur; düşünce ve duygu gibi bir amacı yoktur. Kişinin algıladığı mevcut bulunan uyarılara bağlıdır. Kişinin içinde duydukları ise bilinmeyen uyarılardan kaynaklanmaktadır. Jung’un, *irrasyonel* (akıldışı) sözcüğünden anladığı akla aykırı olan değildir. Duyum ile sezginin akıl ile ilgisi yoktur, akıl ve yargı dışıdırlar.

Jung, dört işlevi özlü bir şekilde şöyle tanımlanmıştır: “Bu dört işlev tipi, bilincin yaşantıya yönelimini gerçekleştiren belli araçlardır. *Duyum* bize bir şeyin var olduğunu; *düşünme* onun ne olduğunu; *duygu* bir şeyin hoş olup olmadığını, *sezgi* ise onun nerden gelip nereye gittiğini söyler” (*Man and His Symbols* [İnsan ve Simgeleri], 1964, s. 61).

İşlevlerin özellikleri, dışadönüklükle ya da içedönüklükle var oluşuna göre sekiz olası birlikteliği ayrı ayrı ele almak gerekir.

III. Davranış ve İşlevlerin Birlikteliği

Dışadönük düşünme duyu organlarının uyarısıyla beyne sağlanan bilgiyi kullanır. Düşünce sürecini harekete getiren nesne dış dünyada var olan bir şeydir. Bir tohum nasıl filizlenir ve bitki büyür ya da su belli dereceye ısıtıldığında neden buhara dönüşür ya da bir dil nasıl öğrenilir, bunları açıklamaya çalışır kişi. Jung, bunu tek düşünme tipi sanan çok kişi vardır, der. Oysa durum böyle değildir. *İçedönük düşünme* diye birşey

vardır, öznel düşünmedir bu. Sırf dış dünyadan kaynaklanan düşünceler üzerinde düşüneneğine, kişi, iç zihin dünyası hakkında da düşünür. İçedönük düşünen kişi fikirle fikir için ilgilenir. Fikirlerini doğrulayacak gerçekler bulmak için dış dünyada araştırmalar yapar. Bilimde buna tümevarıma karşıt olan tümdengelim denir, bu düşünce biçiminde fikirler veya varsayımlar ya da kavramlar, olaylara dayanan bilgilerden doğar, onlara dayanır. Ya da kişi, dış dünya ile ilgileri olup olmadığına aldırmaksızın, fikirleri üzerinde arpacı kumruları gibi düşünür.

Dışadönük düşünen daha pragmatik ya da pratiktir. Sorun çözümleyicidir.

Dışadönük duygusal tip dış ya da nesnel ölçütler tarafından yönetilir. Geleneksel olarak yerleşmiş estetik standartlara uyup uymamasına göre bir şeyin güzel ya da çirkin olduğunu duyar. Dolayısıyla dışadönük duyma, gelenekçi ve tutucudur. İçedönük özellikler de arketiplerden doğan ilksel imgeler tarafından uyarılır. Bu imgeler hem düşünce, hem de duyma olduğundan, içedönük düşünmede düşünce ağır basar, içedönük duymada ise duyma ağır basar. İçedönük duyma özgün, alışlagelmişin dışında, yaratıcı, bazen de alışlagelmişin dışına çıktığından garip olmaya eğilim gösterir.

Dışadönük duyma, duyulan, kişinin karşısına çıkan nesnel gerçeğin niteliği tarafından belirlenir; içedönük duyumda ise duyular belli bir andaki öznel gerçek tarafından belirlenir. Durumların birinde algılar nesneleri doğrudan temsil ederler; dış dünyadaki gerçeklerdir bunlar. Öteki durumda, algılar psişik durumların büyük etkisi altında kalır; psişe içinde bir yerden çıkar gibidirler.

Dışadönük sezgi her bir nesne durumun olanaklarını keşfetmeye çalışır ve dış nesnelerde sürekli yeni olanaklar arar. İçedönük sezgi zihin algılarında özellikle de arketiplerden

doğın imgelerde olanaklar arar. Dışadönük sezgi nesneden nesneye, içedönük sezgi imgeden imgeye hareket eder.

Şimdi bu davranış ve işlev birlikteliklerinin bireyin davranış biçimlerinde kendilerini nasıl ifade ettiğine bakalım. Sekiz insan tipinden oluşan Jung'un tipolojisini bireysel ifade belirler. Türlü tiplerden bazı tipik örnekleri çizeceğiz, ancak Jung'un dediğı gibi her tipteki özelliklerin derece derece bulunduğı unutulmamalıdır.

IV. Birey Tipleri

A. Dışadönük Düşünen Tip

Bu insan tipi nesnel düşünceyi yaşamının tek kaygısı yapar. Enerjisini nesnel dünya hakkında elinden geldiğince bir şeyler öğrenmeye harcayan bilim adamıdır bu. Amaçları, doğal olguları anlamak, doğa yasalarını ortaya çıkarmak, kuramsal formüller yapmaktır. En gelişmiş dışadönük düşünen tip bir Darwin ya da bir Einstein'dır. Dışadönük düşünen tip yaradılışının duyma yanını bastırmaya eğilim gösterir, başkalarına kişiliksiz, hatta soğuk ve kendini beğenmiş gibi görünürler.

Baskı aşırı ise, duygu karakterini dolaylı, bazen de anormal yollarla etkileme yolları arar. Otokratik, bağınaz, boş gururlu, boş inançlı ve eleştiri kabul etmez bir tip olur. Duygudan yoksun olan düşünme niteliğı kısırlaşır ve yoksullaşır. Bunun tipik örneğı "deli bilim adamı"dır; zaman zaman psikopat bir canavar olan Dr. Jekyll'dir.

B. İçedönük Düşünen Tip

Bu tip, düşünmede içe doğru yönelir. Bunun örneğini, kendi varlığının gerçeğini aramaya çalışan filozofta ya da varoluşçu psikologda görürüz. Aşırı durumlarda araştırmalarının

sonucunun gerçekte pek ilgisi yoktur. Bir de bakarsınız gerçekte tamamıyla bağlarını koparır ve şizofren olur. Dışadönük eşinin karakter özelliklerinin çoğunu kendisinde görebiliriz. Aynı nedenden de, yani, bilinçdışına bastırılan duygulara karşı kendisini korumak zorundadır. Kişilere değer vermediğinden, onu coşkusuz, bulunduğu yerden başka bir yerde sanırız. Kendi düşüncelerine dalabilmek için kendi başına bırakılmak ister. Düşüncelerinin başkalarınca kabul edilip edilmemesi onu pek ilgilendirmez; ancak kendi gibi düşünen tek tük çömezi olabilir.

İnatçı, dik kafalı, başkalarının düşüncelerine kulak asmayan, küstah, kendini beğenmiş, burnu bir karış havada olmaya eğilimlidir. Bu tipin aşırısında, düşünce bastırılmış, duygu işlevinden gelen anormal ve Don Kişot'ça etkilere daha açık duruma gelir.

C. Dışadönük Duygu Tipi

Bu tip, Jung'a göre kadınlarda daha sık görülür; bunlar düşünceyi duygunun buyruğu altına verir. Bu tür kimseler durum değiştikçe duyguları da değiştiğinden kaprisli olmaya eğilimlidir. Durumdaki en küçük bir değişiklik duygularında bir değişiklik yaratır. Çok konuşkan, coşkusal, dikkati kendine çekici ve huysuzdur. İnsanlara sıkı bağlarla bağlanırlar, ancak bu bağlar geçicidir; sevgi, yerini çabucak nefrete bırakır. Duyguları oldukça alışılagelmiş türdendir, bütün son modaları izlemeye hazırdır. Düşünce işlevi iyice bastırılmış durumdaysa dışadönük duyan tipindeki düşünme süreçleri ilkel ve gelişmemiştir.

D. İçedönük Duygusal Tip

Bu tipe de daha çok kadınlarda rastlanır. Coşkularını sergileyen dışadönük kardeşlerinin tersine, içedönük duygusal

tipler duygularını dünyadan gizlerler. Bunlar susmayı yeğler, erişilmez kişiler olur, çevresine değer vermez görünürler, anlaşılmasın derin kişilerdir. Bir melankoli, bıkınlık havaları vardır. Ama iç uyumlu, huzurlu ve kendi kendine yetinir bir havada da olabilirler. Başkalarına gizemli, karizmatik bir havaya bürünmüş gibi görünürler. “Durgun sular derin akar” denilen kişilerdendir. Aslında akraba dost herkesi şaşırtan, bazen coşku kargaşaları halinde ortaya çıkan çok derin ve yoğun duygulara sahip olurlar.

E. Dışadönük Duyumsal Tip

Çoğu erkek olan bu tip insanlar dış dünya hakkında gerçekleri toplamaya meraklıdırlar. Bunlar gerçekçi, pratik ve duygularına yenilmeyen kişilerdir; ancak, nesnelerin anlamı onları ilgilendirmez pek. Uzun boylu üzerinde kafa yormaksızın dünyayı olduğu gibi kabul ederler. Ama aynı zamanda duyum hazlarına düşkün, zevk peşinde koşan, heyecan arayan kimseler de olabilirler. Duygu dünyaları sıgıdır. Yaşamdan türetebildikleri duyumlar için yaşarlar yalnızca. Aşırı gidenler şehvet düşkünü ya da iddialı estetler olabilir. Duyumlarına yönelik olduğundan, sapıklıklar, zorlamalı şeyler gibi her türlü alışkanlık edinmeye hazırdırlar.

F. İçedönük Duyumsal Tip

Bütün içedönükler gibi, içedönük duyumsal tip kendisini kendi psişik duyularına gömerek dış nesnelerden uzak durur. İç duyumları ile karşılaştığında dünya ona bayağı görünür, hiç de ilginç gelmez. Kendisini sanattan başka bir şeyle ifade etmekte güçlük çeker, ama ürettikleri anlamsızdır çoğu kez. Başkalarına sakin, edilgen ve kendine hakim gibi görünürse de düşünce ve duyguda kusurlu olduğundan aslında hiç de ilginç değildir.

G. Dışadönük Sezgisel Tip

Genelde kadın olan bu tiplerde genelde kararsızlık ve istikrarsızlık vardır; dış dünyada yeni olanaklar peşinde bir durumdan ötekine atlarlar. Eskilerini tam ele geçirmeden hep yeni dünya ararlar. Düşünme işlevleri bozuk olduğundan sezgileri izinden uzun süre gidemezler, yeni sezgilere atlarlar. Yeni girişimler ve amaçların tanıtılmasında eşsiz hizmet verebilirler, ancak uzun süre ilgilerini yöneltemezler onlara. Günlük etkinlikler sıkar onları, yaşamlarını besleyen şey yeniliktir. Bir sezgiler dizisinde yaşamlarını boşa harcarlar. Vaat ettiği olanaklar için büyük gayretle yeni ilişkiler kurarlarsa da güvenilir dost değildirler. Dolayısıyla sürekli ilgi göstermediklerinden istemeyerek insanları incitirler. Birçok hobiye girerler ama çok geçmeden sıkılırlar, bir işte dikiş tutturmaları zordur.

H. İçedönük Sezgisel Tip

Bu tipin örneği sanatçıdır, ama aralarında hayalciler, peygamberler, vizyonerler ve huysuz kimseler de vardır. İçedönük sezgisel kişiye arkadaşları çoğunluk bir muamma olarak bakar. Kendi ise kendini anlaşılmamış bir dahi olarak görür. Dış gerçeğe ya da alışlagelmiş şeylerle teması olmadığından başkalarıyla, hatta kendi tipinden kişilerle bile etkin bir biçimde iletişim kuramaz. Anlamını bilmediği, bir ilksel imgeler dünyasında tek başınadır. Dışadönük eşi gibi yeni olanaklar peşinde bir imgeden ötekine atlar, ne var ki sezgilerinin hiçbirini gerçek bir şekilde geliştiremez. Herhangi bir imaj üzerinde uzun boylu durmadığından, içedönük düşüncenin yaptığı gibi psişik süreçlerin anlaşılmasına derin bir katkıda bulunamaz. Başkalarının üzerine dayanıp geliştireceği parlak sezgileri olabilir.

Sekiz karakter tipini çizdik. Yine okurumuza anımsatalım, her tip için seçilen örnekler aşırı durumları göstermekte-

dir. Aşırı durumdan anlaşılan bilinçli davranışın alabildiğine gelişmiş olduğu bilinçdışındaki bastırılmış, eşininse gerçekte *gelişmeden kalmış* olduğu durumdur. Böylece bilinçli davranış aşırı duruma gelmekte, çünkü bilinçdışındaki karşılığı normal vakalardaki gibi herhangi bir direniş ya da dengeleyici etki göstermemektedir. Bu karakter tarifleri karakterlerden çok karikatür gibidir.

Bir kimsenin hem dışadönük, hem de içedönük olup, türlü oranlarda bütün işlevlerini kullanması daha tipik bir durumdur. Ancak genelde bir kimse daha çok dışadönük ya da içedönük olur. Bu iki davranışın tam bir denge oluşturduğu seyrek görülür. Bir kimse aynı zamanda dört işlevden daha çok bir işlevi kullanmaya eğilimlidir. Jung, bu işleve *ana işlev* demektedir. Buna ek olarak bir de *yardımcı işlev* vardır. Yardımcı işlev ana işleve hizmet eder; kendi başına bağımsız değildir. Dolaısıyla ana işleve karşı duramaz. Düşünme ve duyma, her ikisi de akli işlevler olduğundan birbirlerine karşı çıkma eğilimi gösterirler. Biri ötekine yardımcı durumda olamaz. Aynı şey uyum ve sezginin akıldışı işlevleri için de söz konusudur. Duyum veya sezgi düşünce veya duygu için yardımcı işlev olabilir, bunun tersi de geçerlidir. Örneğin bir kimsenin ana işlevinin düşünme olduğunu varsayalım. Bu kimse duyu organlarından elde ettiği bilgiyi düşünmeye yardımcı olarak kullanabilir. Sezgi de üzerinde düşünülebilecek önseziler sağlayarak yardımcı işlev görebilir. Nitekim birçok büyük adam düşünce ile sezgiden birlikte yararlanır. Duyu ile sezgi için de aynı durum geçerlidir. Düşünme ile sezgi daha çok bir bilim adamında ya da filozofta, duygu ile sezgi ise büyük sanatçılarda söz konusudur. İdealde, bir kimsede iki davranışın da gelişmiş olması ve eşit derecede gelişmiş bir şekilde işlemesi, eşit bir şekilde kullanılacak durumda olması beklenir, ama gerçekte işler böyle yürümez. Psişe bir bütün olarak uyum ve denge için

nice çaba gösterirse gösterebilirsin, türlü parçaları arasında daima haksızlıklar olacaktır.

Her bireyin kendine özgü davranışları ve işlevleri vardır; bunlar bilinçte bulunmasalar dahi bilinçdışındadırlar ve davranışları oradan etkilerler. Bilinçdışında olan şeyin bireyleştirilemeyeceğini söylemişti Jung, yani gelişmemiş ya da ilkel durumda kalacaktı. Bastırılmışlıktan başkaldırıldığında, kişinin davranışını tedirgin etmekte, hatta anormal ve sapık davranışlara yol açmaktadır. Bu anlamda gelişmeden kalmış bilinçdışı işlevler bilinç için potansiyel tehlikelerdir.

Bir bireyin karakterinin değerlendirilmesi, davranışların ve işlevlerin her birinin ayrılmış bilinçli bir durumda olmasına ya da ayrılmamış bilinçdışında bulunmasına göre yapılır. Doğru bir değerlendirme bir kimse üzerinde yapılacak uzun gözlemler ve derin analizler sonucu olur. Genelde bu tür bilgi uzun vadeli psikanaliz ile elde edilir. Değerlendirme sürelerini kısaltmak için davranış ve işlevlerin bilinçli ifadesinin şiddetini ölçmeye yönelik testler yapılmıştır. Bu testlerde, kişinin beğenileri, ilgi alanları ve alışık olduğu davranış biçimleri konusunda sorular ya da seçenekler listesi kişiye sunulmaktadır. Örneğin partiye gideceğine evde oturup kitap okumayı tercih ettiğini söylese, bu beğeni onun daha çok içedönük olduğunu gösterir. Bir sürü yaşantı duymak istediğini söylese, onun duymu yeğlediği ortaya çıkar.

V. Pratik Düşünceler

Bir kimsenin davranış ve işlev kalıbını belirleyen nedir? Jung'a göre bu, çocuğun yaşamında ortaya çıkan yaradılıştan gelen öğelere dayanır. Bu yaradılıştan olan kalıp, anne baba ve başka sosyal etkiler tarafından değiştirilmeye tabidir. Aynı aileden olan çocuklar nasıl ana babalarının tiplerinden ayrı

başka tipler olabiliyorsa, çocuk üzerindeki aile baskıları da çocuğun yönelimini büyük çapta etkileyebilir; örneğin içedönük duygusal tip bir anne, dışadönük sezgisel tip kızını kendi tipine dönüştürmek isteyebilir. Ya da dışadönük düşünen tip bir baba içedönük duyumsal tip oğlunu kendi gibi yapabilir. Bireyin yaradılıştaki yapısını zorla değiştirmeye yönelen her şeyin zararlı olduğu kanısına uygun olarak, bütün anne baba etkinliklerinin baskın olması durumunda, çocuğun daha sonraki yaşamında nörotik olması beklenir çoğu zaman. Jung, anne babanın rolünün, çocuğun iç yapısı doğrultusunda gelişme hakkına saygı göstermek ve bunun için her fırsatı tanımak olduğu kanısındadır. Ana baba arasında yer alan çoğu çatışmanın nedeni karakter tiplerinin uyuşmamasındandır.

Jung, aynı zamanda tarihin belli bir döneminde belli bir karakter tipi öteki karakter tiplerine yeğlenmekte demektedir. Özellikle düşünce ve duyum tipleri olmak üzere yazarların dışadönük tipleri tuttuğunu ve içedönük tipleri hor gördüğünü sandığı XX. yüzyılın ilk yarısı süresince Jung'a göre içedönükler toplumun horgörü yükü altındaydı. Acaba içedönüklerin, "sağlıklı" dışadönüğün toplumca kabul edilmiş stereotipine uymak için libidolarının yolunu değiştirmeleri mi gerekecekti? Böyle yaptıkları takdirde kişiyi daha tedirgin edecek iç çatışmalarına uğratacak sahte bir rol oynamış olurlardı. Öte yandan, sosyal eleştiri karşısında içedönüklüklerine tutunup kalacak olsalardı, kendilerini sürekli çatışma içinde bulacaklardı; yine de kişinin yaradılışına bağlı kalması zihin sağlığı için daha iyi bir yoldu.

Kişinin zihin sağlığı için önemli olan başka bir şey de âşık olduğu ve evlendiği kişinin tipidir. Karşıt tiplerin aynı tiplerden daha iyi ya da kötü geçinecekleri söylenemez genellikle. Birleşmenin tamamlayıcı bir öge olup olmaması birçok şeye bağlıdır. İçedönük duygusal tiplerle evlenen dışadönük düşünen

tip, kişiliğinin savsaklanmış ya da bastırılmış yanını ifade eden biriyle yaşamaktan (vekaleten) bir tatmin duyar. Birlikte iyi bir çift oluştururlar. Ancak dışadönük düşünen tip eş, içedönüklüğü ve duyguyu reddediyorsa, eşin davranışlarındaki bu özelliklerin ifadesi sürekli sinir kaynağı olacaktır. Örneğin iletişim kurmayan içedönük duygusal bir tip ile heyecan arayan dışadönük bir duyumsal tip arasındaki bir evliliğin ya da kararsız dışadönük sezgisel bir kişiyle ağırbaşlı dışadönük düşünen kişi arasındaki bir bağın olası sonuçlarını düşünün. Biri ötekinin zayıf yanını telafi etmeye yanaşmadığı sürece birbirlerinin sinirine dokunacağı kesindir. Bir kimse, evlendikten sonra eşinin karakterini değiştireceğine inanıyorsa, Jung'a göre, boşuna uğraşmamalıdır.

Aynı tiplerin uyumlu olacağına dair bir garanti de yoktur. Bilinçli olarak uyumlu bir ilişkinin gerçekleşmesi için aynı davranışlar, ilgi alanları, değerlere sahiptirler. Ancak başka bir tehlike söz konusu burada, birbirlerinin baskın davranışlarını ve işlevlerini öyle pekiştirirler ki, öteki davranışın ve işlevin bastırılma oranı artar. Böyle olduğu takdirde bastırılmış davranış ve işlevler daha güçlü olur, patlayıcı ve yıkıcı şekilde belirme olasılığı artar. Kişiler birbirlerinde çok benzer yan gördüğünde de birbirlerinin sinirine dokunabilirler.

Jung'a göre uyum bireyin kendi içinde gerçekleştirilmedir, başka bir kişi ile tamamlayıcı bir bağ kurmaya çalışma sonucu değil. İki davranış ve dört işlev türü arasında enerjiyi eşit şekilde dağıtacak tam bir psikik uyum gerçekleştirmek olanaksızsa da, tüm davranış ve işlevleri elden geldiğince tam olarak bireyleştirerek aralarından birini ağırlıklı bir şekilde bastırmadan eşitsizlikler asgariye indirilebilir. Sık geçen bir Jung deyimi olan tek yanlılığın ancak zararlı, bazen de feci sonuçları olabilir. En iyi dostluklar ve evlilikler her iki kişiliğin tam davranış ve işlevlerinin gelişmiş olduğu iki tam bireyleşmiş kişi arasında olur.

Tiplerin her birinde belli bir nevroz ya da psikoz tipi oluşma eğilimi vardır. Dışadönük duygusal tip histeriye, içedönük duygusal tip belirtileri yorgunluk, bitkinlik, dermansızlık olan nevrasteniye eğilimlidir. Duyumsal tipler fobilere, zorlamalara ve saplantılara eğilimlidir. Bu patolojik durumlar, ağır bastırmalardan ve genelde aşırı çevre baskılarından doğar.

Bir meslek seçerken kişinin karakterini düşünmesinde yarar vardır. İçedönük bir kimse otomobil satıcısı olamaz, dışadönükse muhasebecilik yapamaz. Duyumsal tip iyi bir polis ya da itfaiyeci olabilir, ama iyi bir öğretmen ya da rahip olamaz. Sezgisel bir tip iyi bir tamirci olabilir ya da arıza bulmada üstüne olmaz, ancak her gün aynı işi yapan bir fabrika işçisi olamaz. Duygusal tipler sürekli soyut düşünme isteyen işlerden, düşünen tiplerse coşku gerektiren uğraşlardan uzak durmalıdır. Yazık ki, sosyal baskılar, egosantriklik ve başka birçok etki sonucu bir insan kendi karakter tipine ters düşen bir mesleği seçebiliyor. Bunun sonucu mutsuzluk, tatminsizlik, coşkusal rahatsızlığın kurbanı oluyor. İlk dengesi pahasına bu mesleği sürdürmeye devam ederse, kötü sonuçlanacak psikolojik bir hastalığa tutulabilmektedir. Socrates'in "kendini tanı" ünlü öğüdü tüm insanlık için önemli bir mesajdır.

Sonuç olarak, Jung'un bu tipolojisi, insanları sekiz olsun seksen olsun, sınıfa sokmaya çalışıyor diye büyük eleştiri almıştır. Onların dediklerine göre her birey eşsizdir, belli bir sınıfın üyesi değildir. Bu eleştiriler Jung'un savını yanlış anlamışlardır. Bireyin psişesinin eşsizliği onun için besbelli bir şeydir. Tipolojinin rolü, birbirinden ayrı davranan insanların seçtikleri türlü yolları nitelemeye yarayan bir sistem sunmaktır. Davranış ve işlevler herkeste vardır ya, ayrı ayrı oranlarda ve türlü türlü bilinçdışı düzeylerde. Bunlardan bazıları diğerlerine oranla daha çok bireyleşmiştir. Her şeyden önce bireysel

ayrılıkları anlatan bir sistemdir, yoksa insanları sekiz tipten birine sokma sistemi değildir.

VI. Özet

Jung'un tipolojisi içedönük ve dışadönük diye iki davranış ile sekiz karakter tipi meydana getiren düşünme, duyma, duyu ile algılama ve sezgi gibi dört işlevden ibarettir. Davranış ve işlevlerdeki derece değişiklikleri ne derece bilinçli bir şekilde değişmiş ne derece bilinçdışı gelişmeden kalmış olması bireyler arasında çok geniş ayrılıklar oluşturabilmektedir.

Kaynakça

Jung, C. G. *Collected Works*. Princeton, New Jersey, Princeton University Press.

Vol. 5. *Symbols of Transformation*.

Vol. 6. *Psychological Types*.

Vol. 10. *Civilization in Transition*.

Jung, C. G. *Man and His Symbols*. Garden City, N. Y. Doubleday, 1964.

SİMGELER VE DÜŞLER

Jung, simgeleştirme süreçlerinin incelenmesine büyük katkıda bulunmuştur; bu konuya başka herhangi bir psikologdan daha çok zaman ve yer ayırmıştır yazılarında. On sekiz cildin beşi sadece din ve simyada simgeciliğe ayrılmıştır. Bu konu ayrıca hemen hemen bütün yazılarında sık sık tartışma konusudur. Jung'un en önemli iki kavramının arketip ve simge olduğunu söylersek abartmış olmayız. Bu iki kavram birbirleriyle yakından ilgilidir. Simgeler arketiplerin dışı vuran belirtileridir. Arketipler kendilerini ancak imgelerle dile getirebilir, çünkü arketipler, derinlerde ortak bilinçdışındadır, birey onları bilmez, bilemez. Buna karşın arketipler kişinin bilinçli davranışını sürekli etkiler ve yönetir. Kişi ancak imgeleri, düşleri düşlemleri, vizyonları, mitosları ve sanatı yorumlayarak bilinçdışını tanıyabilir.

İlk yapıtlarının birinde, "Dönüşüm Simgeleri" adlı kitabında, böyle yazmıştı Jung. Jung'un Freud'un öğretilerinden saptığını gösteren, birkaç yıl sonra da iki adamı birbirinden koparan 1912'de yazdığı bu kitaptır. Daha da önemlisi Jung'un psişe alanındaki sonraki buluşlarının temelini oluşturmasıydı.

I. Amplifikasyon (Genişletme)

“Dönüşüm Simgeleri”, genç bir Amerikalı kadının bir dizi düşlemlerinin ince ayrıntılı bir analizidir. Jung, bu kitapta kullandığı analiz yöntemine ve izleyen araştırmalarına amplifikasyon (genişletme) demiştir. Bu yöntem analistin belli bir söz ögesi ya da imgesi üstünde toplayabileceği bütün bilgileri toplamamasını gerektirmektedir. Bu bilgi türlü kaynaklardan elde edilebilir; analistin kendi yaşantısı ve bilgisi, imgeyi üreten kişinin sağladığı bilgi ve çağrışımlar, tarihsel referanslar, antropolojik ve arkeolojik buluşlar, edebiyat, sanat, mitoloji, din, vb.

Örneğin bu genç kadın “Pervane ile Güneş” adlı bir şiir yazmıştı. Bu şiir güneşin “ah çektiğini gösteren bir tek bakışına” mazhar olsa rahat ölebileceği konusunu işlemektedir. Jung, güneşi arayan kelebek imgesini genişletmek için 38 sayfalık bir bölüm ayırmıştır. Bu genişletme süreci boyunca Goethe’nin *Faust*’u, Apuleius’un *Altın Eşek*’i, Hristiyan, Eski Mısır, Eski Pers metinleri, Martin Buber, Thomas Carlyle, Platon, çağdaş şiir, Nietzsche, bir şizofren hastanın sanrıları, Lord Byron, *Cyrano de Bergerac* ve daha birçok atıflar söz konusudur. Görülebileceği gibi genişletme yöntemi analistten çok şey, bilgi ve bilgelik beklemektedir. Bu kitabı yazanlardan biriyle yaptığı bir konuşmada Jung, birçok konu hakkındaki bilgisini tedavi ettiği hastaların çeşitliliğine borçlu olduğunu söylemişti. Hastaların çoğu okumuş, bilgili kişilerdi, Jung’un ise düşlerini ve imgelerini genişletebilmek için bu kimselerin uzmanlık dalları hakkında birçok şey öğrenmesi gerekiyordu. Örneğin Jung analizine giren bir fizik kuramcısı komplekslerini ve arketiplerini çağdaş fiziğin deyimleri ve kavramları ile ifade ederdi.

Açıp genişletmenin amacı bir düşün, düşlemin, sanrının, resmin ya da başka herhangi bir insan ürününün simgesel an-

lamını ve arketipik köklerini anlamaktır. Örneğin, Jung, “Pervanenin Şarkısı” konusunda şöyle yazıyor:

“‘Pervane ve Güneş’ simgesi altında psişenin tarihsel katmanlarına indik, yaptığımız kazılar sırasında gömülü bir tanrı ile karşılaştık; bu genç, yakışıklı, parlak perçemli ve ateşten taç giymiş güneş kahramanıdır: Hiçbir zaman ölümlü kişinin erişemeyeceği bu kahraman, yeryüzü çevresinde dolaşır, günün ardından geceyi getirir, kışın ardı sıra yazı, ölümden sonra da yaşamı ve yeni kuşaklara ışık tutmak için görkemli gençliğine yeniden kavuşmuş olarak yeniden doğar. Düş gören onun özlemini çekmekte, ‘can pervanesi’ onun uğruna kanatlarını yakmakta” (*Collected Works*, Cilt 5, s. 109). Güneş kahramanında bir arketip canlandırılmaktadır; güneşin büyük gücünü ve parıltısını yaşayan sayısız insan kuşaklarının ürünüdür bu.

Jung simyaya büyük ilgi göstermiştir. Ortaçağlardaki simyacıların adı madenleri altına dönüştürmeye çalıştıkları söylenir. Gerçekte simya, kimyasal deneylerde ifadesini bulan çok karmaşık bir felsefeydi. Ortaçağda, filozoflar ve bilim adamları simyayı çok ciddiye almışlardı; bu konuda geniş bir literatür oluşmuştur. Çağdaş kimya bilimi simyadan doğmuştur.

Jung’un bu konuya bel bağlamasının nedeni simya felsefesi ve deney simgeciliğinin, insanın kalıtımla sahip olduğu arketiplerinin tümünü değilse de çoğunu açığa çıkarmasıydı. Kendisine özgü bilgin davranışlarıyla Jung geniş simya literatürünü okumuş ve psikoloji için taşıdığı anlamı iki cilt halinde yayımlamıştır.

“Psikoloji ve Simya” psikolojiyi özellikle ilgilendirmektedir. Jung, bu yapıtta, Ortaçağ simyasının simgeciliğinin, simyanın “s”sini bile duymamış XX. yüzyılda psikanaliz olan bir kişinin düş ve vizyonlarında nasıl ortaya çıktığını göstermektedir. Düşün birinde birtakım kimseler, bir alan çevresinde sola

doğru yürümekte. Düş gören ise bir yanda ayakta dikilmekte. Oradakiler bir tür maymunun, şebeğin yeniden yapılacağını söylemekte. Alan simyacıların işini simgelemektedir; söz konusu işten anlaşılan, başlangıçtaki karmaşa halindeki ilksel gereci (işlenmemiş gereci) daha tam bir bütün halinde yeniden bir araya getirmeden önce hazırlık için dört elemana ayırmaktır. Alan çevresinde yürüme bu bütünlük durumunu canlandırmaktadır. Şebekse adi maden, altına dönüştürülecek bir maddedir.

Jung'a göre, düşün alanı (birleştirme eyleminin dışında bir kenara çekilmiş duran) hastanın bilinçli ego'sunu kişiliğinde aşırı baskın rol oynamaya bırakmış olduğu ve yaradılışının gölge yanını bireyleştirmeyi ifade etmeyi savsakladığıdır, tıpkı simyacının amacına temel elemanların uygun karışımı sonucu ulaştığı gibi hastanın da iç uyumunu oluşturması için tek çaresi kişiliğin tüm elemanlarını bir arada bütünlemektir.

Yine başka bir düşte, düş görenin önündeki masanın üzerinde bir bardak dolusu jölemsi bir madde var. Bardak simyacıların damıtmak için kullandığı cihazın yerinde, içindekiyse simyacının filozof taşına dönüştürmeye çalıştığı biçimsiz maddeyi temsil etmekte. Bu taşın, adi madenleri altına dönüştürme gücü bulunmaktadır. Bu düşteki simya simgeleri, düş görenin kendini daha aşkın (bütünleşmiş) bir kişiye dönüştürmeye çalışmaktadır ya da öyle sanılmaktadır.

Düş görenin düşünde gördüğü su, simyacının ab-ı hayatının cana can katıcı gücünü temsil etmektedir; düşündeki mavi çiçek filozof taşının doğum yerini temsil etmektedir; yere altın saçtığını görmesi simyacının tam birleşmiş bir madde yaratma idealini alaya aldığına işaret etmektedir. Hastanın çizdiği tekerleklerde Jung, bu tekerlekle gereçlerin dönüşümünü gerçekleştirmesi beklenen damıtımhane içindeki dairesel ameliyeyi temsil eden simyacının tekerleği arasında bir bağlantı

görmektedir. Aynı havada, Jung, hastanın düşünde görünen yumurtayı simyacının işine sayesinde başladığı ilksel gereç olarak yorumlamaktadır; yine düşünde gördüğü elma ise Jung tarafından aranılan taş olarak yorumlanmaktadır.

Bütün düşlerde, sorunlarını ve amaçlarını temsil etmek için düş görenin kullandığı simgelerle, çabalarını temsil etmek için Ortaçağ simyacılarınca kullanılan simgeler arasında güçlü paraleller vardır. Bu düşlerdeki özellik simyada kullanılan nesnelerin ve gereçlerin tam resmedilmesidir. Simya literatürünü iyi bildiğinden, Jung, eski simya metnindeki resimlerde görülenlerin düşlerdeki nesnelerin tıpkısı olduğunu kanıtlayabilmiştir. İncelemesinde Ortaçağ simyacılarının kimyasal deneylerine ve hastaların yaşantılarına yansıtılan çabaların aynı olduğu sonucuna varmıştır. Tıpkı simyacıların mükemmel özü elde etmek için maddeyi bireyselleştirmeye (dönüştürmeye) çalıştığı gibi, düş gören de kendini düşlerde bireyselleştirmeye çalışıyordu. Jung, düşteki imgelerin simyacının aletleri ve uygulamalarına tekabül etmesinin evrensel arketiplerin varlığının kanıtı olduğuna inanmaktadır.

Öte yandan Afrika'da ve dünyanın başka yerlerinde antropolojik araştırmalar yapan Jung aynı arketiplerin ilksel ırkların mitoslarında ifade olunduğunu görmüştür. Bunlar aynı zamanda hem çağdaş, hem ilkel din ve sanatta ifadesini bulmaktaydı. Şu sonuca varıyordu: "Arketipik yaşantının her bireyde büründüğü biçimler sonsuz değişiklikler gösterebilir, ancak hepsi de simyadaki simgeler gibi bazı merkezi tiplerin değişik biçimleri olup, evrenin her yerinde görünür" (*Collected Works*, Cilt 12, s. 463).

Jung'un en ilginç denemelerinden biri de "çağdaş mitosun" simgeçiliğini, "uçan daireler mitosunu" incelemektedir. Jung, uçan daireler olup olmadığını kanıtlamayı amaçlamamaktadır. Daha doğrusu alabildiğine psikolojik olan şu soruyu

sormaktadır: “Uçan daireleri gördüğünü söyleyen neden bu kadar çok insan var?” Bu soru, bir psikologun söz konusu etmeye yetkisi olan tek soru, düşler, mitoslar, sanat ve tarihten referanslarla uçan dairenin bir tamlık simgesi olması sorusudur. Bu, ışıltılı bir disk, bir mandaladır. Başka bir gezegenden (bilinç dışından) gelmektedir ve içinde garip yaratıklar (arketipler) vardır.

Tipik Jung analizi (amplifikasyon) tamamıyla psikolojiktir. Uçan dairenin gerçek olup olmadığıyla ilgisi yoktur. Buna şu da eklenebilir: Bunlar gerçekse eğer, bunları icat edenler, bunların yeryüzü yaratıklarınca görülmesini isteyen aynı tamlık arketipinin egemenliği altındalar demektir. Psikologun ilgi duyduğu tek gerçek psişenin gerçeğidir; dış dünyanın gerçeği ise fizik bilimcisinin ilgi alanına girer.

1950’li yıllarda doruğa erişen uçan dairelere karşı gösterilen ilgi, Jung’a göre dünyadaki karışıklık ve çatışmanın sonucuydu. Kişi soğuk savaşın ve ulusların birbirinden kopukluğunun verdiği yükten kurtulmak ve uyum ve birliği gerçekleştirmek istiyordu. Kriz anlarında, Jung’a göre, yeni simgeler düzenlenir, eskileri canlanır. Bu belirsiz ve insanlık niteliklerinden uzaklaşmakta olan zamanımızda örneğin kendi kimliklerini bulmak için bazı kimseler astrolojiye yönelmektedir. Kimi insanlarsa, Doğu dinine ve felsefesine ya da özbenin simgesel ifadesi için ilksel Hristiyanlığa dikkat çevirmektedir.

II. Simgeler

Jung’un simgecilik kuramını daha sistemli bir biçimde ele alalım. Jung’a göre simge, ister geceki düşlerde, ister uyanırken, iki ana amaca hizmet etmektedir. Bir yanda engellenmiş içgüdüsel bir içtepiyi doyurma girişimini göstermektedir. Simgenin bu yanı, Freud’un simgesel kendini gerçekleştirmek

isteyen bir dileğin büründüğü bir kılık olan simge kavramına tekabül etmektedir. Uyanırken çoğunluk baskı altında tutulan ilksel ve saldırganlık dilekleri düşlerdeki simgelerin çoğunun kaynağıdır.

Jung için simge sadece bir kılık değildir. Simgeler aynı zamanda ilkel içgüdüsel güdülerin dönüşümleridir de. İçgüdüsel libidoyu kültürel ya da manevi değerlere kanalize etme girişiminde bulunurlar. Edebiyatın, sanatın ve dinin biyolojik içgüdülerin dönüşümleri olduğunu söyleyen herkesin iyi bildiği düşünce bu. Örneğin, cinsel enerji sanat olarak dans, saldırganlık ise yarışma oyunlarında ifadesini bulmaktadır.

Jung, bir simgenin ya da simgesel bir davranışın, içgüdüsel enerjinin kaynak nesnelerden başka nesnelere aktarılmasından ibaret olmadığı kanısındadır. Yani dans sadece cinsel etkinliğin yerini alan bir şey değildir; çok daha şey ifade eder.

Jung'un simgecilik kavramının temel özellikleri onun şu sözlerinde açığa çıkıyor: "Simge, herkesin bildiği bir şeyi örten bir işaret değildir. Bu değildir anlamı; tersine örtmek değil, açmaktır amacı; benzerlikten yararlanarak açıklamak, henüz bilinmeyen ya da var olmakta olan şeyin alanına ait bir şeydir" (*Collected Works*, Cilt 7, s. 287). Simgecilikte benzerlik bulma özelliğini, enerjinin kanalize edilmesini ele alan Üçüncü Bölüm'de incelediğimizi anımsarsınız.

"Henüz hiç bilinmeyen, biçim bulma sürecindeki" şey nedir peki? Ortak bilinçdışına gömülmüş bir arketiptir. Simge her şeyden önce arketipi ifade etme girişimidir, ancak sonuç hiçbir zaman tam olmamaktadır. Jung, insanlık tarihinin daha iyi simgeler bulmaya çalışmanın hikâyesi olduğunu söylemiştir, yani arketiplerin tam ve bilinçli bir şekilde farkına varmaktır (bireyleştirmektir). Tarihin bazı dönemlerinde, örneğin Hristiyanlığın başlangıç dönemi ile Rönesansta birçok iyi simgeler doğmuştur — insanın türlü yanlarını gerçekleştirmesi

bakımından iyi simgeler. Başka dönemlerdeyse, özellikle de çağımızda, simgecilik kısırlığa, tek yönlülüğe eğilim göstermektedir. Genellikle makine, silah, teknoloji, uluslararası şirketler ve politik sistemlerden oluşan çağdaş simgeler gölge ve personanın ifadeleridir ve psişenin öteki yanlarını ihmal etmektedir. Jung, kendisini savaş içinde yok etmeden önce insanlığın daha iyi (birleştirici) simgeler yaratmasını bekliyordu.

Simya simgeciliğinin Jung'u çekmesi, simgecilikte insan yaradılışının tüm yanlarını bir kapsama çabası görmesi ve karşıt güçleri bir birliğe zorlaması gördüğü içindir. Mandala ya da sihirli çember bu aşkın benin başlıca simgesidir.

Simgeler psişenin ifadeleridir; insan yaradılışının tüm yanlarının yansımalarıdır. Sadece insanlığın birikmiş ulusal ve bireysel kazanılmış bilgeliğini dile getirmeye çalışmaz, bireyin gelecekteki durumunun kaderi olan gelişim düzeylerini de ifade eder. İnsanın kaderi ve psişenin gelecek evrimi onun için simgelerle belirlenmiştir. Bununla birlikte bir simge içindeki bilgi kişi tarafından doğrudan doğruya bilinemez; önemli mesajını verebilmesi için simgeyi amplifikasyon yöntemiyle çözümlmek zorundadır.

Simgenin biri retrospektif (geriye yönelik) ve içgüdülerin yönetimindeki, öteki prospektif (ileri yönelik) ve aşkın kişiliğini nihai gayeleriyle yöneltilen iki yönü, aynı paranın iki yüzüdür. Simge, paranın yüzlerinden herhangi birini kullanarak analiz edilebilir. Retrospektif analiz simgenin içgüdüsel temelini açığa çıkarır, prospektif analiz ise, insanlığın tamlaşma, yeniden doğma, uyum, arınma vb. özlemlerini açığa çıkarmaktadır. Birincisi nedensel, reduktif, indirgeyici analiz tipidir; ikincisi ise teleolojik, erekçi, finalistik analiz tipidir. Simgenin tam olarak açığa çıkarılması için ikisi de gereklidir. Jung, simgenin prospektif niteliğinin simgenin yalnızca içgüdüsel içte-

pilerin bir ürünü ve kendilerini belirtmeye çalışan dilekler olduğu görüşü uğruna ihmal edildiği kanısındaydı.

Simgenin psişik yoğunluğu, simgeyi doğuran nedenin değerinden daima daha büyüktür. Yani simgenin yaradılışının ardında hem bir itici hem de çekici güç vardır. İtme içgüdüğü ve enerjisi ise doğaüstü amaçlarla sağlanmaktadır. Bunların hiçbirisi simge yaratmaya yetmez. Dolayısıyla, simgenin psişik yoğunluğu nedensel ve finalistik saptayıcıların birleşik toplamıdır, dolayısıyla sadece nedensel öğelerden büyüktür.

III. Düşler

Jung, Freud'un *Die Traumdeutung* (Düşlerin Yorumu) adlı kitabını 1900'de yayımlanır yayımlanmaz okumuştı ve 1902'deki doktora tezinde bu kitaba defalarca atıfta bulunmuştu. Ancak, Jung'un psişe konusundaki görüşleri sonunda Freud'unkinden tamamıyla başka yöne sapınca, Jung, Freudcu psikanalizi bırakıp kendi fikir ve kavramlarını geliştirdi, düşler konusundaki görüşleri de Viyanalı psikanalistinkinden tamamıyla ayrıldı.

Freud için olduğu gibi, Jung için de düşler bilinçdışı zihnin en açık ifadeleridir. "Düşler bilinçdışı psişenin tarafsız, kendiliğinden doğan ürünleridir ... bize cilasız, oyasız boyasız doğal gerçeği gösterir" (*Collected Works*, Cilt 10, s. 149). Düşlerimiz üzerinde düşünürken kendi temel yaradılışımız üstüne düşünürüz.

Bu amaç için tüm düşler aynı şekilde yararlı olmaz. Çoğu günün uğraşlarıyla ilgilidir ve düş görenin psişesinin daha derin cephelerine pek ışık tutmaz. Zaman zaman öyle olur ki, kişi düş görene ait değilmiş gibi görünen ve tekin olmayan bir düş görür, Jung (yoğun bir biçimde kişiyi etkileyen yaşantılar için kullandığı) *numinous* demektedir bu tür yaşantılara. Sanki,

başka bir dünyadan ziyaret vaki olmuştur, aslında böyledir de; buradaki öteki dünya bilinçdışının yeraltı dünyasıdır. Eski zamanlarda, hatta bugün bazı topluluklarda bu gibi düşler tanrılardan ya da atasal kişiliklerden gelen mesajlar gibi görülür.

Jung, bu düşlere “büyük” düşler demektedir. Bunlar, çoğu kez ego’nun dış dünya ile olan alışverişinde becerisizliği yüzünden bilinçdışındaki tedirginlikler ve yer değiştirmeler olduğunda yer alır. Psikanaliz olan kişiler “büyük” düşler görürler, nedeni tedavinin bilinçdışını depreştirmesidir. I. Dünya Savaşı’ndan sonra Alman hastalarının kendisine anlattığı düşlere dayanarak Jung, “sarışın hayvanın”, sonuçları dünya için feci olacak şekilde yeraltı hapishanesinden her an fırlayıp çıkmak üzere olduğunu önceden görmüştür. Bu önceden görüş Hitler’in iktidara gelişinden çok önce yer almıştı.

Jung’un simgenin bastırılmış bir dileğin kılık değiştirmiş şekli olduğunu savunan Freud’un temel fikrine ters düştüğünü söylemiştik. Jung’a göre, düş simgeleri, dahası tüm simgeler, animayı, personayı, gölgeyi ve diğer arketipleri bireyleştirmek, bunları uyumlu dengeli bir bütün halinde birleştirme girişimleridir. Düşler gerçekte de geçmişe dalıp eski anıları canlandırabilir, daha da önemlisi bunlar —en azından bazıları— gelişen kişiliğin amaçlarını gerçekleştirme tasarılarıdır. Geleceğe de geçmişe de işaret ederler. Bunlar okunacak mesajlar, izlenecek kılavuzlardır. “Prospektif işlev ... gelecekteki bilinçli başarıların bilinçdışındaki sezinlemeleridir, bir hazırlık alıştırması, tasarısı ya da önceden kabataslak çizilmiş bir plandır. Simgesel içeriği bozan çatışmanın çözümünün ana çizgisini belirtir...” (*Collected Works*, Cilt 8, s. 255). Bununla birlikte Jung, bu tipe uyan muhtemelen pek az kişi olduğundan her düşü prospektif olarak ele almamız gerektiği için uyardı bizi.

Başka bir açıdan bakılacak olursa, düşler, telafi edici niteliklere sahiptir; psişenin ihmal edilmiş, dolayısıyla ayrışma

uğramış yanlarını telafi etmeye çalışırlar ve böylece eksik olan dengeyi oluşturmaya çalışırlar. “Düşlerin genel işlevi psikolojik dengemizi, topyekûn psikik dengeyi yeniden kuran düş gereçlerini üreterek, oluşturmaya çalışmaktır” (*Man and His Symbols*, 1964, s. 50).

A. Düş Dizeleri

Freud'un yaptığı gibi düşleri tek tek analiz etmeye ek olarak, bireyin belli bir süre içinde kaydedilmiş düşler dizisinin de analiz edilebileceğini söyleyen ilk kişi herhalde Jung idi. Aslında Jung, tek bir düş yorumu üzerinde durmazdı pek, hastaların düşlerini titizlikle yazıp saklamasını isterdi. Düşler dizisi bir kitabın bölümlerine benzer; her bir bölüm hikâyenin bütününe yeni bir şey ekler; birlikte ele alındığında kişiliğin uyumlu bir manzarasını oluştururlar, tıpkı çakıştırılarak oluşturulan oyma testeresiyle kesilmiş tahta parçalarından ibaret bilmeceler gibi. Öte yandan düş dizisi sık sık tekrarlanan temaları, böylece düş görenin zihninin başlıca kaygılarını ortaya çıkarmamaktadır. Bizler düş yorumlarımızda düş dizisi yönteminden çok yararlandık. (Hall, 1966, Hall and Lind; 1970; Bell and Hall, 1971; Hall and Nordby, 1972).

Jung yöntemiyle yönelimi yorumlanan düş dizisinden birkaç örnek: Birkaç yıl süresince düşlerini yazan bir mühendis (kendisi o sıralarda otuz yaşlarındaydı) bazı kadın arkadaşlarıyla arka arkaya cinsel ilişkide bulunduğunu görmüştü. Evli olmasına karşın cinsel yaşamı yok gibiydi. Sık sık yaptığı mastürbasyonda aynı uykuda gördüğü düşlemleri canlandırırıyordu. Evlenmeden önce herhangi bir cinsel ilişkide bulunmamıştı, evlilik yaşamı süresince de başka kadınlarla ilişkisi olmamıştı; karısıyla olan ilişkileri gittikçe kötüye gidiyordu. Karısının direktmesi üzerine, artık çocukları olmasın diye olacak bir vazektomi ameliyatı geçirmişti.

Çoğu gerçekçi, ayrıntılı ve yoğun olan sayısız cinsiyet düşleri, uyanırken kendisinde eksik olayı telafi etmek içindi. Freudcu bakımdan bunların dilek-gerçekleştirme olduğu doğruydı, ancak Jungcu için neden tatmin olmadığının bir belirtisiydi. Ömrü boyunca kişiliğinin gölge yanını bastırmış ya da inkâr etmiştir. Doğal içtepilerine sınırlamalar koyan bir ahlak düsturu benimsemiş, çalışkan, entelektüel bir kişiydi. Dolayısıyla, gündüz cinsel düşlemler, gece cinsel düşler rahat vermiyordu ona. Düşler, yaşamını sakatlamadan yaradılışının bir bölümünü görmezlikten gelemeyeceğini söylemeye çalışıyordu ona. Bu bastırmanın, evliliği, işi ve kişisel ilişkileri üstünde gerçekten feci sonuçları olmuştur. Cinsiyet düşleri ayrıışmamış bir gölgenin özelliği olan kaba zorlamalar niteliğindeydi.

Başarısız bir evliliği olan genç bir kadın sık sık erkeklerle kavga ettiğini ve erkekler tarafından saldırıldığını görüyordu düşünde. Uysallıkla baskınlık arasında karar veremediği için uyanırken başka kimselerle olan ilişkileri çok kötüydü. Sevecen, düşünceli, yumuşak olduğu zamanlar olduğu gibi, alaycı, bencil, kavgacı olduğu zamanlar da vardı. Jung bu durumu için kadının dışı kişiliğindeki eril öge animusun kurbanı olduğunu söylerdi. Temelde olan şey kendi erkeksiliğinin reddi idi. Onu içteki düşmanı olarak bilinçli bir şekilde açıklayamıyorduydu da yok edilmesi gereken yabancı bir madde gibi görüyordu.

Ne uyanırken, ne de gece düşünde, erkeklerle doyumlu ilişkilerde bulunamıyordu; nedeni, onların kendinde görüp nefret ettiği erkeksiliğin timsali olmalarıydı. İster uyanırken olsun, ister uykuda, animusu kendini ortaya koyduğu zaman, davranışı, ihmali fazlasıyla tedavi ediyordu. Aşırı erkeksi, ani kişiliğini belirtici oluyordu. Bunu da uysallığa ve kul köle olmaya kaçış izliyordu. Demin erkekliğin nasıl karikatürü olduysa, şimdi de kadınlığın karikatürü oluyordu.

Cinsiyeti eril ögenin vücudunu istila ettiği bir eylem sandığından, cinsel ilişkileri yetersizdi. Bu duygunun farkındaydı

kendi de; bilinçli olarak bilmediği —ancak düşünün farkında olduğu— şey kendi animusu tarafından psişenin istilas ı idi. İkide bir ilksel gelişmemiş animusu tarafından tehdit ediliyordu. Erkeklerle olan ilişkileri, kendisinin animusu ile kötü kişiliklerin sonucu idi. Jung psikolojisinin temeli psişik durumları üzerlerine yansıttığımız için başka kimselerle olan ilişkileri için kişinin daima kendi psişesi içine bakmasında yatmaktadır.

Annesi onu sürekli eleştiri barajına, erkeklere yönelik ağır hakaretlere tabi kıldığında, erkeksiliğinin reddi çocuklukta başlamıştı. Zihnine çakılan erkeklik imgesi nefretengiz bir şeydi. Erkeklerle olan yaşantıları bu simgeyi doğruluyordu, kendi animusunun reddi ise daha da güçleniyordu.

Aynı zamanda annesi “hanım hanımcık” olmanın önemini ikide bir vurgulamaktaydı. Dişi psişenin bu sahte kavramı onun maskesi (personası) durumuna gelmişti. Doğanın yerini görüntü almıştı.

Jung, dış çatışmaların —bu durumda erkeklerle olan çatışmaların— daima kişilikteki uyumsuzluğun kaçınılmaz yansımaları olduğunu anımsatmaktadır bize. Çatışmalar dış belirtilerinin tedavisiyle iyileştirilemez; dışlanan çatışmaları düzeltmek için iç uyumsuzlukların halledilmesi gerekir. İnsan kişiliğinin çekirdeğini oluşturan arketiplerin temel gerçeğinden kaçamaz. “Her şey bireyle başlar.”

Düşleri analiz edilen bir iş adamı anima sorununu acayip bir şekilde çözümlemişti. Ta küçüklüğünden beri dişi nitelikteki başka bir kişinin kendi içinde iş gördüğünü biliyordu. Bu öteki kişiliğine bir de kadın adı takmıştı. Ama aynı zamanda güçlü, eril bir karakteri de vardı. Çözüm, iş arkadaşlarıyla gündüz erkek gibi, işten akşam eve döndüğünde de kadın olarak yaşamaktaydı. Karısı bu dönüşümü sadece hoş görmüyor aynı zamanda onun kadınsı şekilde giyinip kuşanmasını, konuşma-

sını ve davranmasını teşvik ediyordu. İki kız kardeş gibiydiler. Onunla cinsel ilişkilerinde erkek gibiydi.

Pedofil (sübyancı) birinin düşlerinin analizinden kendisinin, sübyan olduğu sonucuna vardı. Hiç büyümemişti. Başka çocuklarla cinsel oyunlar oynayan bir çocuktü. Jung'un ifade-siyle çocuk arketipi kurbanıydı. Aşırı koruyucu bir annesi ve zampara bir babası olduğundan psişesine çocuk arketipi ege-men olmuştu.

Jung, düş dünyasına *sabit* bir simgecilik ya da düş yorumu kitabıyla yaklaşmaya inanmıyordu. Belli bir düş ögesinin analizini yaparken, düş görenin yaşı, cinsiyeti, ırkı gibi şeylerin hesaba katılması gerekir. Aynı ögenin ayrı kişiler için türlü anlamları olabilir, ayrı ayrı zamanlardaysa aynı kişi için farklı anlamları olabilir. Jung, düşün anlamı hakkında açık zihinli olmayı yeğlerdi; önceden tasarlanmış kuramsal kalıp içine sokmaya çalışmıyordu.

Jung, bir düşün anlamını çıkarmaya çalışırken analiz yapanın düşten uzaklaşmaması, serbest çağrışımlara kendilerini kaptırmaması gerektiğine inanıyordu; serbest çağrışımların düş göreni ilgisiz gereçler ortaya çıkararak düşün anlaşılma amacından uzağa kaçmasına yol açtığı kanısındaydı. Öte yandan, düş ögelerinin amplifikasyonu, düş görenin düşe sımsıkı yapışmasına neden olmaktaydı.

Jung'un kendi tahminlerine göre meslek yaşamı boyunca seksen binden çok düşü olduğu düşünülecek olursa, neden çağ-ların en büyük düş uzmanlarından biri olarak görüldüğü açıktır. Çok derin ve geniş olan simgecilik üzerindeki bilgisi de aynı durumdaydı. Unutulmaması gereken bir şey de düşlerin ve simgelerin üzerinde yaptığı incelemelerin ortak bilinçdışı ile arketiplerin keşfine yol açmış olduğudur. En büyük başarısı bu alanda olmuştur.

Kaynakça

Bell, A. P., and Hall, C. S. *The Personality of a Child Molester: An Analysis of Dreams*. Chicago: Aldine-Atherton, 1971.

Hall, C. S. *The Meaning of Dreams*. New York: McGraw-Hill, 1966.

Hall, C. S. and Lind, R. E. *Dreams, Life and Literature: A Study of Franz Kafka*, Chapel Hill, N. C: University of North Carolina Press, 1970.

Hall, C. S. and Nordby, V. J. *The Individual and His Dreams*. New York: New American Library, 1972.

Jung, C. G. *Collected Works*. Princeton, New Jersey, Princeton University Press.

Vol. 5. *Symbols of Transformation*.

Vol. 7. *Two Essays on Analytical Psychology*.

Vol. 8. *The Structure and Dynamics of the Psyche*.

Vol. 10. *Civilization in Transition*.

Vol. 12. *Psychology and Alchemy*.

Jung, C. G. *Man and His Symbols*. Garden City, New York: Doubleday, 1964.

JUNG'UN PSİKOLOJİDEKİ YERİ

Bu son bölümde, psikoloji ve toplum için önemli olan bazı konular karşısındaki tutumunu ele alacağız. Yakın geçmişe kadar psikoloji, fizik ve fizyoloji gibi laboratuvar bilimi olmaya çalışmıştı. Bu, psikologların zihin olayları ile davranışları, kontrol altındaki laboratuvar koşullarında deneylere başvurarak anlamaya çalışmaları demekti. Koşulları sistematik olarak değiştirerek belli bir davranış tipini meydana getirmede değişkenlerin önemli olduğu saptanacaktı. Bilimsel psikolojinin amacı matematik ifadeyle dile getirilecek genel davranış yasalarının formülasyonudur.

Psikologlar, bir psikoloji bilimini kurmaya çalışmaktayken, psikiyatri bir tıp kolu olarak kendini kabul ettirmekteydi. Psikiyatrinin görevi akıl hastalarını tedavi etmektir, ancak çok geçmeden psikiyatlara yardım için başvuran kimselerin sözcüğün tam anlamıyla akıl hastası olmadığı ortaya çıkmıştı. Sadece mutsuz, düş kırıklığına uğramış, tatminsiz, endişe içindeki kişilerdi. İlaç ve ameliyatın bir işlerine yaramadığı kimselerdi.

Tıbbın başka dallarının vücut hakkında bilgiye nasıl gereksinimi var idiyse psikiyatrin ihtiyacı olan şey de zihin hakkında bilgiydi. Bilimsel psikoloji onlara insan aklı konusunda

psikiyatriyi uygulayabilmek için son derece gerekli olan şeyi, yeterli bilgi ve anlayışı sağlamamıştı. Dolayısıyla kendi kendilerinin psikologları olmuşlardı. İnsan davranışı ve kişiliği konusunda laboratuvar deneylerinden bilgi toplayacaklarına, kendi muayenehanelerinden elde etmekteydiler bu bilgiyi. Hastaların dedikleri ve yaptıkları her şeyi dinliyorlar, gözlemliyorlar, soruşturuyorlar ve analiz ediyorlardı. Yaptıkları çıkarsamalar ya da yorumları kendi gözlemleriyle karşılaştırıyorlardı. Hastaları böylece inceledikten sonra, psişe hakkındaki kavramlarına biçim vermeye ve bu kavramları genel bir psikoloji kuramına uydurmaya başladılar.

Demek ki, bir yanda laboratuvardan doğan bir psikoloji, öte yanda ise psikiyatrin uygulamasından doğan bir psikoloji vardı. Yakın geçmişte bu iki psikoloji birleşik tek bir psikoloji haline gelmeye başlamıştır. Psikiyatrların vardıkları sonuçlar laboratuvarda ya da doğal durumlarda denenmektedir, bilimsel psikolojinin vardığı sonuçlarsa, terapötik durumlara uygulanmaktadır. Klinikten fikirleri laboratuvarlara aktarmak ya da laboratuvardan kliniğe aktarmak kolay iş değildir. Psikoterapist birey ve topyekûn kişilik ile ilgilidir. Laboratuvar psikologu algılama, öğrenme ve bellek gibi belli psikolojik süreçlerle ve istatistiki vasat adam ile ilgilenir. Laboratuvar psikologu, terapisti bilimsel davranmamakla ve öznel genellemeleri birkaç “hasta” adam üzerine dayamakla suçlamaktadır. Jung’un kavramlarını laboratuvarda incelemek özellikle güçtür, gizli bilimlere ilgisi yüzünden de gizemci olmakla suçlanmıştır. Bu suçlamaya bir yanıtı 1930’da yazmış olduğu aşağıdaki yazısında bulunabilir (italikler eklenmiştir).

“Gizli bilimlere olan ilgi, çağımızda, hiç görülmemiş bir şekilde rönesans geçirdi. *Batı zihninin ışığı nerdeyse onun tarafından karartıldı.* Burada ilim irfan kürsülerini ve temsilcilerini düşünmüyorum. Sıradan kişilerle ilişki durumunda bulunan

bir hekim olarak üniversitelerin ışık saçıcılık rolünü bıraktıklarını biliyorum. Halk bilimsel uzmanlık, akılcılık ve entelektüellikten yorulmuş durumda. Daraltıcıdan çok genişletici, karartan gerçeklerden çok aydınlıktan gerçekler, su gibi akıp gitmeyen, tersine iliğine kadar işleyen gerçekler duymak istemekteler. *Bu araştırmanın kalabalık ve adsız bir topluluğu yanlış yola saptırması iştenden bile değil*” (Collected Works, Cilt 15, s. 58).

Her ne kadar mesleğinin başında laboratuvar deneylerinde bulunmuşsa da, Jung’un psikoloji bilgisi genelde hastaları tedavisinden ve onlarla temastan elde edilmiştir. “Her şeyden önce, ben bir hekimim ve psikoterapistim ve tüm psikoloji sonuçlarım, günlük mesleğimin güç seyri içinde kazanılan deneyimler üzerine dayandırılmıştır” (Cilt 6, s. xiii).

Jung’un psikolojisi muayenehane dışındaki kaynaklardan da destek bulmuştur. Bu kaynaklar arasında başka kültürlerin gözlemleri, karşılaştırmalı din ve mitoloji, simgecilik, simya ve gizli bilimler vardı. Bu kaynakların ikincil durumda olduğu konusunda beyanı kesindir. “Psişenin yapısı kuramı perimallerinden ve mitoslardan türetilmiştir, tıbbi-psikoloji araştırmalar alanında yapılan ampirik gözlemler üzerine dayandırılmıştır ve ancak normal tıp alanından çok uzaktaki alanlarda yapılan karşılaştırmalı simboloji ile ikincil olarak kanıtlanmıştır” (Cilt 9i, s. 239). Tarih, antropoloji, arkeoloji, karşılaştırmalı anatomi ve diğer dallarda kullanılan karşılaştırmalı yönetimin çok iyi bilimsel bir yöntem olduğunu düşünüyordu.

Ancak Jung, herhangi bir kurama bağlı kalmak istemediği gibi, herhangi bir yönteme de bağlı kalmak istemiyordu. “Psikolojide kural, şeytanın ta kendisidir. Yönelme ve kılavuzluk değeri bakımından bazı görüş noktalarına gereksinimimiz olduğu doğru; ancak, bunlara her an bir tarafa bırakılmaya hazır yardımcı kurallar olarak bakılmalıdır. Genel kurallar oluşturu-

racak düzeye geldik diye düşünmenin gülünç olduğu açık, o kadar az şey biliyoruz ki psişe hakkında. Psişenin fenomenolojisinin (deneyimlerinin) ampirik kapsamını bile saptamış değiliz; bu durumda genel kuramların düşünüy bile kuramayız. Deneyim eksikliği ve bilgisizlik için en iyi giysi kuşkusuz kuramdır, ancak sonuçlar kötüdür, bunlar bağınazlık, yüzeysellik ve bilimsel merkezîyetçiliktir” (Cilt 17, s. 7).

Ampirik gözlemler yaparken herhangi bir yönetime bağlı kalmadığımız gibi herhangi bir psikoterapi yöntemine sınırsız bağlı kalınmamasını da söylüyordu. Bunun için standart bir Jungcu terapi yöntemi yoktu. Tedavi etmekte olduğu belli bir hastaya hangi yöntem ya da yöntemler iyi ise, onu kullanıyordu. Bazen Freudcu, bazen Adlerci yaklaşımda bulunuyor, bazen de kendi kendinin geliştirdiği yöntemleri seçiyordu. Kendi yöntemleri düş yorumunu, hastanın imgeler yaratma, resim yapma, simge açmasına dayanan etkin imgelem yöntemini ve sözcük-tepki testini içeriyordu. Hastayı haftada kaç kez göreceği onun durumuna göre değişiyordu. Elinden geldiğince ziyaret sayısını azaltmaya çalışırdı ve kendi analizi için hastanın gittikçe daha çok sorumluluk üstlenmesini teşvik ediyordu. Bir terapist ve psişe araştırmacısı olarak Jung’un esnekliği ve açık zihinliliği erdemlerinin en büyüğü idi. Analitik psikolojinin tesbit edilmiş birtakım şaşmaz ilke ve yöntemler dizisi durumuna gelmesini istemiyordu. “Psişenin niteliğinin derinlerine ne kadar çok inersek, o kadar daha çok farkına vardığımız bir şey var; o da insan yaradılışının çeşitliliği, çok boyutluluğu, psişik eğilimlerin çeşitliliğini karşılamak için çok çeşitli görüşler ve yöntemler gerektirmekte olduğudur” (Cilt 16, s. 9).

Jung psikolojisinin “türlü görüş açıları” olması belki de Jungcu psikoterapistlerin çoğunlukta olmamasının nedenlerinden biridir. Jung tarafından ileri sürülen yöntemler insanlığın çeşitli bilgilerini kapsamaktadır. Daha doğrusu Jungcu bir

terapistin her bir hastayı uygun bağlamı içinde anlayabilmek için “evrensel bilgi”ye sahip olması gerekir. Jung’un psikoterapisinin karmaşık olması, bu kadar yeteneklere, bu kadar ayrı ayrı yaklaşımlara sahip olması sayesinde değerlidir.

Jung’un bilimin yaradılışı üzerindeki görüşleri de çok geniştir. Jung’un bir öğrenciyken içinde bulunduğu hava *nedensellik* fikri ile doygundu. Her şeyin bir nedeni vardı. Psiko-terapide bu, hastanın şimdiki güçlüklerinin nedeninin geçmiş yaşamında saptanması demektir. Freud’un, erişkin nevrozlarında çocuktaki travmaların üstünlüğü üzerindeki ayak diremesi nedensel görüşün canlı bir örneği idi. Jung, nedensellik fikrini reddetmiyordu. Ancak başka bir bilimsel yönelimin geçerliğini de kabul ediyordu. Bu yönelim teleoloji (ereklilik) ya da *finalizm* idi. Psikolojideki anlamı, insanın şimdiki davranışının gelecek tarafından belirlenmiş olmasıydı. Gelecekteki hedefleri ve geçmişteki olaylar bir kişinin davranışını anlamada dikkate alınması gereken özelliklerdir. Jung’un psişenin gelişimi konusundaki fikirlerinin çoğu bireyleşme, bütünleşme ve özbenlik gibi gelişen kişiliğin yöneldiği erekler olması açısından *finalistik*’tir. Bilinçte ille de daima belirmemesine karşın davranışta niyetlilik vardır. Düşlerin bile prospektif bir işlevi vardır; geçmişin anı imgeleri oldukları kadar gelecek gelişiminin çizgilerinin imgeleridir de.

Jung, psikolojide her iki davranışı, hem nedenselliği hem de teolojiyi benimsemenin gerekli olduğunu düşünmüştü. “Bir tarafta (zihin) yer almış olan her şeyin kalıntıları ve izlerinin resmini çizerken, öteki tarafta, aynı tablo içinde psişenin kendi geleceğini yarattığı çapta gelecekte yer alacak olanın ana çizgilerini çizmektedir” (Cilt 3, s. 184–185).

Teleoloji birçok bilim adamı için eskiden olduğu gibi bugün de kabul edilebilir bir fikir değildir, ama görmüş olduğumuz gibi, umurun fikri Jung’u etkilemiyordu. Halk tutmasa

da herhangi bir fikri inceleyip, işine uygulamaya hazırdı daima. Jung bir pragmatist idi. Hastalarını anlamaya, onların yararına olduğuna inanırsa her fikri uygulamaya hazırды.

Jung, nedensellik finalizmin, ne de olsa, gözlemlenebilen olguları sıralamak için bilimci tarafından kullanılan keyfi düşünme tarzları olduğuna işaret ediyordu. Nedensellik ve ereklilik bizatihi doğada yoktur.

Jung, hastalarıyla uğraşırken finalistik davranışın bir başka pratik değerine daha işaret ediyordu. Nedensellik açısından geçmişin mahpusu olduğundan, sırf nedensel bir davranışın hastada tevekkül ve umutsuzluk duyguları yaratacağı beklenebilecekti. Olan olmuştur, olanı değiştirmenin olanağı her zaman yoktur. Finalistik davranış hastaya umut vermekte, onun için çalışma hevesi sağlamaktadır.

Yaşamının sonlarına doğru Jung, nedensellik ya da finalizmin ötesinde bir ilke öne sürmüştü. Buna senkronisite (eş-zamanlılık) demiştir. Bu ilke, zaman içinde birlikte yer alan, ancak birbirinin nedeni olmayan olaylar içindir; örneğin bir düşünce nesnel bir olaya tekabül ettiği zaman. Hemen hemen herkes bu gibi rastlantıları yaşamıştır. İnsan durup dururken birini düşünürken, bir de bakar ki o kişiyi karşısındadır ya da ondan bir mektup gelir; ya da kişi bir dostunu ya da akrabasını düşünürken hasta veya ölmüş görür, derken bir de bakar ki, söz konusu olay düşün görüldüğü anda gerçekleşmiş. Jung, telepati, falcılık ve başka normal dışı olayların başka türleri üzerinde literatürün genişlediğine işaret ederek psikolojide senkronistik bir ilkenin gerekliliğine kanıt olarak göstermiştir. Yer aldıklarında insanı şaşırtan bu yaşantıların çoğu, tesadüfle açıklanamazdı; nedensellik tarafından çizilen düzene ek olarak evrende bir başka düzen de vardı. Senkronisiteyi arketipler kavramına uyguluyor ve bir arketip kendini dış dünyada fiziksel olarak ifade ederken, aynı anda kişinin içinde psişik olarak

da ifadesini bulduğunu ileri sürüyordu. Arketip her iki olayın nedeni değildi, sadece bir olay ötekinin paraleli idi.

Psikologlar, özellikle de hastalarla çalışanlar sosyal eleştirmenler olur. Bunun nedeni, toplumun kesimlerinin psikolojik tedaviye gereksinimi olması ve tedavi isteyen kimselerin yaşamlarında ortaya açıkça çıkması ve büyük boyutlarda görülmesiydi. Jung, belirtmiş olduğumuz gibi çağdaş toplumu amansız şekilde eleştiriyordu. Bazen duyguları alabildiğine kötümserdi; o zaman acı bir alayla ifade ediyordu görüşlerini. Bir örnek verelim:

“O kültürel başarılarımız bizi nerelere götürdü? Korkunç yanıt gözlerimiz önünde: İnsan korkudan kurtulmuş değil. Korkunç bir kâbus dünya üzerine çökmüş durumda. Şu ana kadar akıl feci bir şekilde fos çıktı. Herkesin kaçındığı şey dev adımlarla ilerliyor. İnsan bir sürü yararlı alet yarattı, ancak buna denge oluştursun diye uçurum açtı, şimdi ne olacak, nerede durabilecek? Son Dünya Savaşı’ndan sonra insanın akıllanacağı düşünülmüştü, hâlâ da düşünüyoruz. Düşünüyoruz ya, bir yandan da atom patlamasının olanakları bizi büyülemekte ve bize bir altın çağ vaat etmekte, kesin olan şey yıkım sınırsız boyutlar kazanacak. Bütün bunların nedeni nedir? Kimdir? Kim olacak? Yazık ki, kendisine sımsıkı yapışmış kalan demonizmden bilinçsiz kendi halindeki, akıllı uslu, yaratıcı ve tatlı bir akla sahip insan ruhu. Daha da beteri bu ruh kendini aynada görmemek için elinden geleni yapmakta, bizler de deli gibi onlara yardım ediyoruz. Aman Tanrı korusun bizi psikolojiden, ahlak bozukluğu kişinin kendini bilmesini sağlarmış meğer! Hele savaşalım, bizim savaşta biri bulunur mutlaka suçlanacak, tüm dünyanın, tüm dünyanın dehşet içinde kaçtığı şeyi yapmaya itildiğini gören kimse yok” (*Collected Works*, Cilt 9i, s. 253). Bu 1948’de yazılmıştı, Jung, sağ olsaydı bugün de aynı şeyi yazardı.

Jung her zaman kötümser değildi böyle. Kendilerini uçurumun dibinden çekip çıkaran bir sürü hastadan edindiği bilgi ona, bireyin, içindeki şeytana ve dünyaya yansımalarına karşın metinliğe ve dürüstlüğüne erişebileceğine inandırmıştı. “Psikoterapinin başlıca hedefi,” diye yazıyordu Jung, “Hastayı olmaya-
cak bir mutluluk durumuna getirmek değildir. Acı karşısında sebat ve filozof sabrı sahibi olmasına yardım etmektir” (Cilt 16, s. 81). Ancak, Jung’un insan konusunda söylediği sözler arasında şu aşağıdaki sözler var olma cesaretini en iyi şekilde ifade etmektedir.

“Kişilik, canlı bir varlığın iç mizacının en üstün şekilde gerçekleşmesidir. Yaşamın yüzüne karşı atılmış yüksek cesaret işidir, bireyi meydana getiren her şeyin salt onayıdır, özgür irade için en büyük mümkün özgürlük ile birlikte evrensel koşullarına en başarılı uyum sağlamasıdır” (Cilt 17, s. 171).

Jung psikolojisinin geleceği nedir? Şimdiki gibi olmayıp, psikolojide önemli bir yeri olacak mı? Fikir dünyası üzerinde gittikçe artan bir etkisi olacak mı? Yoksa tarih kitaplarında bir dipnot olarak kalıp, unutulacak mı? Tahminde bulunmak tehlikelidir. Jung’un fikirlerinin özellikle gençlerin daha dikkatini çektiğini söyledik. Geçici bir moda mıdır, yoksa halkın düşüncesinde daha yer edecek midir, şimdiden söylemek güçtür. Umarız bu sonuncusu doğru çıkar. Kehanetler bazen çıkar, söyleyene değil, söyletene bak derler. Jung’un fikirleri, insanlarca tanınmayı bekleyen, önemli düşüncelerin tohum tarlasıdır.

Jung’u okumak eşsiz bir yaşantıdır. Bunun farkına hemen varılabılır, ancak makalelerin ve kitapların bazılarını okuduktan sonra tadına varılır. Okur, bu yalnız adam Jung’un, insan ruhunun temel gerçekleri hakkında, tutku ve mantık ve sağduyu ile acıma ile yazdığının farkına varıverecektir. Defalarca okur “onu yeniden tanıyarak şoke olacaktır”, bildiği

ancak sözle ifade edilemeyen gerçekleri tanıyacaktır. Jung'da aynı zamanda daha sonraki yazarların fikirlerini görerek şaşıracaktır bizim gibi. Psikolojide ve ilgi alanlarındaki eğilimlerin çoğu, onlara ilk olarak yön veren Jung'a borçludur.

Jung'un yazıları insanın kendi ve dünya hakkında bir şey öğrenmek için defalarca başvurabileceği bitip tükenmek bilmeyen bir bilgelik ve esin kaynağıdır. Jung'u okumak zihni zenginleştiren ve tazeleyen bir yaşantıdır.

Kaynakça

Jung, C. G. *Collected Works*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press.

Vol. 3. *The Psychogenesis of Mental Disease*.

Vol. 6. *Psychological Types*.

Vol. 9i. *The Archetypes and the Collective Unconscious*.

Vol. 15. *The Spirit in Man, Art, and Literature*.

Vol. 16. *The Practice of Psychotherapy*.

Vol. 17. *The Development of Personality*.

Carl Gustav Jung'un insan ruhunu anlamamıza katkısı, onu analitik psikoloji alanında en ileri gelen kişilerden biri yapmıştır. Ortak bilinçdışı, arketipik kişilik örnekleri, içedönüklük ve dışadönüklük, düşüncenin işlevleri, içgüdü ve duygular kavramları, düşüncelerin kaynaqları ve anlamları gibi sayısız araştırma alanları yeni ufuklar açmıştır.

Bu kitap Jung'un yaşamı ve yapıtları ile insan davranışını anlamamıza için gerekli temel kuramları açık bir şekilde anlatmaktadır. Kişiliğin temel yapısı, gizli bilimler, astroloji, simya, duyuların algılamaları konusundaki düşünceleri, insan zihninin derinliklerine meraklı herkesin bilgisine, açık bir dille sunulmaktadır.

ISBN: 978-975-406-835-1

9 789754 068351

